

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Český egyptologický ústav

MAREK DOSPĚL

P. Remedius Prutký OFM – život a dílo
F. Remedius Prutký OFM – his life and work

diplomová práce
studijní obor: egyptologie

vedoucí práce: Prof. PhDr. Miroslav Verner, DrSc.
konzultant: PhDr. Jiří Kroupa

2007

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně a použil pouze citovaných pramenů a odborné literatury.

V Praze 3. září 2007

.....

1	ÚVOD.....	5
2	PRAMENY K ŽIVOTU A DÍLU P. R. PRUTKÉHO OFM.....	7
2.1	ČESKÁ REPUBLIKA	8
2.2	ITÁLIE	11
2.3	ARABSKÁ REPUBLIKA EGYPT.....	15
2.4	RAKOUSKO	17
2.5	VELKÁ BRITÁNIE.....	19
2.6	SPOLEČENSTVÍ NEZÁVISLÝCH STÁTŮ (RUSKO)	19
3	DĚJINY BĀDÁNÍ O P. REMEDIU PRUTKÉM OFM.....	20
3.1	NEJSTARŠÍ PRÁCE	20
3.2	NA SOLIDNĚJŠÍCH ZÁKLADECH	24
3.3	PRVNÍ ČESKÉ PRÁCE.....	29
3.4	BĀDÁNÍ V DRUHÉ POLOVINĚ DVACÁTÉHO STOLETÍ.....	34
3.5	SOUČASNOST A BUDOUCNOST BĀDÁNÍ.....	42
4	ŽIVOTNÍ OSUDY P. REMEDIA PRUTKÉHO OFM	46
4.1	LĚTA DĚTSTVÍ A JINOŠTVÍ	47
4.2	„NULLA VI, NULLO METU, SED LIBERE AC SPONTE“ ANEB DOBA STUDÍ A ŘADOVÉ FORMACE.....	50
4.2.1	<i>Studia před vstupem do řádu</i>	50
4.2.2	<i>Od novice ke knězi</i>	50
4.2.3	<i>Lékařské vzdělání otce Remedie</i>	52
4.2.4	<i>„Remedius z Prahy“</i>	55
4.3	„INTER SARACENOS ET ALIOS INFIDELES“ ANEB NA CESTĚ K MISIJNÍMU POVOLÁNÍ.....	58
4.3.1	<i>Motivace k nastoupení misijní dráhy</i>	58
4.3.2	<i>V misijní koleji v Římě</i>	59
4.4	„SINE ALIQUA REPUGNANTIA AUT EXCEPTIONE QUANDOCUM-QUE ITURUM“ ANEB ZAČÁTEK MISIJNÍHO PŮSOBENÍ V EGYPTĚ.....	64
4.4.1	<i>Z Říma do Káhiry</i>	64
4.4.2	<i>Pouť na Sinaj</i>	66
4.4.3	<i>Exkurz 1: Koptové a působení františkánů v Egyptě</i>	67
4.4.4	<i>Misionářem v jihoegyptské Džirdže</i>	73
4.4.5	<i>Krůček od palmy mučednictví</i>	77
4.4.6	<i>Pouť do Svaté země</i>	81
4.5	„MELIUS MORI CENTIES“ ANEB MISIJNÍ EXPEDICE DO ETIOPIE	83
4.5.1	<i>Etiopské křesťanství vs. Řím</i>	83
4.5.2	<i>Okolnosti vedoucí k vyslání do Etiopie</i>	86
4.5.3	<i>Exkurz 2: Etiopská výprava Jakuba Římaře</i>	90

4.5.4	<i>Na cestě do Habeše</i>	91
4.5.5	<i>Na císařském dvoře v Gonderu</i>	95
4.5.6	<i>Vypovězení a návrat do Evropy</i>	100
4.5.7	<i>Exkurz 3: Možnosti a předpoklady budoucí misie v Etiopii podle Prutkého</i>	101
4.6	<i>„VADAM ET REVERTAR AD FRATRES MEOS IN ÆGYPTUM, UT VIDEAM, SI ADHUC VIVUNT“ ANEB PODRUHÉ V EGYPTĚ</i>	105
4.6.1	<i>Audience u císařského páru</i>	105
4.6.2	<i>Z Vídně do Egypta</i>	107
4.7	<i>„ETIAM INTER CHRISTIANOS MILITES FRUCTIFERAM FORE MISSIONEM“ ANEB VE SLUŽBÁCH CÍSAŘE FRANTIŠKA I. ŠTĚPÁNA</i>	110
4.7.1	<i>Potřetí do Egypta – do služeb císaře</i>	110
4.7.2	<i>Vojenským kaplanem</i>	112
4.7.3	<i>Exkurz 4: František Štěpán – patron umění a věd</i>	114
4.7.4	<i>Otec Remedius a císař František I. Štěpán Lotrinský</i>	116
4.8	<i>„REGIMEN SUMPSI PETROPOLI“ ANEB PREFEKTEM PETROHRADSKÉ MISIE</i>	120
4.8.1	<i>V novém úřadě</i>	120
4.8.2	<i>Spory uvnitř katolické komunity</i>	122
4.8.3	<i>Vyhoštění a deportace posledního prefekta pro Petrohrad</i>	124
4.9	<i>„POST ÆSTUM SOLIS REFRIGERIUM SEMPITERNUM“ ANEB POSLEDNÍ POUŤ OTCE REMEDIA</i>	125
5	SPISY REMEDIA PRUTKÉHO	127
5.1	<i>ITINERARIUM</i>	127
5.2	<i>DALŠÍ RUKOPISY</i>	136
6	ZÁVĚR	139
7	BIBLIOGRAFIE	140
7.1	<i>POZNÁMKA K CITACÍM PRAMENŮ A LITERATURY</i>	140
7.2	<i>ZKRATKY A SIGLA</i>	142
7.3	<i>PRAMENY NEVYDANÉ</i>	146
7.4	<i>PRAMENY VYDANÉ</i>	154
7.5	<i>LITERATURA</i>	157
8	PŘÍLOHY	167

1 ÚVOD

V předkládané práci jsme se pokusili postihnout životní dráhu jednoho z nejpřednějších misionářů, kteří ze zemí Koruny české během doby tzv. baroka odešli působit do daleké ciziny.

Před námi se ucelenému historickému studiu osobnosti P. Remedie Prutkého ofm na základě archivních pramenů dosud nikdo nevěnoval, existuje pouze nemnoho dílčích prací, na nichž lze stavět, mnoho jiných je ovšem bez větší ceny pro historické bádání. Toto období českých dějin jako celek je navíc v historiografii stále jakousi dobou temna.

Z těchto důvodů bylo nejprve nutné obsáhnout a kriticky zhodnotit pramennou základnu pro vytčené téma. První kapitola je tedy přehledem dosud známých pramenných souborů, doplněným o praktické informace ohledně institucí, kde jsou tyto prameny uchovávány.

Druhým nezbytným krokem bylo zmapování cest dosavadního bádání o tématu a evaluace publikovaných prací, kterou jsme provedli od počátků až dodnes a do práce zařadili jako její druhou kapitolu. První dvě kapitoly tvoří nedílnou součást, svou závažností dokonce snad první díl celé práce.

V druhé části práce jsme přistoupili k sepsání životopisu otce Remedie a k postihnutí jeho aktivit a práce. Látka je rozdělena na samotný životopis a kapitolu shrnující písemné dílo – včetně neliterárních dokumentů z pera misionáře. Specifičnost jeho působení, pestrost prostředí, v nichž působil, a také různorodost jeho zájmů si vyžádala, abychom životopisné pasáže průběžně zasazovali do širších souvislostí – nejvhodnější se nám jevila volba kratších exkurzů, po nichž se vždy vracíme k chronologické lince.

Poslední část práce je tvořena tabulkovým soupisem použitých pramenů (archivních i editovaných) a odborné literatury. Zařadili

jsme sem také poznámky ke zvolenému způsobu odkazování a citování zdrojů, k používaným zkratkám a siglům apod. Na samý závěr jsou připojeny přílohy, které volně doplňují a spíše jen ilustrují pojednávanou tematiku.

Při psaní této práce jsem měl možnost stavět na výzkumu, v němž mne podpořila Grantová agentura České republiky (projekt č. 401/04/0936) a česko-rakouský stipendijní program Aktion, který mi poskytl badatelské stipendium ve Vídni během akademického roku 2005/2006.

V rovině osobní patří můj srdečný dík paní dr. Johanně Holaubek (Institut für Ägyptologie, Universität Wien), panu prof. Miroslavu Vernerovi (Český egyptologický ústav), který práci vedl a provázel mne radami a vzácnou důvěrou, a konečně svému konzultantovi, panu dr. Jiřímu Kroupovi (Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě).

2 PRAMENY K ŽIVOTU A DÍLU P. R. PRUTKÉHO OFM

Dosud nebyl učiněn žádný pokus o napsání biografie františkánského misionáře otce Remedie Prutkého, třebaže se jedná o skutečně přitažlivé téma. Z toho důvodu považujeme za nezbytné zevrubně sumarizovat a zhodnotit pramennou základnu a v dalším pak přehledně představit cesty, kterými se dosavadní bádání ubíralo a kam dospělo.

Primární prameny k životu a dílu Remedie Prutkého leží už ze samé povahy jeho působení roztroušeny po řadě knihoven a archivů v několika zemích dvou kontinentů. Jedná se jak o autentické prameny různé provenience k jeho životu a působení, tak také o jeho vlastní písemnosti, mezi nimiž můžeme rozlišit spisy životopisné či cestopisné, spisy odborné, spisy pro pastorační praxi a konečně korespondenci. V následující kapitole se je pokusíme přehledně představit a načrtnout jejich výpovědní hodnotu.

Tabulkový rozpis všech v této práci citovaných pramenů – s úplnými citacemi a strukturovaných podle jednotlivých fondů – jsme zařadili na konec práce.

2.1 Česká republika

V České republice se relevantní prameny nalézají v Národním archivu, Národní knihovně a Strahovské knihovně.

Národní archiv České republiky, Praha (nadále zkracovaný NA), má ve správě fond s názvem *Františkáni - provincialát a konvent, Praha*, někdy také citovaný jako *Řád františkánů* (zkracováno ŘF). Jde o historický archiv provincialátu české františkánské provincie, který byl řádu z pražského konventu u Panny Marie Sněžné odcizen v důsledku tzv. akce K, při níž totalitní československý stát prostřednictvím bezpečnostních složek v noci z 13. na 14. dubna roku 1950 násilně obsadil všechny mužské kláštery, jejich osazenstvo odvedl do internace a zmocnil se jejich majetku – včetně knihoven a historických archivů. Do roku 1954 byl archiv ve správě Archivu ministerstva vnitra, poté Státního ústředního archivu, jenž byl v lednu roku 2005 přejmenován na Národní archiv.¹ Pražský konvent byl k 15. říjnu 1991 františkánům navrácen² a také fond ŘF je dnes již opět majetkem obnovené české františkánské provincie, ale na základě dohody obou stran zůstává uložen v archivní budově prvního oddělení NA v Ulici Milady Horákové, a přístupný je ve zdejší badatelně³.

K životu a dílu bratra Remedie se v NA váží některé knihy se záznamy statistické povahy, potom dvě listiny a složka drobnějších dokumentů proprioovaných pod inventární číslo 1992 v kartonu č. 62, mezi nimiž převládá korespondence. Za pozornost stojí také historický knihovní katalog pražského konventu z roku 1769, který mj. zahrnuje Prutkého rukopisy.

¹ Ke vzniku, dějinám a obsahu fondu viz: KŘEČKOVÁ, „Archiv“.

² Cfr. Zápis o předání publikovaný v: *Historia franciscana*, p. 139.

³ Základní archivní pomůckou je třísvazkový inventář fondu, dokončený roku 1966: BERÁNEK – UHLÍŘOVÁ, *Archiv*.

V nové archivní budově na pražském Chodovci se pak nalézá většina rodinného archivu toskánských Habsburků - mj. s archiváliemi k velkovévodství toskánskému z doby panování Petra Leopolda (1747-1792). Z nich se sice dozvídáme množství podrobností o správě a hospodářství severoitalských držav v počátcích osvícenských reforem, ale konkrétní spojitost s osobou Remedia Prutkého se nepodařilo nalézt.

Národní knihovna České republiky v Praze (dále jen NK) má ve svém Oddělení rukopisů a starých tisků deponáty Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří - františkánů. Jde o rukopisy a vzácné tisky, které se do tehdejší Universitní knihovny dostaly také v padesátých letech dvacátého století. Dnes jsou sice opět majetkem františkánské provincie, ta je však z pochopitelných praktických důvodů ponechává v péči specializovaného státního pracoviště, kde jsou rukopisy mj. i snadněji dostupné ke studiu.⁴ Z Prutkého rukopisů se zde uchovává *Itinerarium, Catalogus verborum Arabicorum compendiosus, Doctrina Christiana, Notata medica diversa, Tractatus de chymia et alchymia, Tractatus chymicus de lapide philosophorum, Varia medicinalia* a konečně *Vocabularium linguæ Gallicæ, Arabicæ et Abyssiniacæ*.⁵ Mezi františkánskými deponáty se v NK dále nalézají dva historické katalogy knihovny konventu u Panny Marie Sněžné, a sice z let 1815 a 1849 (či 1850).⁶

⁴ Orientační soupis jako součást smlouvy mezi Provincií bratří františkánů a NK sestavila Milada Svobodová, již také vděčím za informaci o současném majetkoprávním statutu františkánských rukopisů. Rukopisům byly ponechány jejich původní signatury, některé svazky žádnou signaturu nemají a byla jim dána římská čísla uvozená zkratkou s. s. (tj. sine signatura = bez knihovní značky).

Většinu bývalého knihovního fondu pražského konventu však františkáni převzali a je znovu umístěna v historických prostorách knihovny u Panny Marie Sněžné na Novém Městě pražském. O aktuálním stavu viz: KAŠPAR, „Knihovna“, pp. 251-257.

⁵ Úplné názvy spisů a jejich signatury viz v soupisu pramenů na konci práce.

⁶ Bez signatur. Druhý z katalogů nemá uvedeno vrocení; stejně jako ostatní katalogy byl aktualizován i po svém sepsání, nejspíše až do okamžiku pořízení nového.

Pražská **Strahovská knihovna** (nadále jen SK) patřící Královské kanonii premonstrátů na Strahově má ve svém vzácném fondu stodesetistránkový rukopisný výtah z Prutkého *Itineraria*, pořízený františkánem Pavlem Wolfem na žádost Remediova synovce, strahovského premonstráta P. Josefa Octaviana Prutkého zřejmě roku 1789. Prutkého autorství připisujeme ještě spisu *Brevis extractus regni Æthiopiæ* (Stručný výtah o etiopském království), který je zakomponován do zde uloženého Římařova rukopisu *Diurnalia* (na ff. 258r-271v) a datován do 5.11.1753 - Prutký ho tedy musel napsat už během návratu z Etiopie.

2.2 Itálie

Ze zahraničních fondů je na prvním místě třeba uvést rozsáhlý vatikánský **Archivio Storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide“** (Historický archiv Svaté kongregace pro evangelizaci národů čili „de Propaganda fide“; dále jen APF). Rozsáhlé fondy tohoto církevního archivu byly budovány od založení uvedené kongregace, jež bývá zkráceně nazývána Propaganda, roku 1622.⁷ Fond sestává z aktového materiálu i korespondence a ke studiu je přístupný v badatelně archivu v univerzitním kampusu *Pontificia Università Urbaniana* na Via Urbano VIII ve Vatikánu.⁸ Pramenný materiál tohoto archivu si vyžádá obsáhlejší popis – zejména proto, abychom objasnili povahu jednotlivých dokumentů a byla jasně patrna jejich vypovídací hodnota.

Kongregace měla v kompetenci misie po celém světě, k tomu účelu určovala strategii pro jednotlivé oblasti, vychovávala misionáře, určovala jim destinace, poskytovala hmotné zajištění a také *ad hoc* rozhodovala o řešení nastalých situací. Od vyslaných misionářů žádal úřad průběžné zprávy, na jejichž základě se pak odvíjela jednání

⁷ Propagandu založil 6.1.1622 papež Řehoř XV. jakožto ústřední misijní orgán Římskokatolické církve. Ke vzniku viz: METZLER, „Foundation“.

⁸ Moderní tištěný inventář: KOWALSKY - METZLER, *Inventory*.

Základní informace v češtině o uspořádání APF a jeho důležitosti pro bádání o českých dějinách podal KOLLMANN („O archivu“), jenž také publikoval článek shrnující dosavadní průběh bádání v APF ve vztahu k dějinám českých zemí (KOLLMANN, „O badání českém“). Podrobný Kollmannův popis archivu (696 stran) s odkazy a citacemi konkrétních pramenů, které mají vztah k českým dějinám, vyšel až posmrtně coby úvodní svazek plánovaného edičního projektu, jenž měl zpřístupnit relevantní dokumenty *in extenso* (KOLLMANN, *Acta - Prodromus*). Z celého záměru Kollmann stihl publikovat pouze první díl prvního svazku (KOLLMANN, *Acta*, vol. I/1), zatímco díl druhý (rejstříky) a druhý svazek vyšly pod redakcí A. Haase v letech 1950 a 1954 až posmrtně; podklady pro další svazky jsou pak ve formě excerpt pořízených autorem během let 1899-1903 uloženy v NA.

sboru kardinálů. Relace, jež misionáři posílali ze svých působišť do Propagandy nebo psali *ex post* po svém návratu, byly však různé závažnosti a naléhavosti, což se odráželo již v tom, komu byly adresovány, a ve způsobu projednávání a tím také v následném zařazení v rámci archivu, který od založení Kongregace shromažďoval písemnosti došlé i odeslané a vzniklé chodem úřadu.

Řečeno stručně a se zvláštním zřetelem k 18. století:⁹ Originály misionářských písemností, o nichž se vždy jednalo při tzv. všeobecné kongregaci (*congregatio generalis*) konané přibližně jednou do měsíce, byly řazeny do svazků nazývaných *Scritture originali riferite nelle congregazioni generali* (Původní spisy přednesené na všeobecných kongregacích; zkracováno SOCG), a to podle data konání kongregace, která o nich jednala (tj. nehledě na provenienci a dobu doručení) – díky tomu lze v jednacích aktech Kongregace (*Acta Sacrae Congregationis*; zkracováno *Acta*) snadno dohledat záznam o projednávání, nejčastěji uvozený popisem záležitosti nebo resumé z misionářovy relace a uzavřený rozhodnutím kardinálského kolégia.

Jiné listy byly spíše rázu informativního a nevyžadovaly naléhavou reakci ani projednání ve sboru kardinálů, spadaly tedy do agendy prefekta Propagandy a jejího tajemníka¹⁰ a shromažďovány byly podle geografického klíče do svazků nadepsaných *Scritture riferite nei congressi* (Spisy přednesené ve schůzích (prefekta s tajemníkem); zkracováno SC).

Obzvláště naléhavé a složité záležitosti byly projednávány či předjednávány v užším kruhu dvou tří papežem *ad hoc* jmenovaných

⁹ Dobrý přehled o způsobu vzniku, obsahu, systémech řazení a uspořádání archiválií nalezneme v: KOWALSKY – METZLER, *Inventory*.

¹⁰ V době, která je tu pro nás rozhodující byli v Propagandě kardinálem prefektem čili generálním prefektem (*cardinale prefetto* čili *prefetto generale*) Silvio Valenti-Gonzaga (1747-1756), Giuseppe Spinelli (1756-1763) a Giuseppe Maria Castelli (1763-1780), v celkovém pořadí osmý až desátý;

tajemníkem (*monsignore segretario*) byli Nicola Lercari (1743-1757), Nicolò Antonelli (1757-1759) a Mario Marefoschi (1759-1770), v celkovém pořadí šestnáctý až osmnáctý (obojí podle: KOWALSKY – METZLER, *Inventory*, pp. 102 a 105).

kardinálů a případně i odborníků na jednotlivé otázky, nazývaném *congregatio particularis* (dílní kongregace); přisedícím zapisovatelem tu býval tajemník Propagandy. Některé z takových kongregací pracovaly i po delší dobu nebo natrvalo; písemnosti v nich projednávané se dohromady se zápisy z jednání řadily do konvolutů pod názvem *Congregazioni particolari* (zkracováno *CP*) a jsou tříděny chronologicky, ale v tomto rámci občas i územně.

V případech, kdy bylo k věci potřeba papežského vyjádření nebo moci, byla mu tato předložena tajemníkem Propagandy v jednu do týdne konaných schůzkách a spisový materiál se pak octl v oddělení *Udienze di Nostro Signore* (Slyšení u Našeho Pána (tj. papeže); zkracováno *Udienze*).

A konečně korespondence z Propagandy vycházející byla v opisech archivována pod názvem *Lettere della Sacra Congregazione* (Dopisy svaté kongregace).

Zde všude lze tedy v autografech či v opisech nalézt původní dopisy misionářů nebo reakce na ně.

Fondy římského **Archivio generale dell'Ordine dei Frati Minori** (Ústředního archivu řádu menších bratří; dále jen AG OFM) na Via S. Maria Mediatrice jsme dosud neměli možnost osobně probádat; jen zprostředkovaně jsme pátrali po Prutkého rukopise *Descriptio compendiosa*.¹¹

Zatím nejasnou naději na pramennou žeň skýtá **Archivio Provinciale dei Frati Minori di Toscana, Firenze** (Toskánský provinciální archiv menších bratří ve Florencii), tedy

¹¹ Archiv během našeho studijního pobytu r. 2005 procházel rekonstrukcí a byl slavnostně inaugurován 26.1.2007 (<http://www.ofm.org/ofmnews/?p=927>). Archivář Pedro Gil ofm nás později v e-mailu z 22.11.2005 laskavě informoval: „He buscado en todos nuestros Registros y no aparece el mencionado manuscrito; creo que nosotros no lo tenemos. He visto alguna noticia sobre el P. Prutky en la documentacion que tenemos sobre Egitto-Etiopia, documentacion recogida por los PP. Teodosio Somigli y Giovanni Maria Montano para redactar *Etiopia francescana* (son 25 carpetas de papeles= bozze e copie, pero no está el manuscrito del P. Prutky)“.

archiv toskánské františkánské provincie se sídlem na Via Antonio Giacomini poblíž Piazza Savonarola. Prutký ve Florencii několikrát pobýval, nejdéle ve spojitosti se svou kaplanskou službou u florentského vojska, a nakonec tu i zemřel. Archivní inventář nebo katalog však nebyly publikovány a během naší krátké návštěvy města r. 2005 nám nebylo umožněno ani se blížeji seznámit s archivním fondem.¹² Je-li pravda, že po misionářově skonu byly jeho osobní věci včetně rukopisů poslány do domovské provincie,¹³ můžeme doufat nanejvýš v nějaké úřední dokumenty, případně korespondenci (i ta ale byla doručena do pražského konventu).

¹² Badatelna měla otevřeno jen v pátek. S archivářem P. Ottavianem Giovannettim jsem při pátrání po rukopisu *Descriptio compendiosa* hovořil jen telefonicky a zjistil pouze tolik, že jméno Remedius Prutký mu není povědomé.

¹³ Tak aspoň čteme mezi poznámkami knihovníka od Panny Marie Sněžné v *Itinerariu* (f. 7^v, ll. 27-29: „Cujus religiosa supellex una suis manuscriptis et hocce Itinerario (excepto primo ternione, qvi deest) Pragam fuit transmissa“; f. 467^r, ll. 5-15: „Supellectilem suam qvandam levioris momenti in provinciam præmisit, qvæ constabat partim in suis plerumqve scriptis (prout est isthoc Itinerarium incompletum), partim in libellis, partim in vestimentis ecclesiasticis. [...] pretiosiora [...] post ejus mortem Bohemia amplius non vidit. Utrum Florentia, an vero auriga in via (cum cista aperta et reclusa Pragam appulerit) ea deglutiverit, noverint superi“) a dokládá to i samotná existence rukopisů.

2.3 *Arabská republika Egypt*

V káhirské čtvrti Muskí, v nejstarším františkánském konventu v Egyptě (zal. 1686)¹⁴ a zároveň ústředí někdejší františkánské egyptské a etiopské misie při kostele Nanebevzetí Panny Marie, ležícím v ulici Bendáqa (tj. Benátčanů) nedaleko university Al-Azhar, býval také archiv a knihovna misie. Dnes tu místo Propagandy sídlí domovská františkánská viceprovincie Svaté rodiny a také Kustodii Svaté země roku 1954 založené *Centro Francescano di Studi Orientali Cristiani* (Františkánské centrum pro východokřesťanská studia, dále jen CFSOC) s rozsáhlou knihovnou přístupnou veřejnosti¹⁵. Propaganda si pak pořídila kostel sv. Antonína v nedalekém Daheru, ale i ten nakonec prodala koptské katolické církvi. Její archiv je tam ale dosud uložen, avšak bratři tu mnoho nepobývají, archiv není otevřen pro veřejnost a k jeho návštěvě je potřeba získat povolení.¹⁶ Podle dostupných informací se v archivu nalézají i rukopisy přímo od českých františkánských misionářů nebo se vztahem k jejich působení, a to:

pod signaturou Ms. 2 dějiny misie za roky 1686-1720, sepsané Giacomem d'Albano OFM a roku 1961 editované G. Giamberardinim OFM, kde je mnoho materiálu k Jakubu Římařovi;¹⁷

¹⁴ Podle: GIACOMO D'ALBANO, „*Historia*“, pp. 8-9.

¹⁵ Oficiální webové stránky CFSOC:

<http://www.christusrex.org/www1/ofm/fccos/FCCOSmenu.html>

¹⁶ Není mi známo, že by katalog nebo archivní inventář fondu byly publikovány, jsem tedy odkázán na druhotné zdroje. O povaze a organizaci archivního fondu mě během studijní návštěvy v *Centro Francescano di Studi Orientali Cristiani* v červnu 2007 informoval jeden z přítomných bratrů.

¹⁷ Rukopis nese nadpis *Historia e distinta relatione delle nuove missioni, fondate e da fondarsi da li R. P. missionarij reformati del ordine del serafico P. S. Francesco, tanto nelle parti dell'Egitto Superiore come parimenti nelli vasti regni di Fungi ed Etiopia, con la*

pod signaturou Ms. 3 dějiny misie za roky 1719-1739 z pera Ildefonsa da Palermo OFM, navazující na dějiny Giacomu d'Albano a obsahující taktéž četný materiál k Římařově biografii a editované r. 1962 Giamberardinim;¹⁸

pod signaturou Ms. 6 epistolarium egyptské misie, do kterého byla přepsána korespondence (příchozí i kopie odchozí) za roky 1727-1780, i když s mezerami; přímo o Prutkém pojednávají položky č. 64, 65, 69, 81-85, 88, 92-94, 96, 97, 99, 100, 105, 108, 114, 119, 122, 124 a 126 z celkových 160; mnoho jich napsal sám Římař;¹⁹

pod signaturou Ms. 7 dvousvazkové Římařovo *Liber missionis Superioris Ægypti*, obsahující soupis koptských katolíků pokřtěných, sezdaných a zemřelých ve městech Achmím, Džirdzá a Faršút.²⁰

V archivu jsou uloženy také kopie Římařových rukopisů *Itineraria a Diurnalií* pořizené otcem Damase Piovacarim pro účely vatikánské výstavy o misiích konané roku 1925.²¹

descrittione di tutti li successi nelle foundationi di quelle, e qualità de viaggi aspri principiando dall'anno 1700. Jeho edice: GIACOMO D'ALBANO, „*Historia*“.

¹⁸ Autorův název zní *Una piccola relatione delle missioni del Superiore Egitto*. Jeho edice: ILDEFONSO DA PALERMO, *Cronaca*.

¹⁹ Edici pořídil GIAMBERARDINI (*Lettere*). Jedná se o dopisy v širokém smyslu a jejich autory nebyli výlučně prefektové misie. Dopisy nebyly do rukopisu přepsány důsledně chronologicky a některé jsou dokonce rozděleny a přepsány na různých listech, jiné jsou očividně ztraceny. Před knižní publikací jich prvních 73 Giamberardini zveřejnil časopisecky v *SOC Collectanea* 3 (1958) a 4 (1959).

²⁰ Edici knižně vydal GIAMBERARDINI (*I primi copti cattolici*), když zároveň vydal první oddíl (*De abjuratibibus*) časopisecky (GIAMBERARDINI, „Il primo registro“). Doplnkem k uvedenému rukopisu je složka čítající 26 folií v Římařově rukopisu *Diurnalia* nadepsaná *Liber status animarum missionis Girgensis anno D(omi)ni 1748* (SK, DE IV 5, ff. 305r-331r), která by měla být publikována v *SOC Collectanea*.

²¹ Podle: KLEINHANS, *Historia*, p. 261 („Nos *Itinerarium et Diarium* in exemplari ex originali a P. Damaso Piovaccari descripto et in archivo missionis superioris Ægypti conservato a. 1925 occasione expositionis missionariæ Vaticanæ adhibere potuimus.“). Po něm informaci přebírá GRULICH (*Beitrag*, pp. 136-137). Kleinhans sice píše *Diarium*, ale domnívám se, že muselo jít o *Diurnaliium*.

2.4 Rakousko

V Rakousku jsme pozornost obrátili k ústřednímu **Österreichisches Staatsarchiv** (Rakouský státní archiv; dále jen ÖStA), konkrétně k jeho třem složkám: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, pak Allgemeines Verwaltungsarchiv a konečně Kriegsarchiv. Prutký udržoval poměrně úzký kontakt s císařským dvorem a samotným Františkem Štěpánem a ve Vídni jistý čas pobýval; historické fondy domu habsburského by tedy mohly tuto skutečnost ilustrovat konkrétními prameny.

V **Rodinném, dvorském a státním archivu** na vídeňském Minoritenplatz jsme po projití řady archivních pomůcek i kartonů a složek dokumentů, které dávaly jistou naději (např. císařova korespondence), vyšli naprázdno.²² Ve fondu se dnes nenalézají ani záznamy o vydání cestovního pasu pro návrat do egyptské misie, o němž se zmiňuje Prutký ve svém *Itinerariu* (f. 447r). O tom ale více v odpovídajícím oddílu biografické části.

Ve **Všeobecném správním archivu** v Nottendorfergasse jsme se zaměřili na inventář „Unterricht/Kultus, Alter Kultus (11. Jhdt. bis 1849)“, Archivbehelf III 4a; z materiálu, který jsme dosud prostudovali nic nevypovídalo konkrétně o Remediu Prutkém.

Konečně ve **Válečném archivu** sídlícím v budově v Nottendorfergasse jsme se soustředili na doklady k působení Remedia Prutkého v úřadu vojenského kaplana u toskánských jednotek během Sedmileté války. Protože Matriční záznamy obsahují prý jen vojáky²³, bylo nutné hledat jediné přímo v archiváliích regimentu, u něhož kaplan působil. Ve Wredově příručce jsme vytypovali regiment (*Toskanisches Infanterie-Regiment*),²⁴ v inventáři AB

²² Prohledané inventáře či archivní pomůcky (Archivbehelfe): I 34; V/7; VIII/7/1-3; VIII/12; VIII/14; X/3; XII/1/1; XII/6/1-2; XII/15/6.

²³ Informace poskytnutá archivním personálem.

²⁴ WREDE, *Geschichte*, p. 619.

1/24 potom příslušný karton (11 322). Zde se nalézají informace o stavu mužstva, pozicích vojska i složení štábu (tzv. *Musterlisten und Standestabellen*); Prutký figuruje v oddíle *Regiments Staab* celkem na šestnácti tabulkových přehledech mužstva (*Monaths Tabellen*), a to v období od listopadu 1760 do června 1763.

V Provinzarchiv der Wiener Franziskanerprovinz zum heiligen Bernardin von Siena, Wien (Vídeňský provinciální archiv vídeňské františkánské provincie sv. Bernardina ze Sieny) jsme nenalezli žádnou dokumentaci k životu a dílu Remedie Prutkého.²⁵ Ani Římařův dopis z 10.3.1714 vídeňskému kvardiánovi ohledně šťastného docestování otce Liberata Weisse ofm do Etiopie není dnes na místě.²⁶ Archiv se nalézá v klauzuře vídeňského konventu na Franziskanerplatz a ke studiu je přístupný po předchozí dohodě a s povolením otce provinciála.²⁷

²⁵ Podle rukopisného katalogu vídeňského konventu sv. Jeronýma: [Schuler], *Archivium*.

²⁶ Více v: DOSPĚL, „Fr Remedius“, p. 59.

²⁷ Vděčně děkujeme současnému provinciálovi A. Bruckovi ofm a kvardiánovi G. Wegleitnerovi ofm za jejich ochotu a pomoc.

2.5 Velká Británie

The British Library, London (Britská knihovna v Londýně), má ve svém oddělení „Additional manuscripts“ dva opisy Prutkého již zmiňované italsky psané *Breve relazione*. Mají význam spíše jen pro dějiny bádání, protože Prutkého autograf relace se nachází v APF.

2.6 Společenství nezávislých států (Rusko)

Otázka existence a případně obsahu archivu petrohradské misie nám dosud zůstává nejasnou.

Zbývá zmínit jeden významný rukopis, jehož současné uložení nám není známo – *Descriptio compendiosa*. Jako místo uložení bývají v literatuře uváděny různé archivy a knihovny. Více se k tomu vyjádříme v oddíle věnovaném Prutkého spisům.

Závěrem můžeme shrnout, že Prutkého vlastní písemnosti knižní povahy se nalézají v Praze (NK ČR, SK a snad i AG OFM), osobní a úřední korespondence se nachází v Praze (NA), Káhiře a v Římě (APF), menší počet archiválií se potom nalézá ve Vídni (KA) a Londýně (BL). O rukopisu *Descriptio compendiosa* nemáme zatím přesnější informace a existence archivu misie v Petrohradu je nejasná.

Uvědomujeme si, že naše povědomí o pramenech není zjevně úplné, dovolíme si však předpokládat, že toto jsou ty hlavní prameny, s jejichž pomocí se můžeme pokusit o syntézu životních osudů jedné z nejproslulejších osobností české františkánské provincie.

3 DĚJINY BĀDÁNÍ O P. REMEDIU PRUTKĚM OFM

Než se pokusíme složit nám známé informace o Remediu Prutkém do uceleného životopisu, pokládáme ještě za užitečné nastínit, jakými cestami se až dosud bádání o jeho životě ubíralo. V první řadě nám to pomůže zorientovat se v traktované problematice a dosud řešených problémech, ale zároveň to misionářův příběh doplní o jeho „druhý život“ a může nám vyjevit i něco z ošidnosti historikovi práce se sekundárními prameny a poukázat na úskalí vědecké práce obecně.

Budeme postupovat chronologicky, ale časovou linku nebudeme držet za každou cenu, spíše budeme postupovat po jednotlivých badatelích či tématech.

3.1 Nejstarší práce

První řádky o misijní činnosti Remedie Prutkého publikoval již roku 1777, tedy sedm let po misionářově smrti, v objemné přehledové práci františkánský historik rakouské provincie P. **Vigilius Greiderer** ofm (1715-1780). Kromě výčtu františkánů z českých zemí působících „poslední dobou“ v Egyptě otiskuje v prvním díle svého *Germania franciscana seu chronicon geographo-historicum ordinis S. P. Francisci in Germania* také latinskou verzi Prutkým původně v italštině sepsané *Breve relazione [...]* o absolvované misi do Etiopie, předložené v Římě centrálnímu papežskému misijnímu orgánu Sacra Congregatio de Propaganda Fide.²⁸ Relace je datována 26. 7. 1754 v řádové koleji San Pietro in Montorio v Římě a budeme se jí věnovat ještě níže.

Máme důvod domnívat se, že již misionářův synovec P. **Josef Octavian Prutký** OPræm (1747-1814) pomýšlel na vydání alespoň

²⁸ GREIDERER, *Germania*, vol. I, pp. 757-761. Italský originál: APF, SOCG, vol. 759, ff. 171r-176r.

zkrácené verze *Itineraria*. Synovec, jenž byl Remediovi osobně zavázán jako druhému otci a ctil ho coby duchovní autoritu a člověka se světovým renomé - jak to ostatně sám píše -, však zřejmě věděl o problematičnosti rukopisného *Itineraria*. Jeho zadání na pořízení výtahu bylo proto snad vedeno nejen pietními důvody, ale také ohledem na skutečnou výjimečnost osobnosti svého strýce. Vždyť prostý opis autografu by byl jistě jednodušším a věrnějším řešením než pořízení výboru, pokud bychom měli zůstat jen na slovech Octaviana, že jde o to, aby se památka na tak výjimečného muže někde zachovala.²⁹ Úkolu se roku 1789 ujal Pavel Wolf, kvardián od Panny Marie Sněžné, kde byl autograf uložen; měl vytvořit výbor toho nejdůležitějšího a tím zároveň dát textu srozumitelnější tvar, učinit z objemného svazku kratší ucelený a od stylistického balastu očištěný (a tudíž publikovatelný?) text. Nepokusil-li se Josef Octavian o publikování přímo, jistě si alespoň uvědomoval hodnotu pořízeného výboru a v důsledku toho i jeho snadnější publikovatelnost. I tento výbor však zůstal ležet dodnes doslova bez povšimnutí a nebylo o něm ani nic publikováno - našel jej sice Petráček, ale první zmínku publikovali až r. 1993 Krása a Polišenský (viz níže). Přitom jsme v pokušení se domnívat, že alespoň pokud jde o latinský originál, stálo by za to ho vydat, protože pro čtenáře by byl nesporně přístupnější než *Itinerarium* původní.

Tutéž relaci jako před ním Greiderer - jen v anglickém překladu - publikoval roku 1814 pod názvem *A short Account of a Voyage made into Ethiopia, by Father Remedio of Bohemia, Martino of Bohemia, and Antonio of Aleppo, of the Order of „Minori Reformati“ of St. Francis, and Missionaries „of the Society for propagating the Faith,“ in Egypt* **Henry Salt** (1780-1827), od následujícího roku britský generální konzul v Egyptě. Publikoval ji jako třetí z příloh ke svému cestopisnému líčení o cestě vykonané v letech 1809-1810 do Etiopie z pověření

²⁹ SK, DA III 36, f. 8v: „[...] ut tanti viri memoria alicubi asservetur“.

anglického krále Jakuba I.³⁰ K jejímu původu uvádí, že originální italský text se nalézá v rukopisné sbírce lorda Valentiji, s nímž v roce 1805 jako jeho tajemník a kreslíř navštívil Etiopii poprvé³¹.

Františkánský učenec P. **Marcellino Da Civezza** (1822-1906) roku 1879 publikoval knihu, kde se snažil shrnout všechnu písemnou produkci františkánů k dějinám, zeměpisu a etnografii – tehdy ještě neuvádí jediný spis Remedia Prutkého.³² Až roku 1894 ve svých monumentálních jedenáctisvazkových dějinách františkánských misíí uvádí Prutkého a jeho rukopis *Descriptio compendiosa* jako vzácný zdroj pro mnohostranné poznání Etiopie a františkánských misíí v tomto koutě země.³³ Čtyřicet stran z rukopisu *Descriptio compendiosa* otec Marcellino nakonec i publikoval v letech 1892 a 1893 ve svém vlastním misiologickém časopise.³⁴ *Itinerarium* ani další z Prutkého písemností mu zřejmě známy nebyly.

Počátkem dvacátého století chtěl Remedia Prutkého do své monumentální edice dosud nepublikovaných evropských spisů o Etiopii zahrnout jezuita P. **Camillo Beccari** (1849-1928). Měl v plánu pojmout do patnáctého, závěrečného svazku dokumenty z archivu Propagandy odrážející snahy františkánů o misii v Etiopii během 18. století, ale tohoto úkolu se se svolením Propagandy mezitím zhostil historik františkánských misíí do Egypta a Etiopie P. Teodosio Somigli di S. Detole ofm z toskánské provincie řádu (viz níže). Beccari proto svou ediční řadu ukončil r. 1914 čtrnáctým svazkem, ve kterém je první část přece jen věnována pokusům jezuitů i františkánů o založení misie v Etiopii během let 1697-1708 a druhá

³⁰ SALT, *Voyage*, pp. xxix-xxxvii. Moderní biografii tohoto umělecky založeného dobrodruha a diplomata napsali Deborah MANLEY a Peta RÉE (*Henry Salt – Artist, Traveller, Diplomat, Egyptologist*, London: Libri, 2001).

³¹ O předchozí cestě SALT (*Voyage*, p. 485), o jeho úloze VALENTIA (*Voyages*, vol. I, p. 3: „accompanied by Mr. Henry Salt, as my Secretary and Draftsman“).

³² MARCELLINO DA CIVEZZA, *Saggio*.

³³ MARCELLINO DA CIVEZZA, *Storia*, vol. VII/3, pp. 230-231.

³⁴ MARCELLINO DA CIVEZZA (ed.), „*Descriptio*“.

část vypovídá o etiopských aktivitách Propagandy v letech 1782-1815, kam spadá i neúspěšná misijní expedice adulského biskupa etiopské národnosti Tobiáše Georgia Ghebragzera, vedená z jejího pověření v letech 1790-1797.³⁵ K tomuto Beccariho příspěvku zbývá ještě připočíst obsáhlý a popisný pramenovědný úvod k celé edici a katalog františkánských dokumentů z archivu Propagandy, obojí otištěné již roku 1903 v prvním, přípravném svazku jeho edičního projektu.³⁶ Už z povahy jeho práce vyplývá, že s materiálem odjinud (především s rukopisy) obeznámen nebyl.

³⁵ BECCARI (ed.), *Scriptores*, vol. XIV, pp. iii-iv (vysvětlení nové koncepce a neplánovaného ukončení edice) a 414-476 (Tobias Ghebragzer). Beccari však působení Ghebragzera chybně datuje do let 1798-[1806] (*Scriptores*, vol. XIV, p. iv). O osobě Ghebragzera stručně např. KOWALSKY, „Tobias“.

³⁶ BECCARI (ed.), *Notitia e saggi*, pp. 175-224 (úvod) a pořadová čísla 44 až 498 v katalogu. K Prutkému registruje pouze *Lettera del P. Remedio da Boemia* datovanou 1.11.1752 a relace *Relatio itineris in Æthyopiam* a *Brevis relatio status Æthyopiæ* a (pp. 64-64, numm. 486, 494 a 495).

3.2 Na solidnějších základech

Velkoryse pojatý projekt shora zmíněného P. **Teodosia Somigliho di S. Detole** ofm (1864-1929), nazvaný *Etiopia Francescana* se také omezil na archiválie z Propagandy a bohužel se nedočkal svého dovršení – sám otec Teodosio stihl rok před smrtí publikovat pouze první svazek o dvou dílech zahrnujících dokumenty za roky 1633-1643 a 1643-1681.³⁷ I když se po něm práce ujal jiný františkán, Giovanni Maria Montano, a r. 1948 publikoval další svazek (dokumenty za roky 1691-1703)³⁸, největší část archivního materiálu zůstala dodnes nepublikována³⁹ a k době Remedii Prutkého tedy edice nedospěla. Nepříjemným nedostatkem edice je neúplné citování editovaných dokumentů podle folií a neoznačování foliace uvnitř textů.

Teodosio Somigli, oceňovaný pro své zeměpisné znalosti⁴⁰, zato věnoval ve třech průkopnických časopiseckých studiích pozornost

³⁷ SOMIGLI (ed.), *Etiopia Francescana*, vol. I/1-2. Paginace obou dílů je průběžná. V úvodu hovoří pouze o *Itinerariu* Římařově s poznámkou, že se ho chystá časem vydat (p. cli), a uvádí ho i v seznamu pramenů (p. 419), stejně jako Prutkého rukopisné *Descriptio compendiosa* (p. 421; jméno ve tvaru „Prutcki“). Prutkého *Itinerarium* ale přesto znal (viz dále). Cesty otce Teodosia k tématu a vznik edice *Etiopia Francescana* stručně v: MONTANO (ed.), *Etiopia Francescana*, vol. II, pp. il-lvi.

³⁸ MONTANO (ed.), *Etiopia Francescana*.

³⁹ Excerpta a další přípravný materiál je dnes uložen v krabicích v ústředním františkánském archivu na Via S. Maria Mediatrice v Římě, jak nás písemně informoval hlavní archivář Pedro Gil ofm: „[...] la documentacion que tenemos sobre Egipto-Etiopia, documentacion recogida por los PP. Teodosio Somigli y Giovanni Maria Montano para redactar *Etiopia francescana* (son 25 carpetas de papeles = bozze e copie [...])“ (e-mail z 22.11.2005).

⁴⁰ Cfr. slova historiografa Kustodie Svaté země a hlavního redaktora celé edice BBB i časopisu AFH G. Goluboviche ve věnovacím dopise generálnímu ministru řádu přetištěném na úvod prvního dílu *Etiopia francescana* (p. iii: „Il P. Teodosio Somigli di S. Detole, che ne è il raccoglitore e l'ordinatore, nell'Introduzione, pregevole per l'erudizione geografico-storica [...]“); generální ministr Bonaventura Marrani ofm v tomtéž svazku napsal (p. vii): „[...] primo volume già appare in bella luce la competenza del P. Teodosio in materia [...]“.

přímo Prutkému a jeho misijní cestě do Etiopie. Nevíme jistě kdy a jak se „osobně setkal“ s Prutkým poprvé, nejspíše ale právě prostřednictvím Beccariho a snad i Salta, jak lze vyvodit z úvodu k prvnímu z článků, který vyšel v ústředním odborném periodiku řádu a soustředí se na zeměpisný rámec Prutkého misie z let 1751-1754.⁴¹ Somigli v něm vychází z *Breve relazione*, kterou před ním už publikovali Greiderer (latinsky) a Salt (anglicky) – na obě publikace odkazuje a zároveň upozorňuje, že dosud nepublikovaný originál je italský. Dovolává se i Beccariho, ten má ale bezesporu na odkazovaném místě na mysli jinou Prutkého relaci.⁴² Po krátkém přehledu dosavadních publikací o pojednávané misijní expedici a její relaci přistupuje Somigli k publikování italského originálu, a sice na základě londýnské kopie, kterou před ním použil i Salt.⁴³ Že nesáhl po autografu z archivu Propagandy⁴⁴ je vysvětleno tím, že teprve v květnu 1913 získal povolení k bádání.⁴⁵ Na závěr studie (pp. 142-143) na dokreslení publikuje ukázkou z Prutkého *Descriptio compendiosa; Itinerarium* nezmiňuje – právě v tomto roce se s ním měl teprve seznámit.

Dvě zbývající studie, publikované r. 1925, zasvětil Somigli *Itinerariu*. Podle jeho slov se mu rukopis dostal do ruky již v březnu 1913, kdy během sbírání materiálu pro edici *Etiopia francescana*

⁴¹ SOMIGLI, „Spedizione“, pp. 129-130.

⁴² BECCARI (ed.), *Notitia*, p. 65, num. 494. Odkaz se týká *Relatio itineris in Aethiopiani* z 15.12.1756; Beccari ji cituje podle staré paginace (zač. na f. 264), celá dnešní citace je tato: APF, SC – Africa centrale, Etiopia, Arabia, vol. 3, ff. 351r-370v.

⁴³ Somigli uvádí („Spedizione“, p. 131): „[...] relazione, la quale nel suo testo originale si trova anche al *British Museum*, Add. MS. 19,335, f. 1, donde la facemmo trascrivere“. Této londýnské kopii, která mezitím přešla do fondu The British Library (Add. 19,335, ff. 1r-8v), předchází na f. 1r Saltovo potvrzení o její věrohodnosti! V tomtéž fondu se nachází ještě jedna kopie: Add. 19,309, ff. 213r-218r.

⁴⁴ A sice: APF, SOCG, vol. 759, ff. 171r-176r.

⁴⁵ Podle: MONTANO, *Etiopia francescana*, p. li.

podnikl studijní cestu z Vídně do Prahy;⁴⁶ překvapila ho závažnost textu a raději ho poskytl k nahlédnutí etiopistovi Conti-Rossinimu, který ho ujistil, že rukopis má velkou hodnotu pro dějiny a zeměpis a nabádal Somigliho k publikování aspoň kratší studie, k čemuž se on dostal až r. 1925.⁴⁷ Toho roku přednesl o *Itinerariu* příspěvek na mezinárodním zeměpisném kongresu v Káhiře a připravil ho k publikování v konferenčním sborníku, jenž vyšel následujícího roku. Téměř identický článek vyšel již r. 1925 i v časopise *Studi francescani*. Nevíme, jaké bylo pořadí publikování těchto dvou studií, protože i když sborník vyšel o rok později a větší propracovanost a také výrazně menší počet pravopisných chyb by ho kvalifikovaly jako text pozdější, vyvozujeme, že prvotním byl zeměpisný kongres konaný již v dubnu 1925, na něm byl přednesen příspěvek, který byl ale mezitím dán k publikování ve františkánském časopise a potom teprve otištěn ve sborníku. Nyní ale k obsahu. Somigli po shrnutí františkánských aktivit v Rohu Afriky v průběhu dějin od založení řádu (157-161) přikročuje k představení Remedia Prutkého a jeho rukopisu (161-166) a poté sleduje líčení jeho cesty z Káhiry do Gonderu a zpět do Mitsiwy, přičemž si všímá zeměpisných pasáží (166-186). Závěrem se snaží sumarizovat přínos Prutkého informací pro dějiny státu a zeměpis Etiopie (187-195).

⁴⁶ MONTANO doslova uvádí, že Somigli se nadchl obsahem rukopisného *Itineraria* a odjel si do Prahy pořídit přepis a fotografie: „Innamoratosi dell'argomento, nel 1913 si recava a Praga per trascrivere e fotografare l'itinerario del P. Remedio [...]“ (*Etiopia francescana*, vol. II, p. I).

⁴⁷ Tyto podrobnosti v: SOMIGLI, „L'Itinerarium“, pp. 163-164: „Rimasto sorpreso della severità colla quale fu // dai suoi giudicato, nè fidandomi del mio giudizio, lo feci esaminare al Signor Carlo Conti Rossini. Trovò che era importante per la storia e geografia Etiopiche, ei mi consigliò di farne almeno una memoria o studio per i quali mi mancò, fino ad ora, il tempo e l'occasione.“ (podle konferenčního sborníku, podle článku v *Studi francescani*, p. 431; i nadále odkazujeme na sborník)

Somigli je zřejmě prvním z badatelů, který reflektoval na význam *Itineraria Remedia* Prutkého.⁴⁸ Nemohl si tedy nepostesknout nad tím, že dosud nebylo uveřejněno, i když o to usiloval už sám jeho autor.⁴⁹ Jeho návštěva Prahy a publikování článků zřejmě k tématu přivedly i první Čechy. Nejdříve ale učiníme dvě odbočky a zastavíme se u dalších badatelů zahraničních.

Podnětem pro bádání o českých františkánských misionářích v Egyptě a Habeši byl zřejmě také proces beatifikace františkánů Liberata Weisse, Samuela Marzoratiho a Michaela Pia, ukamenovaných v Etiopii 3. března 1716. Otec Liberatus totiž pocházel z rakouské provincie a v souvislosti s první fází beatifikace (tzv. *processus informativus*) vykonával úřad místonavrhovatele (lat. *vicepostulator*) rakouský františkán P. **Cajus Othmer** (*1905), který studoval mj. i písemnosti Jakuba Římaře, jenž byl jedním z prvních svědků mučednictví svých spolubratrů.⁵⁰ Např. v časopiseckém soupisu dokumentů vypovídajících o mučednictví otce Liberata uvádí Othmer i několik Prutkého písemností, a sice jeho dvě v APF uložené relace (*Relatio itineris in Æthiopiam* a *Brevis relatio status Æthyopiæ*) a *Itinerarium* – to však podle zmínky u Somigliho a plete si ho s *Descriptio compendiosa*, když u něho odkazuje na částečnou edici P. Marcellina da Civezzy; zmiňuje také dekret z 24.8.1751, kterým Římař jmenoval Prutkého vedoucím etiopské výpravy.⁵¹

Roku 1930 vydal P. **Arduino Kleinhans** ofm (†1958) knihu o dějinách výuky arabštiny a františkánské misijní školy při konventu

⁴⁸ A také *Itineraria* Římařova, které chtěl dokonce publikovat – viz: *Etiopia francescana*, vol. I/1, p. cli: „che pubblicheremo a suo tempo“.

⁴⁹ SOMIGLI, „L'Itinerarium“, p. 161: „È opera di giustizia rimediare al passato e fare conoscere il Padre“. Podobně i v *Studi francescani*, p. 428.

⁵⁰ O roli Othmera v procesu beatifikace stručně v: *Positio* (1983: xxxviii). Obě Weissovy cesty Othmer líčí ve studii z r. 1929; prameny editoval v článcích z let 1927 a 1928; soupis všech pramenů pak vydal r. 1938 (viz seznam literatury). Mimochodem, na počátku beatifikačního procesu stál Somigli (viz *Positio*, p. vii).

⁵¹ OTHMER, „Series documentorum“, p. 455, num. 244-246.

sv. Petra na římském Janikulu.⁵² Mj. předkládá seznam těch, kteří misijní přípravkou prošli a k nim se snaží také podat životní data. Vychází ze studia materiálu APF a sekundární literatury. V biografických pasážích k Prutkému se většinou drží Somigliho („Spedizione“ i „L'Itinerarium“) a z písemností uvádí *Itinerarium*, *Descriptio compendiosa* a *Breve relazione*; vše podle literatury. Biografii misionáře obohacuje pouze o časové vymezení jeho pobytu v římské koleji (349).

⁵² KLEINHANS, *Historia*; Prutký na stranách 260 a 349-352.

3.3 První české práce

Konečně roku 1934 byla o Prutkém publikována první práce od českého autora, i když dosud v zahraničí. Františkán P. **Richard Ryšavý** se na základě studia pramenů pražského provinciálního archivu zaměřil na misionářovu petrohradskou etapu života; stejně jako předtím Somigliho první článek, vyšel i tento v řádovém odborném periodiku *Archivum Franciscanum Historicum*.⁵³ Roli při motivaci mohly sehrát výše zmíněné aktivity Somigliho či Othmera, třeba jen zprostředkovaně – na straně 208 Ryšavý odkazuje na *Dějiny františkánských misí* od řádového historika P. Lemmense, kde se píše o Prutkém jako o prefektovi ruské misie, s odkazem právě na článek Somigliho.⁵⁴

Ryšavého článek začíná dějinami ruské misie od 17. století až k Prutkému (179-187), kterému pak věnuje většinu textu. V biografické části jako první uvádí do literatury rok a místo narození a datum vstupu do řádu – podle archivních dokumentů. Pak však chybně cituje z Kleinhanse dobu pobytu v Římě (přehlédl se o stránku). Líčení složité a bouřlivé situace v Petrohradě zakončuje publikací pramenů, kterých je k tomuto životnímu období v pražském archivu hojnost (208-223). Je si zároveň vědom toho, že pracoval jen s prameny „z jedné strany“ a doufá, že článek bude mj. pobídkou ke studiu bohatých a v tomto směru dosud nevyužitých fondů APF (208). Článek byl sice napsán německy a vyšel v Itálii, ale můžeme předpokládat, že nezůstal nepovšimnut přinejmenším v okruhu českých františkánů.

Jen o tři roky později se objevila drobná knížka dalšího bratra českomoravské františkánské provincie, P. **Jáchyma Procházky**

⁵³ RYŠAVÝ, „Die Reformatenmission“.

⁵⁴ LEMMENS, *Geschichte*, p. 59, n. 35, kde je odkaz na SOMIGLI, „L'Itinerarium“, p. 162.

(1902-1985).⁵⁵ Vyšla v edici „Rozmach dobré knihy“, se dvěma *imprimatur* a dvěma *nilhil obstat*, a nijak nezastírá, že jejím cílem je probudit v české mládeži lásku k misijnímu povolání (7). Jde o volné, faktograficky doplněné převyprávění osudů Římaře a Prutkého, protkané přímou řečí a psychologizujícími pasážemi. Po předmluvě (7-8) následuje kulturněhistorický úvod z pera redaktora edice, Josefa Papicy, v němž se snaží přiblížit etiopské reálie (11-27). Pak už nastupuje vyprávění o Římařovi (28-101) a Prutkém (103-192) ilustrované i několikastránkovými citacemi z jejich rukopisů.

Prutkého životopis Procházka začíná připomínkou oslav stoletého výročí pobití čtrnácti pražských františkánů, které se konaly roku 1711, a uvádí: „Mezi zástupem lidí tam se tlačících je také jedna matka se dvěma menšími dětmi ve věku kolem desíti let“ (113). Zde a na str. 116 lze hledat původ tvrzení, že se Prutký narodil roku 1701. Kromě toho Procházka vydává Prutkého za rodilého Pražana a nechává ho vstoupit do řádu u Panny Marie Sněžné v Praze roku 1721 – vše chybně.

Zvláštní kapitolu v českém bádání napsal archivář **Hynek Kollmann** (1864-1938). Jeho obdivuhodná kniha podávající doslova vyčerpávající přehled o archivním materiálu z APF se vztahem k českým zemím vyšla sice roku 1939,⁵⁶ avšak excerpční fázi studia podnikl Kollmann už v letech 1899-1903 a s písemnostmi k osobě Remedie Prutkého se tedy očividně seznámil ještě dříve než Ryšavý i Somigli. Kromě přehledu po pramenech, kde odkazuje na řadu dokumentů zmiňujících se či týkajících se i Prutkého a dalších františkánů z egyptské misie, podává i zevrubnou analýzu fungování Propagandy a z toho vyplývajícího vzniku dokumentů a systému jejich řazení v rámci archivu, což ocení každý badatel, který chce s užitkem studovat jeho fondy. Kollmannova gigantická práce po sobě však zanechává hořkou příchut', protože většina jím excerpovaných

⁵⁵ PROCHÁZKA, *Čeští františkáni*.

⁵⁶ KOLLMANN, *Acta – Prodromus*.

dokumentů dodnes zůstává nevydána a není neděje, že by ještě mohly být publikovány. Svého času vyšly na Kollmannovu rodící se edici i recenze v českém odborném tisku, svědčící přinejmenším o tom, že téma českých misionářů žilo.⁵⁷

Téhož roku vyšla rovněž v *Českém časopisu historickém*, v oddíle *Zprávy* půlstránková zpráva o vyjití Procházkovy knihy *Čeští františkáni v Habeši* s nástinem jejího obsahu, podepsaná zkratkou *m.*⁵⁸ Považujeme to za první doklad o tom, že širší vědecká veřejnost v Čechách před válkou registrovala i toto konkrétní téma.

Ještě v prosinci 1939, ve stínu mračen druhé světové války vydal historik **Zdeněk Kalista** (1900-1982) vlastenecky laděnou knížku,⁵⁹ v níž se snažil poukázat na velikány našich národních dějin a přispět tím k povzbuzení čtenářstva zdeptaného „Mnichovem“ a prakticky začínající okupací střední Evropy. V předmluvě z října 1939 píše, že právě pohled zpět „je s to, aby pomohl pozvednouti z hlubiny a aby vzpamatoval nás v zmatku, který by se nám mohl státi osudným“ (7). V kapitole *Dobyvatelé zámoří* věnuje pozornost také Prutkému a Římařovi. Oba rukopisy zřejmě znal osobně, ale pomohl si Procházkovým převyprávěním, které také zmiňuje v bibliografické poznámce jako dosud jediné vydání *Itinerarií* obou misionářů.⁶⁰ Od Procházky také zřejmě opakuje, že Prutký byl Pražan, po svém pak píše Prudký (tak i v následných publikacích).

Ještě před rozsáhlými zásahy (mj. i) do svobody tisku v době po atentátu na říšského protektora R. Heidricha stačily být vydány dvě další Kalistovy „buditelské“ knihy. V březnu 1941 vyšel soubor textů českého 17. a začátku 18. století nazvaný *České baroko*.⁶¹ Po literárněvědném úvodu (7-50) následuje výbor textů (51-256),

⁵⁷ BOROVÍČKA (rec.), *Acta*, I/1; JENŠOVSKÝ (rec.), *Acta - Prodromus*.

⁵⁸ ČČH 45 (1939), p. 400.

⁵⁹ KALISTA, *Čechové*.

⁶⁰ KALISTA, *Čechové*, pp. 231-235 passim, 236 (bibl. pozn.).

⁶¹ Autorské vřočení na konci knihy (p. 252) umisřuje dokončení prací již do 11. května 1940.

poznámky (257-302), charakteristika zastoupených literárních žánrů (303-324) a konečně charakteristika jednotlivých autorů (325-352). Z *Itineraria* Remedii Prutkého Kalista zařadil překlad 15. kapitoly druhého dílu *O příchodu do královského města Gondaru*.⁶²

V dubnu téhož roku vyšel další Kalistův výbor – *Cesty ve znamení kříže*.⁶³ Po krátkém úvodu (7-31) tu Kalista publikuje zprávy českých misionářů ze 17. a 18. století, mezi nimi také Římaře a Prutkého s jejich úryvky z itinerářů; knihu uzavírají medailonky osobností s poznámkami k jednotlivým textům.⁶⁴ Z Prutkého přeložil 49. kapitolu druhého dílu (*De reditu ex Æthiopia*) a v komentářích opakuje chybné informace o misionářově původu, datu narození a vstupu do řádu (246), z předchozích prací zná jen Greiderera a Procházku. Kapitoly publikované ve dvou posledně jmenovaných knihách považuje Kalista za nejdůležitější, protože líčí začátek a konec misijního působení Remedii Prutkého v Habeši (249).

Mezi válkou a politickým zvratem roku 1948 vyšla útlá zeměpisně zaměřená kniha **Františka X. Vilhuma** (1906-1964).⁶⁵ Autor nejprve v krátkosti nastínil dějiny pronikání Evropanů do Etiopie (5-11), aby vzápětí představil unikátní svědectví českého původu – rukopisy misionářů Prutkého a Římaře (11). První díl knihy je pak věnován Prutkému (12-40), druhý Římařovi, následuje doslov (48-50) a anglické resumé (51-59). Mládí Prutkého věnuje Vilhum pouze úvodní odstavec, začínající: „Václav Prutký se narodil roku 1701 v Praze“ (12). Poté už se věnuje misionářovým osudům od odchodu na misie – podle *Itineraria*, na což navazuje oddílem, kde se

⁶² KALISTA, *České baroko*, pp. 196-200 (text), 291-292 (pozn.), 344 (medailon, kde mylně uvádí rok narození 1701 a tvrdí, že *Itinerarium* je jediným od Prutkého dochovaným rukopisem), + zmínky i na pp. 21-22 a 319.

⁶³ KALISTA, *Cesty*; úvod je na straně 31 datován 18. února 1941.

⁶⁴ Prutký je citován zde: KALISTA, *Cesty*, pp. 183-186 (text) a 246-250 (medailon a poznámky); nebo pp. 238-242 a 328-334 – v druhém vydání (Praha: Katolický literární klub, 1947).

⁶⁵ VILHUM, *Čeští misionáři*.

snaží analyzovat jeho zeměpisné zprávy. Všimá si i toho, odkud Prutký své informace čerpal, a na závěr se snaží postihnout Prutkého charakter a zhodnotit význam jeho *Itineraria* z hlediska zeměpisného bádání.

Roku 1947 publikoval Vilhum obecnější zeměpisnou knihu o významu misionářů pro zeměpisné poznání a Prutkého zmiňuje v širším kontextu kapitoly o pronikání do Habeše.⁶⁶

Tolik k české produkci do poloviny dvacátého století; nebyla nijak bohatá ani netrvala dlouho, stejně jako byla krátká tvůrčí svoboda. Možnosti uchopení tématu českých misionářů byly u nás počínaje padesátými léty omezené a cesty badatelů k tématu se proto vinuly oklikami; s tím přišla na scénu i nová témata.

⁶⁶ VILHUM, *Hrdinové*, pp. 121-126 passim.

3.4 Bádání v druhé polovině dvacátého století⁶⁷

Roku 1952 vyšel sedmnáctý svazek impozantní edice autorů P. **Roberta Streita** omi (1875-1930) a P. **Johanna Dindingera** omi (1881-1958) podávající co možná nejúplnější soupis misijní literatury k jednotlivým zeměpisným oblastem za určité období. Svazek sedmnáctý obsahuje soupis původních dokumentů k Africe za roky 1700-1879, tudíž i písemnosti Remedii Prutkého.⁶⁸ Autoři práce byli odkázáni na sekundární literaturu, z čehož plynou i určité zmatky a nepřesnosti vzniklé přebíráním informací o jednom a též dokumentu z různých zdrojů. K Prutkému uvádějí *Itinerarium*⁶⁹, *Descriptio compendiosa* a relace *Breve relazione*,⁷⁰ *Relatio itineris* a *Brevis relatio status*,⁷¹ a dále ještě zvací dopis Ijasua II.⁷² Také v osobních údajích (248-249) jsou omyly: poprvé se tu objevuje rok narození 1717, pro úmrtí se uvádí 9.2.1760.

V druhé polovině 20. století se čeští františkánští misionáři v Egyptě stali tématem pro českou orientalistiku. Je pochopitelné, že ze širších společenských důvodů se vědecká pozornost obracela právě jen k „odborným“ aspektům díla našich misionářů. Nejpřednější místo zde náleží již zesnulému docentu arabistiky a etiopistiky a později profesoru pro obor semitské filologie na Univerzitě Karlově v Praze, **Karlu Petráčkovi** (1926-1987). Tento badatel v oblasti arabských a islámských studií a zvláště pak ve srovnávací semitské jazykovědě položil základy vědeckého zájmu o naše téma v tehdejší Československu a svým akademickým i pedagogickým působením se

⁶⁷ V tomto i následujícím oddíle si podrobněji všimneme jen buď původních nebo encyklopedických (a tedy vlivnějších) prací.

⁶⁸ *Bibliotheca Missionum*, vol. XVII, pp. 248-250, tj. num. 6191.

⁶⁹ Podle SOMIGLIHO, „L'Itinerario“.

⁷⁰ Obojí podle SOMIGLIHO, „Spedizione“.

⁷¹ Obojí především podle OTHMERA („Series documentorum“, p. 455), ale také BECCARIHO (*Notozia*, p. 64-65), z čehož plyne zmatek.

⁷² Podle SOMIGLIHO, „Spedizione“, p. 242.

nesmazatelně zapsal do jeho dějin. Jak sám ve svém prvním níže zmíněném článku vysvětluje, k tématu ho přivedl zájem o arabský a etiopský materiál našich knihoven, z kteréhožto důvodu sáhl po Vilhumově knize a nato se rozhodl prohledat celou pražskou františkánskou knihovnu, tehdy již převzatou do NK ČR. Své systematické bádání tedy započal zmapováním pramenné základny, z čehož vzešel článek publikovaný r. 1955 v *Archivu orientálním*.⁷³ Petráček zde podává soupis františkánských rukopisů z 18. století se vztahem k Egyptu a Etiopii, které identifikoval v Národní knihovně v Praze, a slibuje jejich brzké zpracování. K Prutkému zaznamenal pět rukopisů: *Itinerarium*, *Catalogus*, *Vocabularium*, *Doctrinu* a *Tractatus*; přešel tedy pouze *Notata medica* a *Tractatus chymicus*. Pro jeho následující bádání byly zásadními itineráře Prutkého a Římaře.

Po dvou letech vyšla v *ArOr* jeho studie k Římařovu *Itinerariu*, mající význam i pro náš cíl.⁷⁴ Petráček zde důkladně analyzuje rukopis *Descriptio Æthiopiæ seu Abissiniæ* svázaný s vlastní paginací do Římařova *Itineraria*; informace srovnává s řadou dobových autorů a uzavírá, že Římař čerpal mj. z Prutkého, ale rukopis je jeho vlastním dílem (381; viz ještě níže). Kromě toho v úvodu načrtá svůj plán na zpracování spisů obou misionářů (334): nejprve podrobit studiu etiopský materiál u Římaře (učinil ještě v tomto článku), pak lingvistický materiál Prutkého *Vocabularia* a patřičných částí *Doctriny*, a potom etiopský materiál Prutkého *Itineraria* a rukopisu *Descriptio viæ Æthiopiæ* z rukopisu *Doctriny*. Poté plánoval přistoupit k arabským partiím obou itinerářů, pak k partiím egyptským. Nakonec chtěl zpracovat arabské lexikum Prutkého jazykových prací (*Vocabularium* a *Catalogus*). V dalším uvidíme, kolik z toho se jemu samému podařilo naplnit.

Roku 1958 vydal Petráček článek rekapitulující dějiny českého povědomí o Etiopii, kde Prutkého *Itinerarium* nazývá nejcennějším

⁷³ PETRÁČEK, „Handschriften“. O VILHUMOVI i plánech na zpracování na str. 90.

⁷⁴ PETRÁČEK, „Jakub Římař“.

přínosem, jakým česká věda přispěla k poznání Etiopie, a jediným pramenem z doby rozpadu etiopské říše.⁷⁵

Mezitím ředitel káhirského CFSOC P. **Gabriele Giamberardini** ofm (1917-1978) vydal roku 1958 první část edice dopisů káhirského misijního ústředí, druhá následovala rok nato a souborné knižní vydání s úvodem spatřilo světlo světa roku 1960.⁷⁶ Řada dopisů se týká Prutkého, některé dokonce sám napsal. Edice je však spíše jen přepisem a necelé čtyři strany úvodu zůstávají tak důležitému prameni dlužny.

Další důležitý článek k tématu vydal Petráček roku 1962, kdy podnícen pasážemi o Římařovi v knize zeměpisce **Josefa Kunského** (1903-1977)⁷⁷, se vrátil k úvahám o autorství rukopisu *Descriptio Aethiopiae seu Abissiniae* a přisuzuje ho Prutkému.⁷⁸ Tato revidovaná teze se však zakládala na špatném pochopení nejasné Kunského formulace, v níž měl autor na mysli jiný rukopis, a sice *Brevis extractus regni Aethiopiae* vevázaný do Římařových *Diurnalií* uložených ve Strahovské knihovně (DE IV 5), o nichž Kunský píše, že je r. 1946 znovunalezl Vilhum.⁷⁹ To zřejmě přimělo Petráčka k tomu, aby se vypravil do Strahovské knihovny; tam pak našel i výtah z Prutkého *Itineraria* (viz kapitolu 4). Kunský mj. uvádí v nadpise ke kapitolce o Prutkém životní data 1701-1769.

V časopise *Nový Orient* vyšel r. 1967 článek mladého egyptologa **Miroslava Verner**a, který se zaměřil na interpretaci tří kapitol z prvního dílu Prutkého *Itineraria*, konkrétně *De pyramidibus*, *De Sphinge idolo* a *De mumiis*, přičemž u kapitoly o Sfinze uvedl její celý

⁷⁵ PETRÁČEK, „Český přínos“, p. 68.

⁷⁶ GIAMBERARDINI „Lettere“ v *SOC Collectanea* 3 (1958) a 4 (1959), poté GIAMBERARDINI, *Lettere*. Více v kapitole 1.

⁷⁷ KUNSKÝ, *Cestovatelé*, vol. I, p. 282.

⁷⁸ PETRÁČEK, „Aufenthalt“.

⁷⁹ KUNSKÝ, *Cestovatelé*, vol. I, p. 282. U VILHUMA (*Misionáři i Hrdinové*) tuto informaci publikovanu nenalzáme, na jejich existenci poukazuje jen na základě zmínky v *Itinerariu* (f. 310r) a předpokládá, že tento rukopis se ztratil (*Misionáři*, pp. 44-45). Na PETRÁČKŮV omyl poukázali až KRÁSA - POLIŠENSKÝ, „Account“, p. 87.

překlad.⁸⁰ Následujícího roku publikoval rozšířenou verzi článku anglicky v *Archivu orientálním*;⁸¹ oproti původní verzi je tu navíc komparace s dalšími autory, překlad části kapitoly o pyramidách, bibliografie a obsah prvního dílu cestopisu v původním znění.

Dalším českým orientalistou, který sáhl po františkánských rukopisech se stal indolog **Miloslav Krása**. Jako diplomní úkol zpracovával starší zprávy o Indii v českých zemích a výsledky shrnul roku 1971 do článku pro *Sborník historický*.⁸²

Roku 1972 renomovaný nestor etiopistiky, zakladatel addisababského Institute of Ethiopian Studies **Richard Pankhurst** na základě překladu od **Tony Pearsona** podrobil analýze 43. kapitolu druhého dílu *Itineraria*, kde Prutký pojednává o etiopských lékařských praktikách s využitím červů.⁸³ Posavadní literatura mu není známa, odkazuje pouze na Salta a jím publikovanou Prutkého relaci. Uvádí také (3), že rukopis *Itineraria* poskytla jeho ústavu československá vláda.

Ve stejném roce publikoval **Zbyněk Malý** článek založený na dopise, který 19.8.1754 z Říma do Čech o pobytu v Gonderu poslal P. Martin Lang ofm, člen Prutkého misijní expedice, a jeho edici připojuje na závěr.⁸⁴ Článek je zatížen řadou chyb v biografických údajích, v signaturách a citacích pramenů. Malý necituje jedinou knihu nebo článek o františkánských misionářích, zato uvádí, že článek je součástí systematické práce s dopisy, zprávami a deníky našich misionářů a že se je chystá publikovat – včetně Prutkého *Itineraria* (17), *Brevis extractus* (22) a řady dalších konkrétně zmíněných dokumentů. Taková tvrzení si dovolíme považovat za jistý druh rezervace.

⁸⁰ VERNER, „Staroegyptské památky“.

⁸¹ VERNER, „Ancient Egyptian Monuments“.

⁸² KRÁSA, „Počátky“; o Prutkém pp. 172 a 180.

⁸³ PANKHURST – PEARSON, „Ethiopian Tacticides“.

⁸⁴ MALÝ, „Visit“; edice na pp. 23-25. Dopis dnes v: NA, ŘF, inv. num. 1685.

Rok poté naplnil část výše zmíněného Petráčkova plánu jeho doktorand **Zdeněk Poláček**, když obhájil disertaci, v níž provedl diachronní analýzu staroamharského lexika z Prutkého rukopisu *Vocabularium*.⁸⁵ Po několika letech, roku 1976, materiál rozšířil o rukopis *Doctrina Christiana* a teze publikoval časopisecky v Archivu orientálním.

V roce 1980 publikoval etiopista římského *Pontificio Istituto Orientale* **Oswaldo Raineri** Prutkého dopis či relaci poslanou 1. listopadu 1752 z Gonderu do Říma.⁸⁶ Raineri prokazuje vynikající orientaci v problematice a dosavadní literatuře k Prutkému a k dotyčné misijní výpravě, jen datum narození přebírá chybně (1717 – podle BM?). Dopis nakonec publikuje *in extenso* podle autografu z APF (356-363).

Další z původních prací byla až diplomová práce vedená Petráčkem a roku 1984 obhájená **Jindřiškou Pávovou**.⁸⁷ Autorka podává soupis a popis rukopisů a mj. provádí analýzu a srovnání etiopských toponym uváděných v Prutkého *Itinerariu* a *Doctrině* a v Římařově *Itinerariu* a *Diurnaliích*; a také analýzu egyptských a súdánských toponym na základě 84. kapitoly prvního dílu Prutkého *Itineraria* a složky *Itinerarium de Alexandria usque ad Æthiopiam* z Římařových *Diurnaliích*. Tím naplnila další část zmíněného Petráčkova plánu, avšak ani část práce nebyla bohužel – pokud víme – publikována.

A konečně roku 1991 vyšel v ediční řadě londýnské The Hakluyt Society anglický komentovaný překlad druhého dílu Prutkého *Itineraria* z pera a pod redakcí **J. Henryho Arrowsmith-Browna**.⁸⁸ V předmluvě se dovídáme (xi), že i tato publikace vznikla z popudu Karla Petráčka, který poskytl mikrofilm tehdejšímu

⁸⁵ POLÁČEK, *Diachronní analýza*.

⁸⁶ RAINERI, „Relazioni“.

⁸⁷ PÁVOVÁ, *Rukopisné památky*. Níže zmíněné analýzy toponym na pp. 129-146 a 96-128.

⁸⁸ *Prutky's Travels*.

knihovníkovi na Institute of Ethiopian Studies v Addis Ababě S. Chojnackemu a záhy nato se s ním mohl seznámit i R. Pankhurst, jenž překlad inicioval. Kratičký historický úvod postrádá odkazy na prameny a literaturu a z velké části je vystavěn na informacích z *Itineraria* samotného. Hodnotným je naopak komentář Pankhursta (rudomořská a etiopská část) a Beckinghama (Indie). Hodnotit stylistickou kvalitu překladu nám nepřísluší, avšak zjevných přehlédnutí a interpretačních chyb je v něm poměrně dost.

Užitečnou recenzi na anglický překlad publikovali **Miloslav Krása** a **Josef Polišíenský** (1915-2001).⁸⁹ Svůj referát pojali zeširoka a jde vlastně o první článek využívající dostupné prameny o Prutkém a jeho kolezích z NA i APF. Na základě těchto pramenů krátce představují účastníky výpravy a související dokumenty a spisy – z Prutkého rukopisů opomíjejí pouze *Tractatus chymicus* a *Varia medicinalia*, zatímco jako první publikují zmínku o výtahu z *Itineraria* uloženém na Strahově v Praze a zaznamenaném před tím pouze v diplomové práci J. Pávové. Podávají také stručný přehled bádání. Nepoměrně kratší a spíše na informování publika o františkánských pramenech z českých zemí zaměřenou recenzi vydali Krása a Polišíenský ještě rok nato v *The English Historical Review*.⁹⁰

Roku 1995 vyšla poučená a precizní recenze z pera **Ernsta Hammerschmidta** (1928-1993), který podrobuje kritice i nedbalost v psaní českých slov v komentářích a úvodu ke knize.⁹¹ Naopak povrchní a spíše informativní recenzi uveřejnil roku 1993 **Alessandro Triulzi**.⁹²

V právě dokončeném přehledu jsme se vyhnuli pracím, které – pokud můžeme soudit – nebyly založeny na studiu (a mnohdy ani znalosti)

⁸⁹ KRÁSA – POLIŠENSKÝ, „First Hand Account“.

⁹⁰ KRÁSA – POLIŠENSKÝ (rec.), „Prutky's Travels in Ethiopia and Other Countries“.

⁹¹ HAMMERSCHMIDT (rec.), „Prutky's Travels in Ethiopia and Other Countries“.

⁹² TRIULZI, „Franciscan Failings“.

primárních pramenů a byly tedy kompilací prací jiných. Mnohdy se jedná o přehledové a tedy užitečné publikace závislé na dostupné literatuře nebo o práce na odborné úrovni, v nichž se ovšem téma františkánů objevuje pouze okrajově, jindy ovšem jde o hrubě neodborné práce. Několik zástupců (téměř výlučně) z první skupiny jen v krátkosti představíme, přednost dáme přehledovým a českým nejnovějším publikacím:

E. A. Wallis BUDGE, *A History of Ethiopia*, vol. II, p. 459;

Jean-Baptiste COULBEAUX, *Histoire politique et religieuse d'Abyssinie depuis les temps les plus reculés jusqu'à l'avènement de Ménélick II*, vol. II, Paris: Geuthner, [1929], p. 327;

Leonhard LEMMENS OFM, *Geschichte*, p. 59, n. 35 (Rusko), pp. 185-186 (Etiopie);

Josef SCHMIDLIN, *Catholic Mission History*, transl. by Matthias BRAUN, Techny: Mission Press S. V. D., 1933, p. 469;

Antonín Vasiljevič FLOROVSKÝ, *Čeští jesuité na Rusi. Jesuité české provincie a slovanský východ*, Praha: Vyšehrad, 1941, pp. 336-341 (v kapitole *Čeští františkáni a kapucíni v Rusku v 18. století*) - vyšel z Ryšavého a Kollmannových excerpt z APF;

Arnulf GÖTZ, OFM, *Heilige Märtyrer und Helden. Aus der Missionsgeschichte des Ordens des heiligen Franziskus*, Aschaffenburg: Paul Pattloch, 1957, pp. 315-319 (vychází zcela z Ryšavého studie);

Josef KUNSKÝ, *Čeští cestovatelé*, vol. I, Praha: Orbis, 1961, pp. 283-289 (popis cest);

Karel PETRÁČEK, „Prutký a Bruce“, in: Ivan HRBEK a kol., *Dějiny Afriky*, vol. II, Praha: Svoboda, 1966, pp. 51-55;

Alexius BENIGAR, OFM, „Æthiopia“, in: *Historia missionum Ordinis Fratrum Minorum*, vol. II: *Africa*, Roma: Secretariatatus missionum OFM, 1967, pp. 128-129;

Basil DAVIDSON, *Africká minulost*, Praha: Orbis, 1972, pp. 219-220 (doslov Josefa WOLFA a Ivana HRBKKA);

Rudolf GRULICH, *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*, Königstein/Ts. 1981, pp. 18, 24, 133, 139-144, 178, 186;

Vojtěch ZAMAROVSKÝ, *Jejich veličenstva pyramidy*, Praha: Československý spisovatel, 1986, pp. 80-82;

Bairu [= Bájru] TAFLA, *Ethiopia and Austria. A history of their relations*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1994 (Äthiopistische Forschungen, vol. 35), p. 262, n. 498.

Jan PAŘEZ („Cestopisné prameny“) – podnětný článek, ale itineraria Římaře a Prutkého mylně ztotožnil s jinými dvěma rukopisy, uloženými v Strahovské knihovně (DE IV 5, DA III 36).

Jiří MARTÍNEK – Miloslav MARTÍNEK, *Kdo byl kdo: naši cestovatelé a geografové*, Praha: Libri, 1998, pp. 350-352;

Jana JIROUŠKOVÁ, heslo „PRUTKÝ Václav Remedius – český misionář“, in: Jan FILIPSKÝ a kol., *Kdo byl kdo: čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*, Praha: Libri, 1999, pp. 409-410;

Jiřina KUBÍKOVÁ, *Křesťanská misie v 16.-18. století*, Brno: L. Marek, 2001, pp. 88, 91, 113-114;

Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana: františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2001, p. 106 (rukopisy jsou prý ve františkánské knihovně a nedostupné!);

Jiří MARTÍNEK – Miloslav MARTÍNEK, *Kdo byl kdo: světoví cestovatelé a mořeplavci*, Praha: Libri 2003, p. 105.

Jan ZÁHOŘÍK, „Africká cesta Remedii Prutkého“, in: *Dějiny a současnost* 28 (2006), num. 6, pp. 14-17. (článek jsem lektoroval, ale na některé připomínky nebylo reflektováno).

3.5 *Současnost a budoucnost bádání*

Marek Dospěl se tématem začal zabývat roku 1999 v rámci studia dějin a latiny na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Roku 2001 obhájil diplomovou práci, která se zaměřuje na misionářovy zprávy a postoje k etiopskému křesťanství, a v životopisných pasážích vychází jen ze sekundárních zdrojů.⁹³ Nejzásadnější revidované teze této práce připravil r. 2004 k publikování ve studii, která měla již reflektovat r. 2003 započaté archivní studium; dotyčný sborník však nakonec nevyšel.⁹⁴

Mezitím mu roku 2003 vyšel článek s komentovaným překladem 71. kapitoly druhého dílu Prutkého *Itineraria* a krátkým úvodem.⁹⁵

Roku 2005 následoval stručný časopisecký přehled všech dosud známých domácích pramenů k misionářům Římařovi, Prutkému a Schneiderovi, kde Dospěl představuje i prameny právě objevené, podává přehled dosavadního bádání a nastiňuje možnosti, jaké výzkum nabízí pro historické vědy.⁹⁶

Ve stejném roce se pak Dospěl v konferenčním příspěvku zamýšlí nad rolí týchž rukopisných pramenů v diskusi o tzv. orientalismu a nad otázkami, které s tímto diskursem mohou souviset.⁹⁷

⁹³ Práce nese titul *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském Itinerariu českého františkánského misionáře Václava Remedii Prutkého (1713-1770)*, jak ho také jinde cituji, ale úředně platný název je *Etiopie 18. století v latinském Itinerariu Václava R. Prutkého*, neboť nebylo reflektováno upřesnění názvu v průběhu zpracovávání tématu.

⁹⁴ DOSPĚL, „Etiopské křesťanství“. Poslední zásahy do textu byly provedeny ještě v únoru 2005. Vročení bylo změněno z 2004 na 2005, pak i 2006 – tak různé na článek v jiných publikacích také odkazují.

⁹⁵ DOSPĚL, „Václav“.

⁹⁶ DOSPĚL, „Františkáni“.

⁹⁷ DOSPĚL, „Franciscan Missionaries“. Nejprve předneseno 2.9.2004 na sympóziu „Egypt and Austria“.

Naposledy pak 13.9.2006 přednesl na konferenci *Egypt and Austria III* příspěvek o životní etapě, kterou Prutký prožil ve službách císaře Františka Štěpána; v srpnu 2007 rozšířený příspěvek vyšel v konferenčním sborníku.⁹⁸

V současné době je tisku kniha s kritickou edicí latinského textu a českým překladem druhého dílu Prutkého *Itineraria*. Publikace je doplněna o dvojjazyčný kulturněhistorický úvod, rejstříky a obsáhlou bibliografii.⁹⁹

Prutkého *Itinerariem* se od roku 2001, kdy zahájil doktorské studium, začal soustředěněji zabývat také latinista a bohemista **Josef Förster**. Zadáním jeho disertační práce je pořízení edice a českého překladu ke zhruba první třetině prvního dílu Prutkého *Itineraria*. Během studia publikoval k tématu několik přípravných článků.

Nejprve roku 2005 publikoval text, který v listopadu 2003 přednesl na konferenci *Cestopisy v novověku*.¹⁰⁰ Jde o pokus o literárněvědnou studii *Itineraria* zatíženou však řadou nepřesností, neověřených informací a nakonec i omylů včetně chybné signatury i názvu pojednávaného rukopisu.¹⁰¹

Tentýž článek Förster vydal téhož roku v časopise *Auriga*.¹⁰² Od předešlého se liší zapracováním prvních archivně ověřených biografických údajů, avšak řada soudů zůstává nedoložena a téměř bez odkazů na sekundární literaturu. *Itinerarium* Jakuba Římaře je

⁹⁸ DOSPĚL, "Fr Remedius".

⁹⁹ Remedius PRUTKÝ OFM, *De Abyssinia et Indiis Orientalibus*.

¹⁰⁰ FÖRSTER, „Václav“.

¹⁰¹ *Itinerariu* dává název *Itinerarium missionum apostolicarum* (158) a signaturu Re 13 (154 a 158), což ve skutečnosti náleží spisu Římařovu. Za pozornost stojí, že stejný titul Förster zvolil i do názvu své disertace a jinde ho naopak cituje jako *Itinerarium missionum orientalium*. Kombinace obou názvů dává název Římařova *Itineraria*, s Prutkým však naprosto nesouvisí.

¹⁰² FÖRSTER, „*Itinerarium*“. Časopis vročen ještě 2005, fakticky publikován začátkem roku následujícího.

uvedeno pod signaturou Prutkého *Itineraria* a naopak. Doplňkem článku je pak překlad čtvrté kapitoly prvního dílu *Itineraria*.¹⁰³

Ve stejném roce Förster publikoval ještě dva shodné články, nejprve německy, poté česky,¹⁰⁴ podkladem jim byla přednáška pronesená v dubnu 2004 na kolokviu *Europe and Antiquity*. Förster se tu snaží pojednat Remediovo vnímání starověku, za mnohé vděčí Vilhumově knize (třebaže přímo necitované), s ostatní literaturou pracoval spore, jeho závěrům pak schází buď komparace se soudobými pisateli, anebo moderní archeologickou evidencí, což vše činí jeho závěry o to zkratovitějšími. Německá verze se od české liší především nárůstem zahlcujících odtažitých exkurzů. Česká verze je naopak rozšířena o překlad čtvrté kapitoly prvního dílu *Itineraria* (208-212).

Počátkem roku 2007 - i když s vročením 2006 - publikoval Förster článek, v němž shrnuje data k Prutkého biografii počínaje narozením a konče odchodem do Etiopie a bohatě je dokládá prameny.¹⁰⁵ Kde prameny mlčí, snaží se životní osudy rekonstruovat na základě analogie. Autor i zde zapomíná odkazovat na zdroje, z nichž čerpal - ačkoli např. v pasážích o studiích v Římě (315-317) není obtížné sledovat Kleinhanse i slovo od slova -, a s názorem, že překlad Arrowsmith-Browna a články Somigliho a Ryšavého věnované Prutkého působení v Etiopii a Rusku činí jeho osudy v té době dobře známými (330), nelze souhlasit.

Dosud poslední Försterův příspěvek k bádání o Prutkém představuje přednáška pronesená v září 2006 na konferenci *Egypt and Austria III*, v níž na příkladu otce Remedia nastínil každodennost františkánských misionářů v Egyptě v první půli 18. století. V srpnu 2007 tento prameny ani literaturou téměř nedokladovaný esej vyšel

¹⁰³ Ibidem, pp. 80-84. V úvodu k překladu Förster neregistruje existenci překladu 71. kap. z druhého dílu, publikovaného r. 2003 v *Salve*.

¹⁰⁴ FÖRSTER, „*Sine experientia*“.

¹⁰⁵ FÖRSTER, „*De animo*“.

v konferenčním sborníku.¹⁰⁶ Jde vlastně o jemně uzpůsobený posledně uvedený článek („*De animo*“), s nímž se většina textu shoduje slovo od slova.

Od roku 2001 Förster pracuje na již zmíněné doktorské disertaci, kterou má tvořit edice a český překlad asi třetiny prvního dílu *Itineraria*, doprovobené komentářem a úvodní studií o životě a díle Remedia Prutkého; publikované články jsou zřejmě přípravou k jejímu napsání. Dlouhodobějším cílem kolegy Förstera je zpracování a vydání celé první části Prutkého *Itineraria*.

Pokud jde o cesty, kterými by se mohlo bádání v budoucnu ubírat, je nutné na prvním místě jmenovat heuristiku a s ní související průběžné publikování zpráv o nově nalézaných či oceňovaných pramenech. Je totiž zřejmé, že naše archivy a knihovny mají stále ještě co nabídnout, mimo pochybnost pak stojí bohaté fondy archivů italských, káhirských a snad také petrohradských. Důležité a neméně náročné je pak pracovat na kritické edici vybraných textů. Ruku v ruce s tím by měly být výsledky bádání zveřejňovány ve specializovaných časopisech i v publikacích přístupných širší veřejnosti.

Vždy však by mělo platit, že stejně jako nelze dělat popularizaci bez solidních základů ve vědecké práci, je tato nepředstavitelná bez soustavné heuristiky a studia primárních pramenů.

¹⁰⁶ FÖRSTER, „Alltägliche Missionsdienste“.

4 ŽIVOTNÍ OSUDY P. REMEDIA PRUTKÉHO OFM

K sepsání životopisu Remedie Prutkého se podle svých slov odhodlal Petráček,¹⁰⁷ ale není nám známo, že by k tomu nakonec přikročil – přinejmenším nebylo nic publikováno. O zpracování životní etapy od narození až po odchod do Etiopie se nedávno pokusil Förster.¹⁰⁸

Náš pokus o životopis Remedie Prutkého je tedy zjevně prvním, který se snaží o celkový pohled. Vychází z dosud jinde neshromážděného a nevyužitého množství primárních pramenů a široce se opírá o odbornou literaturu, přesto jde o životopis otevřený a zdaleka nereflektující celou, občas jen tušenou šíři využitelných pramenů, zejména pokud jde o širší kontext působení františkánů na Blízkém východě i jinde. Sítí kontextů je vzhledem k pestrému životu otce Remedie tolik různorodá, že její důkladné postihnutí si bude žádat práci podstatně obsáhlejší.

V následující kapitole nejednou narazíme na překážku v pramenné doložitelnosti té či oné skutečnosti nebo události. Prvními takovými případy je hned otázka místa narození a křestního jména budoucího misionáře.

¹⁰⁷ PETRÁČEK, „Český přínos“, p. 68: „Rozepisovat se o tom, co Itinerarium Prutkého obsahuje, znamenalo by sepsat menší monografii. Tu také připravuji. Ale zde není na to místa“.

¹⁰⁸ Cfr. FÖRSTER, „De animo“.

4.1 Léta dětství a jinošství¹⁰⁹

V literatuře až téměř do poloviny dvacátého století nenalezneme Prutkého životní data pro dobu před vstupem na misijní dráhu, poté se naopak objevuje hned několik odlišných dat narození, a to vždy jen roky - uvádějí se roky 1701¹¹⁰, 1713¹¹¹ i 1717¹¹². Žádný z obou krajních údajů však není doložen pramennou citací či aspoň zdůvodněn a pít se po tom, kde autoři brali své informace a kdo od koho opisoval, by vydalo na samostatný výzkum. Přímé a věrohodné svědectví se přitom nalézá v řádovém archivu. V knize 119, v jednom z chronologických seznamů řádových kleriků provincie je v kolonce

¹⁰⁹ Nové a pramenně doložené údaje (zejm.) o dětství a mládí Prutkého jsem se pokusil sumarizovat již r. 2004 v článku „Etiopské křesťanství“ pro sborník, jenž nakonec nevyšel. Je mi trpkou zkušeností, že zainteresovaný kolega, kterého jsem o existenci archivního materiálu informoval a následně v badatelně NA přistihl, jak listuje mnou objednanými archiváliemi, se ve svém článku velkohubě chlubí heuristickými úspěchy.

¹¹⁰ I Somigli se vždy zabývá až osudy od nástupu do misii, jak mu to umožňovalo studium v APF. Rok 1701 se poprvé objevuje nejspíše u PROCHÁZKY (*Čeští františkáni*, pp. 113 a 116 - jen nepřímě) a poté už ve většině publikací až dodnes - např.: KALISTA (*Cesty*, p. 246, *Baroko*, p. 344); VILHUM, *Čeští misionáři*, p. 12; PETRÁČEK, „Handschriften“, p. 90 a GRULICH, *Beitrag*, pp. 139 a 186, přestože RYŠAVÝ věrohodně uvádí rok 1713 (viz níže). Procházkova chronologie je následující: r. 1711 bylo Prutkému 10 let, po dalších 10 letech vstoupil do kláštera u Panny Marie Sněžné.

¹¹¹ V literatuře tento správný rok uvádějí, pokud je nám známo, pouze RYŠAVÝ (*Reformatenmission*, p. 187), který pracoval s pražským archivním materiálem, a KRÁSA s POLIŠENSKÝM (*Hand Account*, p. 85), kteří odkazují na primární prameny i na článek Ryšavého.

¹¹² Uvádí se v: BM, vol. XVII, p. 248; RAINERI, „Relazioni“; A-B, p. xiii. V BM se k tomuto roku muselo dojít kalkulací mezi rokem vstupu do římské misijní přípravy (1750) a stářím v době toho vstupu (33) chybně uvedeným v KLEINHANSOVI (*Historia*, p. 349), ze kterého autoři BM i v dalších otázkách čerpali. RAINERI zřejmě následuje BM. V úvodu k A-B se o původu životopisných dat dovídáme z předmluvy jen tolik, že je pro editora v APF obstaral někdo druhý - v tomto ohledu se ale spíše opřel o BM, i když by mu byla kombinace dat z BM a KLEINHANSE nemohla vyjít.

data narození uveden 2. leden 1713.¹¹³ Rok se přitom shoduje s jiným, opakovaně doloženým údajem, že totiž bratr Remedius složil řeholní sliby 8. února 1735 ve věku dvaadvaceti let. K tomu ještě níže.

Remedius Prutký se narodil patrně v Kopidlnu na Jičínsku, jak vypovídají prameny pražského konventního archivu.¹¹⁴ Rešerše v kronikách narozených (resp. křtěných) města Kopidlna a přilehlých obcí podniknuté v Státním oblastním archivu v Zámrsku však nepřinesly pozitivní výsledek.¹¹⁵ Na základě zvukové podobnosti názvu a geografické blízkosti k Plzni, kde Prutký později složil řeholní sliby a velice pravděpodobně vůbec vstoupil do noviciátu, se ještě nabízí teoretická možnost, že se jedná o Kopidlo u Plasů na Plzeňsku. Tuto možnost bychom si dovolili ze zmíněných důvodů preferovat, avšak i ta byla v pramenech již ověřena bez kladného výsledku.¹¹⁶

A konečně i křestní jméno nám zůstává záhadou. Prutkého život jsme zatím schopni sledovat až od jeho vstupu do řádu, kdy se objevuje v prvních dokumentech – tehdy ovšem už pod svým řádovým jménem Remedius. Také všechny starší publikace neuvádějí jiné jméno. Teprve Procházka ve svém upraveném příběhu dává Prutkému křestní jméno Václav¹¹⁷ a není nám známo, zda tak činí na

¹¹³ Kniha nese analytický nadpis *Specificatio// Quo anno et die quilibet fratrum clericorum// almæ provinciæ Bohemiæ fuerit natus et in s.// ordine professus, item quo anno, die et loco sacris// ordinibus initiatus et primitias celebraverit, in-// cipiendo ab iis, qui hoc anno 1731. die 1. Januarii// adhuc in studiis existebant* (NA, ŘF, lib. 119, num. inv. 512). Prutký na ff. 9v-10r.

¹¹⁴ Doloženo je např. zkrácené „Kopidnen.“ (NA, ŘF, lib. 115, *Nomina patrum*, f. 14v) a „Kopidlnensis“ (např. NA, ŘF, lib. 119, *Specificatio*, f. 9v; lib. 118, *Libellus continens in se nomina [...]*, f. 11v; lib. 116, *Nomina patrum [...]*, f. 4f). Kopidlna, s odkazem na dva katalogy bratří a jedno nekrologium z pražského archivu (ale bez nebo se starými signaturami), uvádí např. RYŠAVÝ (*Reformatenmission*, p. 187) a bez komentáře i A-B, p. xiii.

¹¹⁵ SOA v Zámrsku, mikrofilmy č. 2669 a 2670, tj. matriky sign. 76-1 a 76-2.

¹¹⁶ FÖRSTER, „De animo“, p. 310, n. 8 (hledal Václava Prutkého v: SOA Plzeň, *Matriky narozených, římskokatolická fara Žebnice*, sign. SM 803).

¹¹⁷ PROCHÁZKA, *Čeští františkáni*, pp. 114 a 120.

základě nějakého dokladu – fabulační povaha jeho knihy napovídá spíše opak. Jméno Václav se poté bez dokladů objevuje v řadě dalších i odborných publikací až dodnes.¹¹⁸ Za pozornost stojí, že jméno Václav dostal při křtu Jakub Římař, tedy druhý z dvojice nejznámějších českých misionářů působících v Egyptě, jak vypovídá záznam z knihy s protokoly řádových slibů za roky 1590-1716.¹¹⁹ Římař přitom už od Procházkovy knihy nese v literatuře křestní jméno Josef.¹²⁰ Máme tedy pádné důvody k tomu, že se vyhýbáme Prutkého křestnímu jménu, které ostatně ani jeho současníci zřejmě neznali a jeho vrstevníci a kolegové přinejmenším nepoužívali.

¹¹⁸ Např.: KALISTA, *Baroko*, p. 344 a *Cesty*, p. 246; VILHUM, *Čeští misionáři*, p. 12; MARTÍNKOVI, *Naši cestovatelé*, p. 350; JIROUŠKOVÁ, „Prutký“, p. 409; FÖRSTER, „Sine experientia“ (LF), p. 65; IDEM, „Sine experientia“ (*Historia*), p. 204; IDEM, „De animo“, pp. 309-310. Také my jsme ho zprvu brali bez reflexe.

¹¹⁹ NA, ŘF, lib. 104, num. inv. 497 (*Cathalogus patrum et fratrum in alma provincia Bohemiae ab anno 1590 usque ad praesens tempus [...]*), f. 105v: „in saeculo vocatus Wenceslaus“. V citovaném zápisu jsou uvedena i jména rodičů, což poukazuje mj. na to, že důkladnost jednotlivých knih byla proměnlivá.

¹²⁰ PROCHÁZKA, *Čeští františkáni*, zejm. pp. 34 a 39. Do fabulace s časovými údaji před odchodem na misie se Procházka v případě Římaře nepouští. Jméno Josef z posledních českých prací např. v: KRÁSA – POLIŠENSKÝ, „Hand Account“, p. 85; MARTÍNKOVI, *Naši cestovatelé*, p. 370; JIROUŠKOVÁ, „Římař“, p. 425; FÖRSTER, „Václav“, p. 152; FÖRSTER, „Sine experientia“ (LF), p. 66, n. 4.

4.2 „Nulla vi, nullo metu, sed libere ac sponte“ aneb doba studií a řádové formace

4.2.1 Studia před vstupem do řádu

Dalším bílým místem naší biografie je absolvované laické vzdělání. Lze předpokládat, že Prutký absolvoval gymnázium. Pokud přijmeme zatím nedoložený údaj, že místem narození mu bylo Kopidlno u Jičína, pravděpodobně navštěvoval jičínské jezuitské gymnázium.¹²¹

4.2.2 Od novice ke knězi

Na jistější půdě jsme od chvíle vstupu Prutkého do františkánského řádu. Prvním krokem kandidáta bývalo vždy přijetí řehole sv. Františka spojené se slavností tzv. obláčky (lat. *indutio*), tedy přijetí řeholního hábitu, čímž začínala zkušební lhůta jednoročního noviciátu. Dosud nevíme, kdy a kde tak Prutký učinil, noviciát však býval v řeholních domech v Kadani, Plzni, Moravské Třebové a v Lehnici.¹²² Vzhledem k následujícímu se tak mohlo stát v plzeňském konventu Panny Marie Nanebevzaté.

Po ročním noviciátu, který ale mohl trvat i tři roky, kandidáti obvykle skládali řeholní sliby (*professio*). K této události je v knize vedené v plzeňském konventu dochováno Prutkého přísežné prohlášení o tom, že skládá sliby coby „clericus novitius“ dobrovolně a po pečlivém zvážení; datováno v Plzni 8. února 1735.¹²³ V prohlášení se mj. praví, že novic tak činí stejně jako kdysi v případě přijetí řehole,

¹²¹ Jičínskou kolej s gymnáziem založil r. 1623 velký dobrodinec řádu – Albrecht z Valdštejna. (Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha: Karolinum, 2006, p. 59.)

¹²² Výčet podle: ELBEL, *Bohemia Franciscana*, p. 17.

¹²³ SÚA, ŘF, lib. 269, *Attestationes iuratae a novitiis ante professionem factae*, f. 89r. Uvedené datum a místo složení slibů nalézáme např. i v: NA, ŘF, lib. 115, f. 14v; lib. 118, f. 11v.

tj. při vstupu do noviciátu.¹²⁴ Záznam o takovém prohlášení, tedy před oblačkami (*ante inductionem*), nemůže být ale v knize ani teoreticky k dispozici, neboť zápisy odpovídajícího oddílu začínají až 30. říjnem 1734.¹²⁵ Odečtením (nejméně) jednoročního noviciátu od data složení řádových slibů (únor 1735) lze totiž Prutkého oblačku hypoteticky umístit k počátku r. 1734 nebo na konec roku předešlého.

Po složení slibů na závěr noviciátu obyčejně následoval rovněž roční juniorát, ale o něm nám opět schází pramenné doklady, proto se musíme spokojit konstatováním, že juniorátní domy v rámci české provincie svatého Václava bývali v Tachově, Dačicích a Namyslově.¹²⁶ Nejblíže Plzni z nich leží Tachov, což ale není určující.

Teprve k 21. září 1737 máme k dispozici další z pramenně doložených dat – Prutký byl v dolnoslezské Wroclawi (Vratislavi) přijat do řádu a ve stejný den jmenován podjáhmem.¹²⁷ V té době patřila tato část Slezska dosud k českému království a zdejší františkáni do české provincie. Ovšem už zanedlouho, po tzv. válkách o rakouské dědictví, se Slezska zároveň s Kladskem zmocnil pruský král Friedrich II. – mír s Marií Terezií byl r. 1742 podepsán právě ve Vratislavi.¹²⁸ Prutký zde podle všeho nastoupil studia filozofie, která bývala dvouletá a kromě vratislavského konventu je bylo možno

¹²⁴ NA, ŘF, lib. 269, f. 89r: „[...] jurato testamur, quod sicut religiosum institutum s. p. Francisci reform. nulla vi, nullo metu, sed libere ac sponte amplexi sumus, sic pariter libere, sponte et bene considerate hodie id est 8. mensis Februarii a. 1735 sacram professionem emittere velimus [...]“.

¹²⁵ *Attestationes iuratae a candidatis ante inductionem factae* v: SÚA, ŘF, lib. 269, ff. 4r-32v.

¹²⁶ O juniorátu opět podle ELBELA, *Bohemia Franciscana*, pp. 17.

¹²⁷ NA, ŘF, lib. 119, *Specificatio*, f. 10r. Kolonky pro přijetí jáhenství, kněžství a slavení primiční mše zůstaly v knize nevyplněny – zřejmě z prostého důvodu, že k tomu došlo už v jiném konventu.

¹²⁸ Roku 1755 následovalo odtržení slezských konventů od české provincie a zřízení samostatné slezské provincie pod patronátem sv. Hedviky, ta byla ale pruskými úřady r. 1810 zrušena, sekularizována. V konventu byla zřízena ženská věznice a do dnešní doby se nedochoval, zatímco kostel přešel do farní správy. Částečně podle: <http://www.boromeusz.franciszkanie.pl/?id=86> (Marek Hałambiec OFMConv.). Dnes františkáni (pol. bernardyni) ve Vratislavi nesídlí.

absolvovat ještě v Hlohově, Kroměříži, Jindřichově Hradci, Kladsku a ve Slaném.¹²⁹

Po dokončení studia filosofie (neznámo kdy) bratr Remedius pokračoval studiem teologie, o němž nás informuje další pramen – *Calculi patrum studiosorum theologiam absolventium*. Tento *Katalog absolventů bohosloveckého studia* hovoří až o ukončení teologického studia. Před jejich završením byl bratr Remedius vysvěcen na kněze, protože absolvoval již jako *presbyter*. Díky tomuto záznamu víme, že otec Remedius Prutký absolvoval teologii r. 1741 v Kroměříži a získal tím kompetenci „pro lectura“ i „pro cathedra“, a to v obou jazycích, tj. v češtině i němčině.¹³⁰

Tím jsme se dostali k otázce národnosti. Ta je u Prutkého uváděna česká,¹³¹ ale jazyková příslušnost či vybavenost se uvádí obojí, tedy česká i německá.¹³²

4.2.3 Lékařské vzdělání otce Remedia

Tolik jsme zatím schopni ke kariéře v řádu v období formací vyčíst z řádových dokumentů. Kromě toho je ale známo, že Prutký získal slušné lékařské dovednosti. O tom, kde a kdy, prameny dosud mlčí. Bylo však běžné a bývalo to doporučováno, aby se každý misionář vyučil nebo vycvičil v nějakém užitečném řemesle nebo si osvojil praktické dovednosti. Leccos může prozrazovat i řádové jméno Remedius, nemá-li být chápáno v čistě duchovním smyslu.

V *Itinerariu* přitom nenalzáme jedinou zmínku o tom, že by

¹²⁹ O studiu filozofie opět podle ELBELA, *Bohemia Franciscana*, pp. 16-17.

¹³⁰ NA, ŘF, lib. 315, *Calculi patrum studiosorum theologiam absolventium*, f. 3V.

¹³¹ Tak např. v: NA, ŘF, lib. 118, *Libellus continens in se nomina [...]*, f. 11V: „boeh.“; lib. num. 115, *Nomina patrum*, f. 14V: „Boh.“; APF, SOCG, vol. 824, f. 182r. Sám se za Čecha v *Itinerariu* prohlašuje např. na ff. 446^r, l. 11 („natione Bohemum“) a 439v („Bohemus“).

¹³² Kromě již uvedené lib. 315 také např. lib. 118, *Libellus continens in se nomina [...]*, f. 11V: „utr[iusque] voc[is]“. Jeho kompetence v německém jazyce dostatečně prokazuje také dochovaná korespondence (NA, ŘF, num. inv. 1992).

Prutký lékařství někde studoval nebo získal v tom oboru praxi; dovídáme se jen o jeho lékařských zákrocích v misijních oblastech. Své úspěchy misionář na několika místech pouze komentuje tvrzením, že on jako jediný z misijní výpravy do Etiopie ovládal chirurgii, případně že obyvatelům poskytoval služby lékaře.¹³³ Podobně i ve výtahu pořízeném z *Itineraria* P. Wolfem se uvádí: „[...] protože jsem se jako jediný z nás tří vyznal v chirurgii“.¹³⁴ Kontext tuto část výtahu jednoznačně identifikuje se 46. kapitolou druhého dílu *Itineraria* (f. 370^r, l. 21), avšak právě uvedená věta se v původním textu nenachází a do výtahu je tedy doplněna. Že si však Prutký i přes početné úspěchy udržoval sebekritický odstup, ilustrují slova, kterými končí popis léčby urozené mladé ženy v etiopském Gonderu: „[...] odevšad už přibíhali poslové a zvěstovali radostné noviny – rozhlašovali, že prý já, ten nejmenší mezi lékaři, uzdravil nemocnou“.¹³⁵ K tomu patří i častá Remediova slova díky nebo dokonce údivu, jak mocně skrze něho uzdravuje sám Bůh.

V úvodu k anglickému překladu Arrowsmith-Browna čteme, že Prutký - prý na základě jeho vlastního svědectví - vystudoval medicínu na věhlasné lékařské škole pražské univerzity (xiii). Překladatel svá tvrzení ničím nedokládá, proto je obtížné vyslovit se k jejich věrohodnosti. Vychází patrně pouze z nadpisu *Itineraria* (f. 3^r), kde je uvedeno „R. P. Remedii Prutký, [...] provinciae Bohemiae S. Wenceslai d. et m. alumni [...] ITINERARIUM“, což překládá „The reverend father Remedius Prutky [...], and Graduate Doctor of Medicine of the College of St Wenceslaus [...]“ (xxiv). Běžně užívaná zkratka *d. et m.* však patří do názvu provincie a váže se k osobě jejího patrona (od r. 1667), knížete a mučedníka, a je nutné ji tedy číst *ducis et martyris*.

¹³³ Např. *Itin.*, f. 257^v (kap. 10): „[...] cum ego solus chirurgiam calebam, [...]“; f. 395^r (cap. 53): „[...] servitio medicinarum, sectione venarum [...]“.

¹³⁴ SK, DA III 36, f. 74^v (§ 11), l. 11: „[...] cum ego ex nobis tribus solus artis chyrurgicae gnarus fuerim [...]“.

¹³⁵ *Itin.*, f. 370^r: „[...] jam nuntii undiqve currebant, laeta nuntiabant, me, medicorum minimum sanasse infirmam deprædicabant“.

Arrowsmith-Brownovu interpretaci vyvrací i matrika lékařské fakulty z let 1657-1783, kde se Prutkého jméno neobjevuje mezi studenty medicíny, chirurgie ani lékárnictví.¹³⁶ Zřejmě právě od Arrowsmith-Browna přebírá tento omyl Polišenský a celou otázku se snaží domyslet, když uvádí: „Prutký píše, že potřebné vědomosti získal na proslulé lékařské škole pražské, řízené svatováclavskou řádovou provincií. Z toho vyplývá, že těmito chorobami se zabývali řádoví lékaři v nemocnici na pražském Františku“.¹³⁷ Taková škola skutečně existovala, stejně tak ale i špitál a lékárna při konventu u Panny Marie Sněžné.¹³⁸ Prutký si tedy mohl osvojit lékařské řemeslo praxí v nemocnici při klášteře milosrdných bratří Na Františku či v konventním špitále u Panny Marie Sněžné. Navíc pražská konventní knihovna byla bohatě vybavena i knihami lékařskými v širokém dobovém smyslu toho označení.¹³⁹

To ovšem hovoříme o Praze, přitom neexistuje zatím žádné svědectví o tom, že by Prutký v Praze před odchodem do misí pobýval. (viz níže) Bylo by snad možné uvažovat i o tom, že Prutký absolvoval lékařský kurs nebo praxi až během přípravy na misie v Římě.¹⁴⁰ V koleji San Pietro in Montorio prožil sice poměrně krátkou dobu a bylo nutné, aby se vyškolil i v dalších věcech, přesto to bylo alespoň pravděpodobné, jak dokládá Kleinhans¹⁴¹. Shrňme tedy, že Prutký v Orientě z bezpečnostních důvodů cestoval v přestrojení za *hakíma* (lékaře) a že mu jeho léčebné dovednosti byly během cest a misijního působení velice užitečné, jak sám v *Itinerariu* opakovaně

¹³⁶ Archiv Univerzity Karlovy, sign. M 63; edice: KUČERA – TRUC, *Matricula*.

¹³⁷ POLIŠENSKÝ, *Praha*, p. 166. Ve své recenzi překladu (KRÁSA – POLIŠENSKÝ, „First Hand Account“) na omyl neupozornil.

¹³⁸ Cfr. VYSKOČIL, *Šest století*, pp. 160-161.

¹³⁹ Dodnes jsou knihy z oboru lékařství, chemie a alchymie řazeny pod signaturami začínajícími na V. Za umožnění studia a rešerší v katalogu děkuji současnému správci knihovny Janu Kašparovi. Část fondu (zejm. rukopisy) je dosud v NK ČR.

¹⁴⁰ Tuto možnost navrhuje i FÖRSTER („*De animo*“, p. 316).

¹⁴¹ KLEINHANS, *Historia*, pp. 22-23.

připomíná.¹⁴²

Jestliže Prutký vynikal v lékařství a navíc dovedl i zahrát na harfu, jak na sebe prozrazuje v *Itinerariu*¹⁴³, jeho krajané v egyptské misii nezůstali pozadu – např. Jakub Římař (1682-1755) se uplatnil jako varhanář a Christianus Schneider (1742-1824) jako hodinář.

S návratem k chronologické lince musíme konstatovat, že se nám Remedius Prutký po absolutoriu teologie v Kroměříži roku 1741 ztrácí a znovu se s ním setkáváme až v misijní přípravce v Římě roku 1749.¹⁴⁴ S tím může souviset také otázka, zda a jak byl Remedius Prutký činný v Praze.

4.2.4 „Remedius z Prahy“

O jeho určitém sepětí s Prahou svědčí už samotné jméno, k němuž bývá v dokumentech připojováno přízvisko „pražský“, tedy „Remedius de Praga“¹⁴⁵ resp. „a Praga“¹⁴⁶ v latinských, a „Remedio“

¹⁴² K působení na dvoře etiopského císaře např.: *Itin.*, f. 340^v, l. 21: „Sic imperator Iasu, cujus medicum agebam aulae [...]“; f. 373^r, ll. 8-11: „[...] tantum confluum utriusque sexus in nostram habitationem cernere fuerat, ut non solum curandi a variis corporis languoribus, verum etiam instruendi in fidei dogmatibus [...]“; f. 373^r, ll. 16-19: „[...] misericors Deus tantum curandi morbos elargitus est modum, ut omnes e variis morborum sqvaloribus liberarentur, affectum non solum populi, sed et imperatoris affluenter lucratus [...]“; f. 309, ll. 15-17: „Ego medici imperialis agens personam“ (Já, sloužící jako císařův lékař).

¹⁴³ Např. f. 395r: „industria partim musices harphæ huic genti valde mirabilis“ – „ten národ mě obdivoval částečně i pro zručnou hru na harfu“; také Římař 21.9.1751 v dopise Propagandě (*Lettere*, p. 200: „il P. Remedio, che tocca benis.o l'arpa“).

¹⁴⁴ Zmínku o Prutkém neobsahují ani zápisky pamětnice pražského konventu za roky 1611-1745 (NA, ŘF, lib. 23, num. inv. 415 – *Archivum conventus [...]*), ani pamětnice plzeňská za léta 1745-1836 v přepisu pořízeném r. 1750 pro provincialát (NA, ŘF, lib. 39 – *Protocollum conventus Plsnensis [...] pro conventu pragensi descriptum anno 1750*).

¹⁴⁵ Mj. na cestovním pase do Petrohradu vydaném císařovnou Marií Terezií (NA, ŘF, num. inv. 376) a na papežském povolení z dubna 1767 vysluhovat svátost biřmování a světit bohoslužebné náčiní (ibidem, num. inv. 377).

¹⁴⁶ Mj. na dekretu jmenujícím ho prefektem pro Petrohrad. (ibidem, num. inv. 1992, cista 62, f. 35)

resp. „Rimedio da Praga“ v italských textech, případně „Remede de Prague“ v textech francouzských¹⁴⁷. Sám Prutký se v italských dokumentech podepisuje „Rimedio da Praga“¹⁴⁸ či „Rimedio di Praga“¹⁴⁹ nebo „Remedio a Praga“¹⁵⁰, v latinských pak „Remedius a Praga“¹⁵¹, případně ještě s dodatkem „Boemus“¹⁵². Jindy bývá Prutký označován obecně za Čecha: „Remedius de Boemia“ nebo „Remedio“ resp. „Rimedio da Boemia“.¹⁵³ Za pozornost stojí, že sám Prutký se pražským nazývá – kromě již zmíněného úryvku z *Itineraria* (dopsaného ovšem r. 1765) – teprve v korespondenci související s petrohradským působením a nikoliv dříve.

Nezdá se pravděpodobné, že by přídomek „z Prahy“ byl Prutkému dáván jen proto, že Praha jakožto hlavní město Království českého byla i ve světě známá – (nejen) mezi jeho kolegy byly zcela běžné přídomky odvozené i od docela malých sídel.

Praha byla navíc jedním z mála míst, kde se Prutký zastavil při návštěvě českých zemí v září až říjnu 1754 po svém návratu z Etiopie,¹⁵⁴ zastavil se tu i během návratu z petrohradského působení a podle všeho si sem nechal při definitivním návratu do vlasti r. 1770 poslat své osobní věci z Florencie.¹⁵⁵

Remedius Prutký byl během svého mládí prožitého ve vlasti

¹⁴⁷ Např. NA ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 32.

¹⁴⁸ APF, SC, *Moscovia*, vol. 10, f. 36r; APF, SOCG, vol. 824, f. 144r, 145v a 160r.

¹⁴⁹ APF, SC, *Moscovia*, vol. 10, f. 81v.

¹⁵⁰ APF, SOCG, vol. 824, f. 186r; NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 14v.

¹⁵¹ APF, SOCG, vol. 824, f. 182v a 189r.

¹⁵² APF, SOCG, vol. 824, f. 182r; *Itin.*, f. 439v.

¹⁵³ Sám se v takových případech nazývá „Remedius de Boemia“ (např. v APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, vol. III, f. 377v a 368v), příp. Remedius a Boëmia (APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, vol. III, f. 320v) či „Remedio di Boemia“ (APF, SOCG, vol. 759, f. 171r a 176r) i „Remedio de Boemia“ (APF, CP, vol. 123, f. 145v).

¹⁵⁴ V *Itin.* na f. 446^v uvádí dále České Budějovice, Brno a Znojmo.

¹⁵⁵ Cfr. *Itin.*, f. 466^r, ll. 5-15: „Supellectilem suam qvandan levioris momenti in provinciam præmisit, qvæ constabat partim in suis plerumqve scriptis (prout est isthoc Itinerarium incompletum), partim in libellis, partim in vestimentis ecclesiasticis“.

svědkem období velké konjunktury řádu první poloviny 18. století. Po založení konventu ve slezských Złatoryjích (Goldberg) čítala česká provincie již třicet konventů a jeden hospic, což byl počet dostačující k tomu, aby ji generální kapitula slavená r. 1724 v Miláně udělila čestný titul *Alma et Magna Provincia*. V celé provincii tehdy žilo kolem tisícovky bratří, tedy o polovinu více než před necelým stoletím.¹⁵⁶ Těžkou ránu provincii zasadilo až odtržení slezských konventů roku 1755 a poté josefínské dekrety z osmdesátých let, které s sebou přinesly i rušení konventů a omezování počtu řeholníků, spojené i s hlubokými zásahy do principů řeholního života.¹⁵⁷

V době rozkvětu františkánského řádu v českých zemích vzrostl i počet bratří, kteří odcházeli působit do misijních oblastí. Misijní étos leží v samotném srdci řádu a v řeholi, kterou František dal svým následovníkům, je misii věnována samostatná kapitola.¹⁵⁸ Sám bratr František byl velkým vzorem zejména pro působení mezi „Saracény“ v blízkovýchodních oblastech,¹⁵⁹ kam se vypravil zřejmě jako vůbec první z katolických misionářů. Pohnutky a cesty, jakými se řeholníci dostávali do svých působišť daleko od vlasti musely být přesto individuální a různé.

¹⁵⁶ V tomto období rozkvětu zachytil provincii v historickém díle P. Severinus Wrbczansky OFM (*Nucleus minoriticus*); výčet misionářů podává na stranách 37-38.

¹⁵⁷ Tento odstavec podle: ELBEL, *Historia*, pp. 16-19.

¹⁵⁸ Kapitola XII tzv. (papežem) potvrzené Řehole, s názvem „De euntibus inter Saracenos et alios Infideles“, z r. 1223. Česky např. v: *Františkánské prameny*, p. 57 nebo 37-38 (nepotvrzená Řehole). Přehled misijního působení františkánů z českých zemí během 17. a 18. století podává GRULICH, *Beitrag*, pp. 131-152, 186-187.

¹⁵⁹ Proslulá je jeho výprava k sultánovi el-Malikovi el-Kámilovi během křižáckého obléhání egyptské Damiety r. 1219. Více v: Gwenolé JEUSSET OFM, *Rencontre sur l'autre rive*, Paris: Éditions Franciscaines, 1996. Poněkud kontroverzní je kniha Giulio BASETTI SANI OFM, *Mohammed et Saint Francois*, Ottawa: Commissariat de Terre Sainte, 1959. Česky např. Luboš KROPÁČEK, „Františkovo polotajemství z Damiety“, in: *Aluze* 2003, num. 3, pp. 103-106. Inspirativní je k celé otázce Giulio BASETTI SANI OFM, *L'Islam e Francesco d'Assisi. La missione profetica per il dialogo*, Firenze: La Nuova Italia, 1975.

4.3 „*Inter saracenos et alios infideles*“ aneb na cestě k misijnímu povolání

4.3.1 Motivace k nastoupení misijní dráhy

Snad to byl Remedius Prutký, kdo dal první kapitole jeho *Itineraria* nadpis „O prvotním odhodlání odejít mezi ^{nevěřící} ~~jinověřce~~“ (*De primo infideles adeundi animo*) a zřejmě v ní psal nebo spíše chtěl psát o svém rozhodnutí pro misijní práci, ale tyto stránky se nedochovaly a jiné přímé svědectví k tomu, jak a kdy se rozhodl působit jako misionář, nemáme.

Nicméně kromě zmíněného étosu františkánského řádu je v obecné rovině patrné i to, že motivace přicházela i přímo od misionářů v misijních oblastech již působících. Příkladem z našeho prostředí může být latinský dopis pozdějšího etiopského mučedníka Liberata Weisse z rakouské provincie, zaslaný pražskému provinciálovi a datovaný v hornoegyptském Achmímu 28.12.1710. Weiss popisuje obtížné pokusy o proniknutí do Habeše a jen v poznámce se zmiňuje o tom, že v Achmímu tou dobou působí i jeden Čech, sice P. Kazimír Nerlich.¹⁶⁰ Podobné zprávy byly v domovské provincii nepochybně vždy čteny dychtivě. Stejným způsobem později, v březnu roku 1714, zase P. Jakub Římař informoval vídeňského provinciála o Weissově zdárném proniknutí do Etiopie.¹⁶¹

A konečně případná mučednická smrt vyvolávala ohlas po celém západním křesťanském světě. Když např. došla zpráva o již zmíněném ukamenování otce Weisse a jeho druhů, rozeslal o tom vídeňský provinciál Bruno Prenner 28.12.1717 oběžník nařizující

¹⁶⁰ Dopis se prý nachází v nesignovaném rukopisu archivu pražského konventu na ff. 1r-2v (podle: *Positio*, pp. 89-94, kde i publikován, o Nerlichovi na p. 94); non vidi. Cfr. i Wrbczansky, *Nucleus Minoriticus*, p. 38.

¹⁶¹ PA Wien, cista III, fasc. C, num. 5. (podle inventáře; na místě však nenalezen)

sloužit po celé provincii děkovně mše.¹⁶² Následně nechal vytisknout latinsko-německý leták s původní zprávou, kterou mu zaslal P. Theodosius Wolf.¹⁶³ Nakonec v Lisabonu ještě roku 1718 vyšla knížka s popisem slavného ukamenování, autorem byl José Freire de Monterroyo.¹⁶⁴ Tolik aspoň pro ilustraci.

Samotný Prutký v *Itin.* opakovaně připomíná mučednictví těchto svých tří spolubratrů z roku 1716 a vyjadřuje touhu následovat jejich příkladu. Jakkoli tato slova mohou být výrazem nebo výsledkem působení autostylizace, nelze misionářům upřít upřímné odhodlání obětovat své síly a třeba i život, doložené ničím menším než faktickým uskutečňováním takového ideálu, jak lze vysledovat i v námi zde sledovaných životních osudech českého františkána.

Bratr Remedius toto odhodlání musel mít a jeho vytrvalá služba i písemné svědectví se toho staly dokladem. Ještě než odešel připravovat se do Říma, musel podle františkánské řehole žádat o svolení otce provinciála, jenž ho měl udělit jedině v případě, že kandidát k tomu bude vhodný.¹⁶⁵

4.3.2 V misijní koleji v Římě

Remedius Prutký odešel do Říma někdy roku 1749. O jeho cestě ani individuálních osudech během oněch deseti měsíců v Římě nevíme

¹⁶² Edice v: *Relatio et vota*, pp. 276-277. Originál v: PA Wien, cista III, fasc. C, n. 17.

¹⁶³ Zpráva poslána 20.6.1716, doručena 30.10.1717 a leták vytištěn záhy nato. Podle: *Relatio et vota*, p. 277.

¹⁶⁴ Podle: *Positio*, p. xxxvi.

¹⁶⁵ Řehole, XII, 1-2: „Quicumque fratrum divina inspiratione voluerint ire inter saracenos et alios infideles, petant inde licentiam a suis ministris provincialibus. Ministri vero nullis eundi licentiam tribuant, nisi eis, quos viderint esse idoneos ad mittendum“ (podle: DURIGON, „Istituzione“, p. 22). Česky - *Františkánské prameny*, p. 57: „Ti z bratří, kteří z Božího vnuknutí by chtěli jít mezi Saracény a jiné nevěřící, ať si k tomu vyžádají dovození od svých provinčních ministrů. Ministři pak ať nedávají dovození nikomu [jinému] než těm, kteří se jeví jako vhodní k tomu, aby byli vysláni“. V původní, nepotvrzené řeholi z roku 1221 tomu odpovídá kap. XVI s obsírnějšími formulacemi o misii mezi „Saracény“.

mnoho konkrétního; pokusíme se tedy aspoň nastínit obvyklý průběh misijní přípravy. Výborným průvodcem nám bude na studiu primárních pramenů založená kniha A. Kleinhanse.¹⁶⁶

Františkánská příprava pro kandidáty na misijní práci v muslimských zemích Blízkého východu sídlila v konventu sv. Petra na Zlatém návrší čili v San Pietro in Montorio na východním svahu římského Janikulu a od r. 1626 patřila do římské reformátské provincie sv. Archanděla Michaela. Chod misijní koleje byl z velké části financován z konventních sbírek, avšak v konkrétních potřebách nezřídka přispívala i Propaganda.¹⁶⁷

Prvořadou náplní přípravy budoucích misionářů byla výuka jazyků. V době studií Remedii Prutkého v koleji probíhaly kursy arabštiny (od r. 1622 do r. 1762 bez přerušení) a snad i amharštiny a koptštiny.¹⁶⁸ O zřízení studia arabštiny v koleji San Pietro in Montorio bylo rozhodnuto v Propagandě na generální kongregaci již 3.6.1622,¹⁶⁹ když sama kongregace *de propaganda fide* byla založena k 6. lednu téhož roku. Ovšem kolej (*collegium*) jako taková byla po právní stránce a s náležitými pravidly zřízena až mocí breve papeže Clementa IX. *Crediti nobis* z prosince 1668.¹⁷⁰

V prvních dobách po založení školy bylo studium organizováno takto: každý všední den půlhodinová četba nevokalizovaného arabského textu ze žaltáře nebo ze spisu R. Bellarminiho *Doctrina*

¹⁶⁶ KLEINHANS, *Historia* (o studiu zejm. pp. 1-53; o studentech obecně pp. 35-46; o konkrétních studentech po jednotlivých rocích pp. 149-426).

¹⁶⁷ KLEINHANS, *Historia*, p. 9: např. r. 1732 na opravu konventu, r. 1766 na chod koleje.

¹⁶⁸ Na koptštinu a amharštinu se usuzuje jen nepřímo (KLEINHANS, *Historia*, p. 21); zato albánština byla mezi léty 1730-1762 vypuštěna, aby se studenti nemuseli vzdělávat v tolika rozdílných oborech (*ibidem*, p. 16); pro syrštinu jsou doklady jen v době působení jeruzalémského kvardiána P. Thomy de Novaria v první pol. 17. stol. (cfr. *ibidem*, pp. 21 a 57-63).

¹⁶⁹ APF, Acta, 3.6.1622, num. 5, f. 10 (podle: KLEINHANS, *Historia*, p. 10, n. 3).

¹⁷⁰ HOLZAPFEL, *Handbuch*, p. 498; KLEINHANS, *Historia*, p. 11. Breve otiskl KLEINHANS na pp. 440-445, odkud ho citujeme.

christiana; po dokončení jednoho semestru obdobná četba evangelií následovaná půlhodinou mluvnického výkladu dopoledne a stejně tak i odpoledne. Po absolvování asi dvanácti lekcí byli studenti přezkoušeni a dál ve studiu pokračovali jen ti schopnější, zbylí se vraceli do domovských provincií.¹⁷¹ Účinnost výuky byla taková, že studenti po jednom semestru prý spolu museli hovořit už pouze arabsky a po dalším semestru vedli veřejné disputace.¹⁷² Zmíněné breve Clementa IX. výuku zintenzívnilo a určilo, aby se vyučování arabštiny konalo tři dny v týdnu, a to vždy ráno tři lekce, večer tři cvičení. V době Remedii Prutkého byly dva vyučovací dny a jedna konference.¹⁷³

Druhou významnou součástí příprav na misijní působení na Blízkém východě bylo studium tzv. kontroverzistiky, tedy kontroverzní teologie, která se zaměřovala na podstatné rozdíly mezi katolickou a orientální křesťanskou věroukou a mezi křesťanstvím a islámem; šlo tedy konkrétně o *controversiæ orientales*. Zatímco totiž jazykové dovednosti měly být prostředkem, tyto vědomosti měly být podkladem, samotnou materií pro misijní snahy o unii či konverzi, což bylo rozpoznáno již r. 1627¹⁷⁴ a lektori kontroverzistiky v koleji působili bez přerušení od r. 1658 až do zrušení koleje. Přednášky se konaly dvakrát do týdne a jejich námětem bývaly věroučné články katolické církve nepřijímané křesťanskými církvemi orientálními – např. otázka papežského primátu, vycházení Ducha svatého, očištec a

¹⁷¹ KLEINHANS, *Historia*, p. 13. Obširněji *Orbis Seraphicus*, vol. II, pp. 13-25.

¹⁷² *Orbis Seraphicus*, vol. II, p. 17b: „Post semestre studium teneantur [scil. studentes] semper inter se arabice loqui, post annum vero in studio completum, Arabica lingua disputationes habere publicosque sermones edere“.

¹⁷³ KLEINHANS, *Historia*, p. 13.

¹⁷⁴ V aktech všeobecné kongregace Propagandy z 28.8.1627 se praví: „[...] in eodem studio constituendum esse controversiarum lectorem, ut studentes simul cum lingua arabica in illis instruantur et hisce duobus studiis ad missiones orientales magis idonei fieri possint.“ (Podle: KLEINHANS, *Historia*, p. 17, kde o kontroverzistice pp. 17-19 a 116-137)

konkrétní svátosti.¹⁷⁵ V době pobytu otce Remedie byly v koleji znovu zavedeny i hodiny morální teologie.¹⁷⁶ Připomeňme ještě obyčej posílat vybrané bratry na praxi do městských nemocnic, ačkoli před polovinou 18. století to již nebyl zvyk příliš rozšířený, jak ukazují apely egyptského misionáře Francisca Antonia de Riparolio, s nimiž se r. 1737 obrátil na Propagandu.¹⁷⁷

Pokud jde o dobu, po kterou se měli adepti připravovat na své poslání, papežské breve *Crediti nobis* se zmiňuje pouze o horní hranici a doporučuje, aby se v koleji nezdržovali déle než dva roky.¹⁷⁸ Potřeby misijních oblastí ovšem činily nátlak na zkracování doby studia, a tak i když např. roku 1718 bylo nakonec vydáno nařízení dodržovat dvouletý kurs a roku 1747 kardinál Carafa požadoval prožít aspoň jeden rok v koleji, někteří odcházeli do misí po necelém roce – buď na vlastní žádost, nebo z naléhavé potřeby misijních oblastí.¹⁷⁹ Individuální rozdíly v osobnostní vyspělosti a ve vzdělání získaném ještě před začátkem příprav v Římě to jistě umožňovaly. V tomto ohledu byl Prutký ve výhodě, protože již absolutoriem teologického studia v Kroměříži získal lektorské oprávnění (*pro lectura*).¹⁸⁰

Destinace nebývala studentům určována dopředu, nýbrž až po skončení studií, podle aktuální potřeby, jak stanovilo už zmiňované papežské breve, podle něhož museli uchazeči po dvou měsících pobytu v koleji a osmidenních duchovních cvičeních přísahat před papežem mj. toto: „Přisahám a slibuji, že [...] s ohledem na šíření katolické víry a starost o spásu nevěřících půjdu kdykoli a bez jakéhokoli odmlouvání nebo výhrad na to místo, do té provincie nebo

¹⁷⁵ Podle: KLEINHANS, *Historia*, pp. 17-18.

¹⁷⁶ Více v: KLEINHANS, *Historia*, pp. 19-21 a 138-148.

¹⁷⁷ Podle: KLEINHANS, *Historia*, pp. 22-23.

¹⁷⁸ „In hoc studio ultra duos annos non morentur.“ (citováno z: KLEINHANS, *Historia*, p. 441)

¹⁷⁹ Cfr. KLEINHANS, *Historia*, pp. 41-42.

¹⁸⁰ NA, ŘF, lib. num. 315, *Calculi patrum studiosorum theologiam absolventium*, f. 3v. Srov. již výše.

do toho království, pro které nebo pro niž mě Vaše nejctihodnější otcovská důstojnost určí a pošle“.¹⁸¹ Když byl tedy do Propagandy doručen dopis prefekta egyptské misie Jakuba Římaře žádající vyslání dvou vhodných misionářů, dostaly události rychlý spád.¹⁸²

Prutký, který do koleje přišel roku 1749 a strávil v ní teprve deset měsíců,¹⁸³ úspěšně složil 14. května obvyklou závěrečnou zkoušku z arabštiny¹⁸⁴ a možná i kontroverzistiky a byl připraven urychleně odcestovat do určeného působiště.

¹⁸¹ Lat.: „[...] iuro et promitto [...] pro fidei catholicæ propagandæ causa, ac salute infidelium procuranda, ad eum locum, provinciam seu regnum sine aliqua repugnantia, aut exceptione quandocumque iturum, ad quam seu quod a Paternitate Vestra Reverendissima ero destinatus et missus“. (citováno z: KLEINHANS, *Historia*, pp. 444-445)

Na jiném místě se v breve uvádí: „Completo studio, abeant studentes quo a sacra Congregatione destinati fuerint“. (citováno z: KLEINHANS, *Historia*, p. 443)

¹⁸² Všeobecná kongregace konaná v Propagandě 4.5.1750 otázku projednala a rozhodla se vyslat do Egypta Remedia Prutkého a Servatia Cuperse (APF, *Acta*, vol. 120 (1750), ff. 94v-95r) – podle FÖRSTERA („De animo“, p. 317). Originál dopisu bude zřejmě v APF, SOCG; kopie by se dala čekat v káhírském epistolariu, ale v edici *Lettere dei prefetti* se nenalézá.

¹⁸³ Cfr. KLEINHANS, *Historia*, p. 349.

¹⁸⁴ Záznam je dochován v: APF, *Liber examinum lectorum et missionariorum S. Congregationis de Propaganda Fide a die 1. Decembris 1724 usque ad 1757*, ff. 194r-195r. – podle FÖRSTERA („De animo“, p. 317, n. 35)

4.4 „*Sine aliqua repugnantia aut exceptione quandocumque iturum*“ aneb začátek misijního působení v Egyptě

4.4.1 Z Říma do Káhiry

Remedius Prutký se vydal na cestu do Egypta společně s dalším misionářem a kolegou z koleje v San Pietro in Montorio – Servatiem Cupersem. Vezli s sebou 23. května datovaný doporučující dopis pro otce prefekta Římaře.¹⁸⁵ Lze si domyslet, že nejprve vykonali pěší cestu z Říma do některého z vhodných přístavů, tj. buď do toskánského přístavního města Livorna, nebo do Benátek,¹⁸⁶ a odtud se plavili lodí do Alexandrie. Tam dorazili 13. července a s Prutkým se tu setkáváme již prostřednictvím jeho *Itineraria*¹⁸⁷. Po náročné a nebezpečné plavbě musela následovat další plavba podél pobřeží do Rašídu (Rosetty) a odtud po Nilu až do Búlaku v dnešní Káhiře.

Nemůže být pochyb o tom, že mořeplavba byla pro vnitrozemce velice svízelná. I když pro tuto část nemáme k dispozici Prutkého osobní svědectví, můžeme si pomoci emotivním líčením jeho staršího kolegy Římaře, který cestu z Benátek do Alexandrie absolvoval poprvé v červenci 1712 a ve svých deníkových zápiscích o ní čteme kromě jiného toto: „10. července: Vítr zesílil a my z plavby po moři onemocněli kvůli značnému houpání lodi a už jsem si myslel, že z toho nepřetržitého zvracení zemřu. 11. července: Z nepřetržitého

¹⁸⁵ Kopie archivována v: APF, Lettere, vol. 175 (1750), f. 82r – podle FÖRSTERA („De animo“, p. 318); o doručení dopisu se zmiňuje Římař v dopisech N. Lercarimu a Propagandě z 15.8., v nichž mj. vyjadřuje radost a děkuje za poslané misionáře (*Lettere dei prefetti*, pp. 158 a 162).

¹⁸⁶ Tyto dva přístavy byly používány k přímé cestě do Alexandrie, jak patrně z jednotlivých cest uskutečněných různými misionáři i z doporučení Římařova: „Volendo ergo quis e partibus Italiae adire missi(on)es Ægypti, poterit in Livorno, aut Venetiis facillime invenire navim, quæ recto tramite vela faciunt versus Alexandriam“ (APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, vol. 3 (1721-1840), f. 17r).

¹⁸⁷ Jako první je z celého *Itin.* dochována teprve poslední strana této, tj. třetí kapitoly, která se týká právě Alexandrie – f. 19r.

zvracení jsem byl už docela zbaven smyslů – cokoli jsem jedl nebo pil, všechno jsem zase vyzvrátil“.¹⁸⁸

Do františkánského hospice v káhirské čtvrti Muskí, kde sídlilo ústředí misie, oba misionáři přijeli 27. července, jak uvádí otec Jakub v jiném dopise taktéž z 15. srpna, adresovaném tentokrát prokurátorovi misii¹⁸⁹, a na doručená doporučující slova Propagandy v něm reaguje konstatováním, že oba noví misionáři jsou opravdu vynikající a že jde o skvělé a pokojné řeholníky.¹⁹⁰ Tou dobou sídlilo na různých místech Egypta celkem patnáct františkánů, což byl vůbec nejvyšší počet, jakého františkáni během 18. století dosáhli.¹⁹¹

V dříve zmíněném dopise pro tajemníka Propagandy Nicolaa Lercariho Římař vyjadřuje naději na přínosné působení právě příbylých misionářů, kterou vyvozuje z jejich jazykové vybavenosti, a

¹⁸⁸ „10. hujus ventus fortificabatur et nos navigando magis infirmabamur ob magnum motum navis; ego credebam me moriturum ob continuos vomitus. 11. Julii eram extra me continuo vomendo – quidquid comedebam aut bibebam, totum iterum reddabam.“ (ŘÍMAŘ, *Itin.*, f. 43v)

¹⁸⁹ *Procurator missionum*, dříve nazývaný *praefectus missionum*, vykonával úřad správce či ředitele studia v koleji San Pietro in Montorio a mezi jeho pravomoce patřilo mj. navrhovat Propagandě studenty na vyslání do misii a jmenovat lektory; všichni studenti i lektori mu byli podřízeni. V inkriminované době jím byl P. Gaudentius de Zuccaro. Cfr. KLEINHANS, *Historia*, pp. 29-32.

¹⁹⁰ „[...] veramente ambi due ottimi, e Religiosi virtuosi, e quieti [...]“ (*Lettere dei prefetti*, p. 168, tj. num. 69). Shora uvedené datum 13.7. pro příjezd do Alexandrie se také opírá o tento dopis. O příchodu Remedie a Servatia 27.7.1750 se Římař zmiňuje i ve svých *Diurnaliích* (f. 207r: „27. hujus. advenerant n(ost)ri PP. Remedius et Servatius, miss(ionari)i“). I o dalších konkrétech pobytu a činnosti misionářů i samého Prutkého jsme lépe informováni prostřednictvím rukopisů Římařových, které mají oproti „monografické“ podobě Prutkého *Itin.* povahu spíše deníkovou, i když ani ony nebyly přinejmenším v některých částech psány bezprostředně. FÖRSTER („De animo“, p. 318) bez odkazu na zdroj uvádí, že do Káhiry přišli 13.7.

¹⁹¹ Tabulkový přehled v: COLOMBO, *Nascita*, pp. 7-8. Kromě Římařových rukopisů jsou vynikajícím zdrojem pro dějiny a každodennost misijního působení františkánů v Egyptě během první poloviny 18. století zejm. kroniky, které sepsali pro léta 1686-1720 P. GIACOMO D'ALBANO („*Historia*“) a pro léta 1719-1739 P. ILDEFONSO DA PALERMO (*Cronaca*).

dodává, že obecně Němci a Češi jsou v tom ohledu lepší než všichni ostatní.¹⁹²

4.4.2 Pouť na Sinaj

Není jisté, čím Prutký naplnil dobu od svého příchodu do Káhiry do odchodu do svého působiště, za které mu prefekt Jakub Římař určil Džirdžu na jihu země (arab. Sa'íd), tedy dobu mezi 27. červnem a 11. zářím 1750. V jeho *Itin.* je v kapitolách 33-37 vylíčena návštěva hory Sinaj,¹⁹³ avšak bez jasnějšího časového určení. Byl to zřejmě neobvyklý krok vykonat ještě před započítím misijní práce takovou pouť, ale z textu samého je patrné, že tuto cestu Prutký skutečně osobně vykonal. – Ačkoli z úvodních slov by se dalo vyčíst i to, že se mu tyto kapitoly prostě kompozičně hodily do rukopisu, a bylo by možné ho vinit z toho, že cestu podnikl až během druhého pobytu v Egyptě, po návratu z Etiopie.¹⁹⁴

Pouť začala u robustní brány Báb en-Nasr¹⁹⁵ u el-Hákimovy mešity, kde se až dodnes dochovaly hradební zdi Staré Káhiry. Prutký se zjevně přidal ke křesťanským poutníkům, kteří podle jeho slov obvykle tuto cestu konají v rámci muslimské karavany – ovšem za doprovodu pravoslavných mnichů z hory Sinaj. Cesta vedla přes Heliopolis do Suezu a potom až k Hoře sv. Kateřiny a Mojžíšově hoře na Sinaji. Prutký si prohlédl všechna posvátná místa včetně kláštera sv. Kateřiny, dokonce byl přítomen obláče řeckého pravoslavného

¹⁹² „[...] danno buone speranze di frutti sp.li in q.ste S. Miss.i apprendendo la lingua. Che poi li Germani, e Boemi siano di meglor riuscita delli altri“ (*Lettere dei prefetti*, p. 158, tj. num. 64).

¹⁹³ Tj. *Itin.* ff. 93v-115r.

¹⁹⁴ *Itin.*, f. 93v, (kap. 33): „Licet itinerando versus Æthyopiam per Mare rubrum navigando hujus mirabilis mentionari velim montis, qvia tamen aliud per terram, aliud per mare instituendum est viatoribus iter, ideo etiam de civitate Cairina egrediendo Christiani peregrinantes [...]“.

¹⁹⁵ Její načrtek je připojen mezi obrazovým doprovodem k *Itinerariu* na f. 472r pod označením „Tabula V, Figura VIII“.

mnicha, ale když si chtěl přeměřit kostel Proměnění Páně, podezíraví mniši mu to nedovolili.¹⁹⁶ Nato se, opět v doprovodu Arabů, vydali na zpáteční cestu a prošli, jak se podle nejasných geografických údajů domníváme, městem el-Feirán a přes Wádí Mukattab zamířili k Hammám Faraún na rudomořském pobřeží, načež pokračovali až do Suezu a odtud do Káhiry.

Celé líčení je sice osobní, ale postrádá jasné časové údaje; teprve na konci 37. kapitoly Prutký sumarizuje, že cesta na horu Sinaj a zpět trvala jedenáct dní, přitom z Káhiry byli v Suezu za pouhých 33 hodin, odtud na Sinaji za 67 hodin, tedy z Káhiry až na Sinaj za zhruba sto hodin čistého času. Na zpáteční cestě dospěli do Hammám^{opr. MB} Faraún za 44 hodin, odtud do Ujún Músa za další devatenáct a půl hodiny, odkud to do Suezu bylo jen tři a čtvrt hodiny. Když potom cestu ze Suezu do Káhiry stihli za 30 hodin, trvala jim celá cesta ze Sinaje do Káhiry 97 ¼ hodiny.¹⁹⁷ Vidíme tedy, že Prutký mohl tuto pouť lehce stihnout a nic se tento závěr nezdá vyvracet.

4.4.3 Exkurz 1: Koptové a působení františkánů v Egyptě

V důsledku teologických sporů ve 4. a 5. století došlo v církvi k prvnímu velkému rozkolu. Jeho věroučný základ se týkal nejpodstatnější otázky křesťanské teologie, christologické nauky. V opozici k Areiovi,¹⁹⁸ Nestoriovi,¹⁹⁹ Eutychovi²⁰⁰ a vůbec všem

¹⁹⁶ *Itin.*, f. 107v (kap. 35): „[...] sicqve factus monachus Græcus. Ego pro tunc volebam hujus ecclesie mensurare magnitudinem, sed suspiciosi Græci, ne forsan in aliquo eis præjudicem, impedivere, mox postea ad reditum nos paravimus“.

¹⁹⁷ Tato sumarizace na f. 115r.

¹⁹⁸ Alexandrijský presbyter Areios tvrdil, že musela být doba, kdy Bůh-Syn ještě nebyl, že byl zplozen Otcem, a není tedy pravým Bohem, ale je vůči Bohu-Otci ve vztahu podřízenosti, subordinace, proto nemůže být jako božská bytost ani stejné podstaty (ὁμοούσιος), ale Otci pouze připodobněn (ὁμοιοούσιος). Na níkajském koncilu r. 325 byl exkomunikován a jeho učení odsouzeno. Cfr. Thomas BÖHM, *Die Christologie des Arius: dogmengeschichtliche Überlegungen unter besonderer Berücksichtigung der Hellenisierungsfrage*, St. Ottilien: EOS-Verlag, 1991; Rowan WILLIAMS, *Arius. Heresy and Tradition*, London: Darton – Longman – Todd, 1987.

christologickým herezím nakonec chalkedonský koncil r. 451 závazně definoval, že Boží Syn je 1. stejné podstaty s Otcem i s člověkem, 2. vpravdě Bůh a vpravdě člověk, 3. jediný ve dvou přirozenostech, a to bez smíšení, nezměnitelně, nerozdělitelně a neodlučitelně, 4. společně v jedné osobě a podstatě Ježíše Krista.²⁰¹

Řešení otázky charakteru a vzájemného poměru lidského a božského v osobě Boha-Syna bylo tehdy zásadní, ale příčiny rozkolu v církvi je možno hledat i v motivech zcela neteologických. Svou roli sehrály také politicko-kompetenční spory patriarchátů, tradiční antagonismus jednotlivých místních církví a jejich odpor proti helénizaci lokálních tradic a snahám císařské vlády o unifikaci církve. Nešťastnou se ukázala také sama snaha definovat *credo* pomocí ne všem srozumitelných kategorií „řeckého“ filozofického myšlení.

¹⁹⁹ Konstantinopolský patriarcha Nestorios učil, že v Kristu jsou dvě osoby: božská a lidská, že Boží Syn a Ježíš jsou dvě odlišné osoby. Panna Maria proto prý není Bohorodička (Θεοτόκος), ale Kristorodička (Χριστοτόκος). Učení odsoudil r. 431 koncil v Efesu. Cfr. John James O'KEEFE, *A Historic-systematic Study of the Christology of Nestorius: a Reexamination, Based on a New Evaluation of the Literary Remains in His Liber Heraclidis*, Münster: Universität Münster, 1987; Friedrich LOOFS, *Nestorius and His Place in the History of Christian Doctrine*, New York: Franklin, 21975.

²⁰⁰ Konstantinopolský archimandrita Eutychés hlásal, že Kristus měl jedinou, a to božskou přirozenost (μία φύσις), která přirozenost lidskou při vtělení vstřebala do sebe. Učení bylo zavrženo na koncilu v Chalkedonu r. 451. Eutychovu kauzu popisuje s použitím souvislých citací původních pramenů EDUARD SCHWARTZ, *Der Prozess des Eutyches*, München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1929.

²⁰¹ „ὁμοούσιον τῷ πατρὶ [...] καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν“ - „consubstantialem Patri [...] et consubstantialem nobis“; „Θεὸν ἀληθῶς καὶ ἀνθρώπου ἀληθῶς“ - „Deum vere et hominem vere“; „ἓνα [...] ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως ἀτρέπτως ἀδιαρέτως ἀχωρίστως“ - „unum [...] in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter“; („εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης“ - „in unam personam atque subsistentiam concurrente“). Cituji podle: Henricus DENZINGER - Adolfus SCHÖNMETZER, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg im Breisgau: Herder ³⁴1967, doc. 301-302, p. 108. Z oficiálního katolického hlediska se k tomuto koncilu vrací papežská encyklika *Sempiternus Rex* z r. 1951 (cfr. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Chalkedonský koncil v proměnách času*, Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2001).

Časem tak vznikly národní, tzv. staroorientální církve, které chalkedonskou definici hypostatické unie odmítly. Vedle etiopské církve (dnešní Etiopská pravoslavná církev) také jakobitská církev v Sýrii (dnešní Syrská pravoslavná církev), církve v Egyptě (dnešní Koptská pravoslavná církev), v Arménii (dnešní Arménská apoštolská církev), v Indii (dnešní Pravoslavná církev Indie) a církev nestoriánská (dnes Apoštolská církev Východu).

Křesťanství bylo v muslimském osmanském Egyptě tolerováno, ovšem s řadou omezení. Protože byl Egypt součástí Vysoké porty, mohli se misionáři opřít o mocenské pozice křesťanských států vůči slábnoucí a postupně kapitulující Konstantinopoli. Rubem této silové pozice byla ovšem skutečnost, že bez souhlasu Konstantinopole se nemohli pokoušet o unii koptů s Římem a o jednání s alexandrijským patriarchou. Situace případných konvertitů byla navíc velice svízelná, protože ze strany alexandrijského patriarchátu museli čelit pronásledování a ze strany většinového obyvatelstva jimi bylo opovrhováno jakožto „Franky“, tedy Evropany. Avšak evropští konzulové v zemi je nemohli nijak chránit, protože konvertita zůstával poddaným sultána a nestával se občanem žádného z evropských států.²⁰²

Z dokumentů i moderních interpretací je patrné, že konečným záměrem misijního působení františkánů v Egyptě během 17. a 18. století bylo proniknout do Etiopie; o to usilovali již od vypovězení jezuitů z etiopské říše roku 1632. Tím účelem byly vedeny také dvě organizační změny v misijní činnosti františkánů v těchto oblastech, k nimž došlo v poslední čtvrtině 17. století. Nejprve byly misie pro Egypt a pro Etiopii roku 1671 podřízeny jedinému prefektovi, kterým byl tehdy P. Daniele da Arezzo ofm.²⁰³ Druhým mezníkem se stalo vyvázání egyptské (a etiopské) misie z jurisdikce Kustodie Svaté země a založení samostatné „misie pro Achmím, království Fundž a

²⁰² Podle: TROSSEN, *Relations*, pp. 1-4.

²⁰³ APF, *Lettere*, vol. 57, f. 44 (podle: *Etiopia Francescana*, vol. I, p. 384).

Etiopii". Šlo o oddělení po právní i hmotné stránce a bylo učiněno v Propagandě na tzv. dílčí schůzi 20. ledna 1697.²⁰⁴ Papež Innocens XII. věc dva dny nato potvrdil a na další dílčí schůzce, 27. ledna 1697, byl prvním prefektem nově vytvořené misie jmenován otec Franciscus Maria de Salem, nebo italsky Francesco Maria da Salemi (1638-1701).²⁰⁵ Zároveň bylo určeno, že tato misijní oblast má být personálně zajišťována františkány z rodiny tzv. přísné observance, čili reformovanými bratry, zatímco observantům zůstala péče o svatá místa v Palestině. Mezi oběma františkánskými rodinami docházelo již před tímto vymezením ke svárům a také v dalším líčení uvidíme, že jejich rivalita někdy škodila společné věci.

Nevraživost domácího, koptského kléru i snadno manipulovatelného obyvatelstva a intervence samotného patriarchy čas od času vyústily v pronásledování misionářů a jejich rodící se katolické komunity. Paradoxně právě tyto události vedly i k tomu, že misionáři i konvertité – pokud vyvázli svými životy – odcházeli jinam a tím vznikaly nové zárodky unionované církve.²⁰⁶ V případě zakládání nových františkánských stanic stojí za pozornost, že byly – nepochybně z praktických důvodů – od sebe vzdáleny vždy nejméně

²⁰⁴ V dekretu se praví: „[...] ut dignetur iuxta benignam mentem alias insinuatam, assignare subsidium pecuniæ pro fundatione novæ Missionis independentis a Custodia Terræ Sanctæ in dominiis Achmim et Fungi ad effectum inde opportune transeundi in amplissimas regiones Æthiopiæ ad dispositionem Sacræ Congregationis“ (APF, CP, vol. 32 (1696-1707), ff. 423-424; podle edice v: *Etiopia Francescana*, vol. II, p. 133; zápis celé schůzky na pp. 131-133). Zprávu podává i misijní kronika: Giacomo D'ALBANO OFM, „*Historia*“, p. 38. Stručný souhrn událostí kolem vzniku nové misie sepsal MANFREDI, *La figura*, pp. 76-81.

²⁰⁵ Na schůzce bylo formulováno: „[...] Deputarunt Præfectum novarum Missionum Hakmim [!], Fungi et Æthiopiæ Patrem Franciscum Mariam de Salem“ (APF, CP, vol. 32 (1696-1707), f. 433; citováno podle edice v: *Etiopia Francescana*, vol. II, p. 152). Jmenovací dekret od kardinála prefekta v: *Lettere dei P. Prefetti*, vol. I (archiv hornoegyptské misie – podle: *Etiopia Francescana*, vol. II, kde i edice (pp. 152-153)).

²⁰⁶ Podrobnosti a příklady v: COLOMBO, *Nascita*, pp. 82-84 (kapitola „Nuovo lavoro apostolico: la persecuzione fa espandere il Cattolicesimo“).

jeden den cesty po Nilu: od severu Manfalút – Asjút – Sidfá – Tahtá – Achmím atd.²⁰⁷

Jak je z názvu misie patrné, prvotním působištěm františkánů v nově otevřené misii bylo město Achmím na východním břehu Nilu. Důvody byly ryze praktické a celkem nahodilé: Během průzkumné cesty r. 1691 zde otec Giacomo d'Albano a bratr Giuseppe Maria da Gerusalemme uzdravili dítě místního vládce, získali si jeho přízeň a tím položili základy nové misii; pod jménem Achmím se pak rozuměla celá hornoegyptská misie.²⁰⁸

Po stránce materiálního zabezpečení pociťovali misionáři nezřídka nouzi. Propaganda měla každého zabezpečovat částkou 60 římských skudů na živobytí a 40 skudů na cestovné. Tuto částku dostávali misionáři vždy na celý rok dopředu, bylo to však málo a nadto se ještě někdy plat opožďoval. Pomáhali si tedy penězi dávanými jim za odsloužené mše těmi, kdo nechali mši za někoho (nebo něco) sloužit, případně dary od evropských dobrodinců. Od konvertitů stěží mohli čekat finanční výpomoc, spíše jim sami přispívali.²⁰⁹

Praktická pracovní náplň františkánů spočívala především ve službě – pracovali jako lékaři a pod patronátem Propagandy organizovali školní výuku²¹⁰, jejíž těžiště leželo ve výuce čtení, psaní a

²⁰⁷ Vzdálenost mezi řeholními domy byla z docela jiných důvodů diskutována i v Evropě, kde se doporučovalo stavět konventy od sebe tak daleko, aby při konání sbírky nedocházelo k třenicím a zároveň aby sbírku konající řeholník nemusel nocovat v hostinci, ale dokázal se ještě týž den vrátit do domovského konventu.

²⁰⁸ Cfr. *Etiopia francescana*, vol. II, p. 133, n. 1.

²⁰⁹ Tento odstavec podle: COLOMBO, *Nascita*, pp. 8-9.

²¹⁰ Učitelé bývali nejčastěji domorodí. Z jednání dílčí schůzky v Propagandě z 3.9.1759 (APF, CP, vol. 133 (1739-1764: *Orientali di Roma, Egitto, Copti,...*), ff. 320r-322v) např. víme, že školy tou dobou existovaly v Káhiře, Džirdže a Achmímu; tamtéž na ff. 353r-354v se k 19. lednu 1762 hovoří o egyptských školách v Džirdže, Achmímu, Tahtě (sic), Faršútu a Nakádě (tyto dvě jsou prý nové); a na f. 359 („Denari che annualmente si pagano dalla S. C. p. le scuole“) se dovídáme, kolik Propaganda platila na provoz vyučování: Džirdža 50, Achmím 40, Faršút 30, Tahta 30, Nakáda 30.

náboženství. Už založení vůbec prvního stanoviště v Horním Egyptě, v Achmímu, bylo podníceno potřebou a zájmem místních lidí o lékařskou službu. Ze stejného podnětu časem vznikly misijní stanice i na dalších místech: Džirdzá (1723), Sidfá (1724)²¹¹ a Faršút (1735)²¹². Jak vysvětluje z mnoha míst Prutkého *Itineraria* a jak Římař doslova formuloval, „lékařů si Turci váží“²¹³.

Pokud jde o početnost komunity unionovaných křesťanů, v každé ze stanic a v jejich okolí šlo vždy nanejvýš o několik set „duší“, jak nás informují statistiky konvertitů za jednotlivé roky od Jakuba Římaře pro roky 1728, 1738-1739, 1742-1743, 1748, pořázené především během jeho vizitačních cest z titulu prefekta hornoegyptské misie.²¹⁴ Kolem poloviny 18. století bylo v hornoegyptské misii celkem asi 1200 katolíků, po započítání další stovky z Káhiry, pro niž jsou údaje nejasné, dospějeme k počtu kolem 1300 katolíků v celém Egyptě.²¹⁵

Perspektivní byla snaha o konverzi kněží a posílání vhodných kandidátů z řad koptských katolíků na teologická studia do Říma, kde k tomu účelu byla zřízena kolej sv. Štěpána v areálu vatikánských zahrad.

Vraťme se nyní na místo, kde jsme opustili otce Remedia.

²¹¹ Cfr. líčení očitého svědka, otce Ildefonsa v: ILDEFONSO, *Cronaca*, pp. 79-82.

²¹² Cfr. ILDEFONSO, *Cronaca*, pp. 161-162 a 168-169; ŘÍMAŘ, *Liber missionis Superioris Ægypti*, f. 2 (edice: GIAMBERARDINI, *I primi copti cattolici*, p. 14). Hospic postaven třemi zedníky r. 1738 za 50 nebo 60 dnů (dopis Římaře Propagandě z 30.3.1738, v: *Lettere*, pp. 28-29) a zasvěcen sv. Janu Nepomuckému (např. v: NA, ŘF, num. inv. 2070, f. 15).

²¹³ ŘÍMAŘ, *Itin.*, f. 257r.

²¹⁴ Cfr. ŘÍMAŘ, *Liber missionis Superioris Ægypti* (edice: GIAMBERARDINI, *I primi copti cattolici*). Celkové počty podle Římařových údajů přehledně shrnul COLOMBO (*Nascita*, pp. 95-99).

²¹⁵ Evaluaci souborných dat provedl COLOMBO (*Nascita*, pp. 98-99).

4.4.4 Misionářem v jihoegyptské Džirdže

Takřka celý první díl *Itineraria* postrádá – oproti jeho druhé části – charakter cestopisu, o deníku nemluvě; výjimkou jsou úvodní kapitoly, potom výše reprodukováné líčení cesty na horu Sinaj a konečně zpráva o pronásledování v Džirdže a okolnosti vedoucí k vyslání do Etiopie. Informace o dění naštěstí můžeme čerpat jinde.

Římař si v *Diurnaliích* poznamenal: „11. září [1750] jsem poslal do Girge otce Remedia a otce Servatia do Achmímu“.²¹⁶ Prutký se tedy připojil k dvěma zde působícím spolubratrům – Italu Paolovi d’Agnona a Martinu Langovi z české provincie. Sám Prutký o svém působení v Džirdže nehovoří až do chvíle pronásledování, tedy až do doby těsně před návratem do Káhiry (o tom dále); kapitoly 38-81 jeho *Itineraria* jsou naplněny líčením reálií a dějin Egypta a Svaté země.

Františkánské misijní stanoviště na západním břehu Nilu v Džirdže patřilo k nejstarším v celém Egyptě.²¹⁷ Bylo založeno roku 1723, tedy jako první po achmímském. Přibližně v době, kdy tu působil Prutký píše dánský cestovatel Frederik Ludvig Norden (1708-1742) tato trefná slova: „[...] a otcové z Propagandy zde mají hospic, v němž se udržují prostřednictvím lékařské praxe, kterou provozují a která je činí nepostradatelnými pro Turky. To nicméně nebrání tomu, aby nebyli vystaveni neustálým urážkám a občas i skutečnému pronásledování“.²¹⁸ Z důležitých informací lze ještě uvést, že tu sídlil hornoegyptský *sandžakbej* a že šlo zřejmě o nejlidnatější egyptské město po Káhiře.

²¹⁶ ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 207r.

²¹⁷ Počátky misijní práce pro unii Koptů s Římem shrnul COLOMBO (*Nascita*) – kniha je přepracovanou verzí jeho starší práce na stejné téma – *Le Origini della Gerarchia della Chiesa Copto-Cattolica nel secolo XVIII*, Roma: PIO, 1953 (OCA, vol. 140). Cenným dobovým svědectvím je kronika P. Giacoma D’ALBANO („*Historia*“).

²¹⁸ NORDEN, *Voyage*, vol. II, p. 150: „[...] & les Pères de la Propaganda y ont un Hospice, dans lequel ils se maintiennent, par le moyen de la Médecine qu’ils pratiquent, & qui les rend nécessaires aux Turcs. Cela n’empêche pas néanmoins qu’ils ne soient exposés à des avanies continuelles, & quelquefois à de véritables persécutions“.

O vůbec prvních krocích františkánů ve městě roku 1723 nás kromě kroniky otce Ildephonsa²¹⁹ spravuje i Římař na stránkách svého *Itineraria*, když popisuje pohnuté události, které zažíval společně s otcem Ildephonsem a Palermo. Nedařilo se jim však nalézt útočiště, proto se vrátili do Káhiry, když tu znenadání během dívánu za přítomnosti vysokých otomanských úředníků bylo prefektovi 26.3.1723 navrženo, zda by nechtěl pobývat v Džirdže k službě obyvatelům a poskytovat jim lékařskou péči. Tak se františkáni uchytli ve městě díky samotné turecké moci a dostali k užívání dům v křesťanském okrsku.²²⁰ Sám Římař, ačkoli to nebyla jeho „specializace“ byl nucen v Achmímu, kde zůstal bez otce Ildephonse, provozovat lékařské umění, ale nezapomíná podotknout, co bylo dalším cílem takového působení: „Chtě nechtě jsem pro dobro misie [...] a obrácení ubohého koptského lidu musel vykonávat lékařskou službu, kterou jsem ale nikdy [předtím] neprovozoval“.²²¹

Tím spíše se potom službě nemocným v Džirdže věnoval po téměř třech desetiletích Prutký. Od něho samého víme, že kromě běžného pouštění žilou (venesekcí nebo pomocí baněk), ošetřování ran, léčby zažívacích potíží, kožních a horečnatých onemocnění, prováděl někdy i amputace. Že působení misionářů mělo ohlas i v místech, kde neměli trvalé zastoupení, dosvědčuje Prutký poznámkou o Thébách, tedy oblasti Luxoru, kam se prý mohou misionáři odvážit jen proto, že je muslimové a Arabové znají jako

²¹⁹ Cfr. ILDEFONSO, *Cronaca*, pp. 43-45.

²²⁰ ŘÍMAŘ, *Itin.*, f. 256r: „[...] interrogaverat P. Præf(ect)um, si vellet demorari in Girge pro servitio dictæ civitatis administrando medicinam singulis [...] et sic Deo mirabiliter disponente introducti sumus ad hanc civitatem per ipsosmet Turcas, qui etiam, ut supra dixi, providerant de una comodissima domo situata in medio Christianorum dicta Suhagi, situata in platea“. Širší kontext na ff. 254r-257r.

²²¹ ŘÍMAŘ, *Itin.*, f. 257r: „Hic in Achmim nolens volens pro bono missionis [...] et conversione hujus pauperulæ nationis Coptæ agere debui medicum officium nunquam a me practicum“.

lékaře, zatímco ostatní Evropané jakéhokoli postavení sem nemají vstup povolen.²²²

Tím je také řečeno, že misionáři nebyli omezeni na působení v jim svěřených hospicích, ale konali cesty do okolí, aby léčili nemocné, případně navštěvovali porůznu roztroušené katolíky. Prutký kromě toho absolvoval i několik cest vedených patrně jen „poutnickými“ zájmy (např. poustevnické příbytky u Esny – ff. 79v-80r; opuštěný klášter u Asfúnu – ff. 83v-84r; Thebaida – ff. 85r-86v).²²³ Snad nejpoutavější pouť začíná slovy: „Když jsem k povzbuzení ducha uvažoval o stopách svatých otců z dávné minulosti, až do tohoto okamžiku jsem při tom potlačoval chuť uvidět také podivuhodnou poušť svatého Makaria, ležící v dolním či středním Egyptě“.²²⁴ Řeč je o antické Skétis, dnešním Wádí Natrún, kde v době Prutkého byla kromě čtyř dodnes fungujících klášterů patrná ještě řada již opuštěných klášterů nebo poustevnických příbytků. Kdy se tato cesta uskutečnila, není jasné. Líčení se nalézá ve 31. kapitole (De deserto S. Macarii in Ægypto Inferiori) prvního dílu *Itineraria*, které předchází kapitola o Thebaidě a následuje ji výprava na horu Sinaj, kterou – jak jsme uvedli – Prutký absolvoval krátce po příchodu do Káhiry patrně v srpnu nebo počátkem září 1750. Že by tedy mohl cestu do Wádí Natrún podniknout před cestou na Sinaj, jak by naznačovalo pořadí kapitol, není možné, a to především proto, že Prutký píše: „Aby náš organismus nebyl v letním období spalován nejostřejšími slunečními paprsky a nezpůsobilo nám to újmu na zdraví, považoval jsem za lepší a výhodnější vydat se na cestu

²²² *Itin.*, f. 79r, ll. 23-26: „illuc [scil. Thebas] soli missionarii, aliunde populo Mahomethano ac Arabis ob servitia medicinarum noti, accedere audent, omni alias cujuscunque dignitatis Europeo adimitur aditus“.

²²³ FÖRSTER ve svém životopisném článku („*De animo*“, p. 323) otázku nepojednává.

²²⁴ *Itin.*, f. 86v: „Cum igitur tanta spiritus consolatione sanctorum antiquorum intuebar vestigia patrum, magis adhuc solabar intuendi mirabilia sancti Macarii deserta in inferiori seu medio Ægypti situata“.

v prosinci".²²⁵ Z toho je zřejmé, že pouť do Wádí Natrún Prutký (společně s nejmenovaným spolubratrem) podnikl v prosinci 1750, což vyžadovalo vrátit se z Džirdži do Káhiry, kde také Prutkého líčení začíná.²²⁶ Putoval pouští a mj. navštívil kláštery sv. Makaria, Syřanů, sv. Pšóje i *el-Baramús*, a podává skličující popis jejich tehdejšího stavu, přičemž vyslovuje i neobvykle uctivá a obdivná slova na adresu zde praktikovaného mnišského života.²²⁷

Ze stejné doby pochází Římařova oficiální zpráva o Remediu Prutkém i dalších misionářích, datované 29. prosince 1750. O Prutkém prefekt uvádí, že se po pěti měsících v misii velmi horlivě věnuje studiu arabštiny.²²⁸ Misionáři se totiž i po absolutoriu římské přípravky museli ještě mnoho zdokonalovat, aby byli schopni plnohodnotně arabsky konverzovat s prostými obyvateli i úředníky. Běžně se tak dělo v káhirském ústředí, kde noví misionáři trávili jeden dva roky před vysláním do misijní stanice v Horním Egyptě;²²⁹ Prutký byl v tomto ohledu výjimkou.

Během prvního roku působení v Egyptě Prutký zažil morovou ránu. Sám o ní nepíše, ale otec prefekt Jakub ve svých *Diurnaliích* uvádí, že první příznaky a první úmrtí (alespoň v Káhiře) byly patrný

²²⁵ *Itin.*, f 86v: „Ne tempore aestivo radiis solis intensissimis tantisper aduratur natura malumve causetur saluti, melius arbitrabo commodiusve aggredi iter mense Decembri [...]”.

²²⁶ *Itin.*, f 86v: „[...] cum altero patre missionario, descendendo de Grand-Cairo in Bulack oppidum, circa solis occasum;” („Společně s dalším otcem misionářem jsme opustili Velkou Káhiru ve vsi *Búlak*, a to v loďce po Nilu zhruba v době západu slunce“). Lze snad připustit i možnost, že tuto výpravu Prutký podnikl až během druhého pobytu v zemi – řazení kapitol totiž, jak jsme se přesvědčili, není přísně chronologické, spíše tematické.

²²⁷ Cfr. *Itin.*, ff. 86v-90v.

²²⁸ APF, SC, *Egitto - Copti*, vol. 5 (1741-1760), ff. 218r-219r: „Il P. Remedio Prutki della provincia di Boemia, da 5 mesi di missione e 36 d'età, s'applica con granzelo alla lingua araba“ (podle: FÖRSTER, „*De animo*“, p. 321). Bez odkazu na zdroj již A-B, pp. xiii-xiv.

²²⁹ K tomu COLOMBO, *Nascita*, p. 6 – cituje také otce Ildephonse, který dokonce hovoří o potřebě nejméně tří i čtyř let dalšího studia jazyka (*Epistolario*, p. [19]: „almeno tre anni e quattro“).

už v dubnu 1751.²³⁰ Byla to kalamita v Egyptě té doby dosti častá – z Římařových písemností víme o morové raně ještě např. z let 1726, 1736 a 1741. Pro misionáře ještě zhoubnější rána však měla teprve přijít.

4.4.5 Krůček od palmy mučednictví

Misionáři zdaleka nežili ve skrytu, jak vyplývalo již z povahy jejich působení. Jejich konventy a hospice byly navštěvovány nejen katolíky, ale také Kopty a muslimy; nezřídka se stalo, že ve svém domě přijali i vysokého správního úředníka nebo koptského kněze. Není tedy divu, že působení františkánů (nejen) v Džirdže bývalo trnem v oku koptskému kléru a jím poštvaného lidu.

Podivuhodný detail, který možná přispěl ke zjištění poměrů v Džirdže, zaznamenal opět Římař – aniž mohl tušit, co se odehraje později, uvádí, že do Káhiry přišel z Jeruzaléma syrský biskup Gregor Georgius a s povolením od alexandrijského patriarchy odešel dál do Horního Egypta sbírat almužnu. Když přišel do Džirdži, katolíci mu nechtěli nic dát, dokud s otci františkány nepodstoupí veřejnou disputaci. Ta probíhala dva dny za přítomnosti rady koptských kněží i laiků a biskup byl prý nakonec přemožen argumentací z Písma, koncilních dokumentů i spisů církevních Otců, takže vyznal katolickou víru ve dvě Kristovy přirozenosti a poslušnost papeži. Biskup pak sice odešel zpět a už v Káhiře si ze svého vyznání mnoho nedělal, aby prý nepřišel o chléb, ale tato událost prý v Džirdže způsobila mezi Kopty řadu konverzí.²³¹

²³⁰ ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 209v.

²³¹ ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 207v: „Istis diebus [...], ut advenisset in Girge, n(ost)ri cat(holic)i noluerunt ei aliquid dare, si n(on) prius in publico disputaverit cu(m) n(ost)ri<s> PP. mis(sionari)i<s>. [...] et defuisset convictus S. Scriptura, concil(iari)is et SS. patribus [...] et com<m>ovit multos hæreticos ad emitendam profess(ione)m fidei“. Datace události není přesná, kontext zápisků ji umisťuje do října nebo listopadu 1750.

Následujícího roku v květnu došlo k otevřenému pronásledování misionářů. Jsme sice odkázáni jen na pohled z jedné strany, ale aspoň z několika úhlů – k dispozici máme svědectví dvou ze tří postižených misionářů (Prutkého a Martina Langa) a prefekta otce Jakuba.

Bezprostřední příčinu pronásledování je obtížné nalézt, Římař je velice stručný: „31. května byli v Girge uvězněni otcové Pavel, Martin a Remedius; 1. června byli odsouzeni k smrti a druhého osvobozeni; osmého (?) jsem dostal zprávu o jejich uvěznění, šel jsem tedy k panu Kessawimu a vymohl si dopis od Abrahima Kiechia, aby byli osvobozeni“.²³²

Prutký je mnohem sdílnější – hovoří o obecné nevraživosti Koptů a o tom, že když měl *sandžakbej* přijet 29. května do města vybírat daně, podplatili Koptové jednoho vysokého úředníka, aby misionáře před *bejem* obvinil z toho, že ve městě pobuřují, v domě si zřídili kostel s různými vyobrazeními svatých a Ukřižovaného, vyzvánějí zvony, zpovídání žen využívají k nemravnostem, z Koptů dělají Franky atd. To *beje* rozčílilo a nařídil misionáře i katolíky zajmout, což se na druhý den stalo. Brzy ráno do hospice vtrhli tři janičarové, Prutkého zatkli při službě nemocným, představeného otce Pavla při kázání v podzemních prostorách domu, otce Martina pak při návratu od nemocného. Vlekli je spoutané řetězy kolem krku a nechali celý den na slunci. Druhý den je vsadili do vězení mezi zločince. Až další den, 1.6. byli předvedeni před *kajmakama*, který jim nabídl propuštění za 2000 zlatých, ale byl odmítnut. Konal se tedy soud za přítomnosti čtyř znalců práva a *bej* čili místodržící pak prý 2.6. nechal vynést rozsudek: budou nazí vedeni po městě až k svému domu a tam dva budou nabodnuti na kůl, třetí rozsekán na kousky, dům bude zbořen.²³³

²³² ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 210v.

²³³ Celé líčení až sem podle: PRUTKÝ, *Itin.*, ff. 213v-217v. Kauze věnuje celé dvě kapitoly prvního dílu – 82 a 83.

Není zřejmé, v čem poté nastal obrat, že byli misionáři nakonec propuštěni. Prutký uvádí, že *kajmakama* vystrašilo jejich odhodlání nechat se zabít, takže je začal považovat za dervíše a začal tedy přesvědčovat *sandžakbeje*, že by jim oběma jejich zabití mohlo způsobit velké potíže třeba až v Konstantinopoli.²³⁴ Prutký také popisuje rozvášnění obyvatelstva, zejména žen – koptských i katolických a muslimských. Situace prý hrozila přerůst ve velké nepokoje.²³⁵ *Sandžakbej s kajmakamem* a soudci se radili, zatímco odsouzení přečkali celý den v železech, na slunci a bez jídla. Teprve v noci přišel *kajmakam* a oznámil udělení milosti od *sandžakbeje*. Ihned bylo připraveno jídlo a *kajmakam* prý říkal: „Posilněte se, mistři, občerstvěte ochablé síly a na všechno zapomeňte, nic z toho v Káhiře nezmiňujte,“ a dále prý před nimi odhalil všechny pletichy, které proti nim zosnovali koptové, přičemž přísahal při Prorokovi a vousu²³⁶ a dokonce nechal pokutovat jednoho koptského kněze, který byl ve věci zaangażovaný.

Když potom *kajmakam* v následujících dnech projevoval neobvyklé přátelství k misionářům, chodil za nimi, jedl s nimi a dokonce v jejich domě spával, osmělil se Prutký vyptat se na skutečné příčiny tak náhlé změny. *Kajmakam* vypověděl, že se mu při noční pochůzce městem zjevil v záři biskup, pohrozil mu, že za nespravedlivé trýznění svých sluhů sežehne město i zemi, a vytratil se. Když to vyděšený *kajmakam* sděloval *sandžakbejovi*, zjistil, že on prý měl podobné vidění. Františkáni, kteří za svého patrona v této misijní

²³⁴ PRUTKÝ, *Itin.*, ff. 217v-218r: „[...] hi tres Franci sunt *daruisch*, id est monachi sancti et pauperes [...], si eos morte affecerimus, | | castigabimur a nostris majoribus“.

²³⁵ *Ibidem*, f. 218r, ll. 31-33: „quid de nobis agendum, hæsitabant timebantqve totalem plebis sublevationem“.

²³⁶ *Ibidem*, f. 219r, ll. 4-7: „[...] „obliviscite omnium, nil Magno Cairo de his mentionate“; omnia contra nos hæreticorum conciliabula detexit machinata, jurando per suum Prophetam et barbam [...]“.

oblasti považovali někdejšího alexandrijského patriarchu sv. Athanasia, usoudili, že tím biskupem byl on.²³⁷

Poněkud strážlivější a pragmatictější ohledy naznačuje Římařova poznámka k 9. srpnu, kde čteme, že *sandžakbej* ještě před odjezdem z Džirdži nechal františkánům vrátit 400 zlatých, které oni (nebo někdo jiný za ně) zaplatili; doslova píše: „sto zlatých už měl kajmakam a o ty jsme už přišli, ale podle toho, co jsem vyslechl, si tu částku zasloužil, protože se u sandžaka velice vynasnažil, aby naše otce zachránil od [rozsudku] smrti“.²³⁸ Že ale situace ohledně pokuty měla složitý vývoj, popisuje Římař v dopise Lercarimu z 21. září, odkud se dovídáme i to, že jen chybou vojáků nebyli zatčeni také katolíci shromáždění tou dobou v příbytku misionářů.²³⁹

O dotyčném pronásledování se dochovalo také svědectví zbývajících dvou odsouzených. Otec Martin v dopise již 4. června zaslaném generálnímu vikáři odhaluje několik podrobností, které se týkaly jeho osoby.²⁴⁰ Dovídáme se např., že zmíněnému nemocnému nesl Nejsvětější svátost. Narozdíl od Prutkého hovoří o rozsudku naražením na kůl pro všechny tři odsouzené a zmiňuje ještě otce Bruna, který byl u nich tehdy jako host, ale vojáci o něm nevěděli. Dokonce ještě o den dříve, tedy bezprostředně po propuštění píše dopis superior misijní stanice, otec Pavel čili Paolo d' Agnona – hovoří především o peněžité kauci.²⁴¹

²³⁷ *Ibidem*, f. 219v-220r.

²³⁸ ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 211r: „centum aurei jam fuerant al cajmakam et isti jam fuerant deperditi, sed, ut inaudio, merebatur hanc sumam, quia multum laboravit apud sangiak, ut n(ost)ros PP. liberaret a morte“. Podobně i v dopise Lercarimu z 30.12.: „pero cento gia consegnati dal P. Paolo al Kaimakam n. fu possibile riavere un quadrino“ (*Lettere*, p. 206).

²³⁹ Cfr. *Lettere*, pp. 201-202.

²⁴⁰ Dopis v kopii dochován v káhirském epistolariu: *Lettere*, pp. 193-194.

²⁴¹ Adresován snad prokurátorovi misií; v kopii dochován v káhirském epistolariu: *Lettere*, pp. 219-223. V úvodu je sice datace nereálná datace 1. července, na závěr ale 3. července. K událostem se váží i jeho dopisy Římařovi: z 12.7. (*ibidem*, pp. 225-227) a 7.9. (*ibidem*, pp. 223-225) a 28.10. (*ibidem*, pp. 227-233).

Jestliže byli misionáři ze svého omilostnění zklamáni, jak to dojemně popisuje Prutký, už brzy měli dostat novou příležitost, aby prokázali opravdovost svého odhodlání.²⁴²

4.4.6 Pouť do Svaté země

Ještě než Prutký ve svém *Itin.* vylíčil právě popsané pronásledování, zařadil do textu kapitoly o Svaté zemi plné detailních informací a popisů svatých míst (kap. 71-81)²⁴³, ale z textu samého vysvítá, že tuto cestu Prutký ve skutečnosti nevykonal, nýbrž že se mu kompozičně hodila do rukopisu a zkomponoval ji na základě cizích zpráv. Vilhum o návštěvě svatých míst nevyslovuje žádnou pochybnost²⁴⁴, naopak v předmluvě A-B editor píše, že sám Prutký v textu přiznává, že Svatou zemi nemohl navštívit osobně.²⁴⁵ Förster, který se této části *Itin.* již delší dobu věnuje, na tuto otázku neodpovídá.²⁴⁶ Dovolíme si soudit, že Prutký cestu do Palestiny nejspíše nevykonal. Kromě formálních znaků dotyčného líčení v *Itin.* by pro to hovořilo i pravidlo, které sám Prutký na jiném místě zmiňuje – že totiž nebývalo misionářům dovolováno navštívit Svatou zemi, dokud si neodbyli roky v misijní službě (zpravidla sedm).²⁴⁷

²⁴² Prutký mj. píše: „[...] a skoro čtrnáct dnů po nás nic nebylo, mrzelo nás, že jsme přišli o vavřínový věnec [mučednictví], žít nám bylo zatěžko, protože zemřít by mělo větší cenu“ („[...] quatuordecim qvasi diebus extra sensus melancholici persam dolebamus laureolam, vivere tæduit, mori pretiosius fuit“ – f. 219r).

„Pookřáli jsme proto na duchu, protože když jsme napoprvé nedosáhli na mučednickou korunu, mohli jsme ji snad získat napodruhé – v širším etiopském království“ („Ideo spiritu consolati, etsi primam non assecuti martyrii coronam, secundam forse in vastissimo Æthyopiæ regno acquisituri.“ – f. 220r).

²⁴³ tj. *Itin.* ff. 187v-213v.

²⁴⁴ VILHUM, *Misionáři*, p. 13.

²⁴⁵ A-B, p. xiv. Nepodařilo se nám ověřit.

²⁴⁶ FÖRSTER, „De animo“, p. 323.

²⁴⁷ *Itin.*, f. 187v: „Patres missionarii Propagandæ Fidei continuo spirituali animarum curæ implicati raro sacra invisendi loca licentiantur, nisi absolutis suæ missionis annis [...]. Ostatně i otec C. Schneider se do Palestiny vypravil až na samý závěr svého působení na Blízkém východě.“

Za problematický považujeme ale především čas, který by byl pro vykonání takové cesty nezbytný – použijeme-li opět příklad Římaře, který byl do Palestiny pozván na náklady Kustodie Svaté země jeruzalémským kvardiánem za účelem opravy varhan. Římař opustil Káhiru v neděli 2. září 1714 a cestou přes Alexandrii, Kypr, Sidon, Tyros a Jaffu dospěl do Jeruzaléma 11. října. Také zpáteční cesta mu trvala déle než měsíc.²⁴⁸ I kdyby tedy Prutký mohl plout kratší cestou a rychleji, stěží mohl stihnout cestu tam a zpět ještě před odchodem do Džirdži roku 1750, tím méně pak před odchodem do Etiopie v roce 1751, i kdyby v Palestině nebyl nestrávil jediný den. Že by tuto cestu mohl absolvovat během druhého pobytu v Egyptě, není pravděpodobné (viz níže).

²⁴⁸ Římař, *Itin.*, ff. 109v-114v. Poté co navštívil i místa v dnešní Sýrii (Antiochie, Aleppo atd.), vyplul z Jaffy 13. května 1715 a do Alexandrie doplul 15. června, do Káhiry se dostal 19. června (*ibidem*, ff. 136r-141r).

4.5 „*Melius mori centies*“ aneb misijní expedice do Etiopie

4.5.1 Etiopské křesťanství vs. Řím

Jak jsme již uvedli, do působnosti františkánské misie v Horním Egyptě spadala také Etiopie. Na rozdíl od muslimského Egypta, kde koptští křesťané tvořili menšinu, byla etiopská říše ve své většině křesťanská nebo alespoň podléhala křesťanskému panovníkovi, který svůj původ odvozoval od krále Šalomouna. K pochopení situace misionářů v zemi jen nastíníme některé důležité skutečnosti.

Samotné počátky křesťanství v Etiopii jsou nejasné.²⁴⁹ Jako doklad proniknutí Kristovy nauky bývá vnímána biblická zpráva o pokřtění jakéhosi etiopského dvořana při jeho návratu z pouti do Jeruzaléma.²⁵⁰ Historické svědectví pak přináší Tyrannius Rufinus Aquileiensis (345-410), když ve svých *Církevních dějinách*²⁵¹ líčí příběh syrského mladíka Frumentia, který se kolem r. 350 dostane ke dvoru aksumského krále Ezany, tedy k panovníkovi nejstaršího doloženého státu na území dnešní Etiopie (ač Rufinus píše o Indii), získá ho pro křesťanství a sám se po své alexandrijském ordinování samotným Athanasiem stane prvním aksumským biskupem.²⁵² Pro příklon ke

²⁴⁹ Zdejší křesťanství označují výhradně adjektivem *etiopské*, neboť je charakteristické pro celou oblast dnešního státu, církev se správně nazývat buď oficiálním názvem Etiopská pravoslavná církev (*Tewahido beta kristan*), nebo zkratkovitě etiopská církev, či opisem etiopští křesťané, křesťané v Etiopii apod.

²⁵⁰ *Act* 8,27-39. Původ monoteismu v zemi dává „státní“ legenda do souvislosti s návštěvou bájně královny ze Sáby u Šalomouna. Tato legenda byla dokonce zakotvena v ústavách etiopského císařství z let 1931 a 1955 (Zdeněk POLÁČEK, *Socialistická Etiopie*, Praha: Svoboda, 1981, p. 71). Nejhlouběji do minulosti však sahá tradice odvozující původ Etiopů od biblického Cháma, druhého syna Noemova, čímž je dokladované mj. to, že Etiopové nebyli nikdy pohany, ale vždy vyznávali jediného Boha, kterého ctil už Noe.

²⁵¹ *Historia ecclesiastica*, I, 9 = *Patrologia Latina*, XXI, 478C-480A.

²⁵² BUDGE, *History*, vol. I, p. 147; MOSCATI, *Civilizace*, pp. 291-292. K dataci vlády Ezany např.: Stuart C. H. MUNRO-HAY, „The Dating of Ezana and Frumentius“, in: *RdSE* 32 (1988), pp. 111-127.

křesťanství za krále Ezany hovoří také svědectví aksumských nápisů²⁵³ a mincí.²⁵⁴

Rozhodující impuls dostalo pokřesťanštění Habeše až v druhé polovině 5. století, kam bývá kladen příchod cizích misionářů, jež habešská tradice nazývá „devíti svatými“.²⁵⁵ Byl to zřejmě „disidentský“ klérus syrského původu, který se po Chalkedonu vydal na jih do Arábie a Etiopie, tj. monofysité, čímž lze patrně vysvětlit charakter etiopského křesťanství. Uvažovat lze i o působení monofysitských syrských jakobitů, kteří s úspěchem konali misii v jižní Arábii. Neopominutelný vliv v této orientaci hráli i egyptští Koptové, s nimiž byla etiopská církev po staletí formálně i prakticky svázána.

Současné etiopské křesťanství proto vykazuje značnou zdrojovou pestrost. S křesťanskou monofysitskou naukou se v něm mísí animismus a totemismus původního (kúšitského) či jihoarabského obyvatelstva, vlivy judaistické²⁵⁶ (i když např. obřízka

²⁵³ Enno LITTMANN, *Deutsche Aksum-Expedition*, vol. IV: *Sabaische, griechische und altabessinische Inschriften*, Berlin, 1913, pp. 32-42 + tab. 5 (nápis č. 11 hovoří o boji Pána nebes [‘egz’á samûj] jakožto pantokratora, jenž ovládá všechno stvoření na nebi i na zemi; od něho odvozuje král Ezana svůj vlastní boj). Teprve pozdější aksumské nápisy – č. 12 a 13 – uvozuje trinitární formule: cfr. Günter LANCZKOWSKI, „Äthiopia“, in: *Jahrbuch für Antike und Christentum* 1 (1958), p. 144.

²⁵⁴ Na jejich reversu je srpek měsíce nahrazen křížem (Albert KAMMERER, *Essai sur l'histoire antique d'Abyssinie*, Paris: Geuthner, 1926, pp. 139-140; Enno LITTMANN, *Deutsche Aksum-Expedition*, vol. I, Berlin 1913, p. 60). Obšírněji Stuart C. MUNRO-HAY – Bent JUEL-JENSEN, *Aksumite Coinage*, London: Spink, 1995.

²⁵⁵ David W. PHILLIPSON, *Ancient Ethiopia*, London: The British Museum Press, ²2002, pp. 64, 112-114; Stuart C. MUNRO-HAY, „Saintly Shadows“, in: *Meroitica* 22 (2005), pp. 137-168.

²⁵⁶ Židovské skupiny žily v zemi pravděpodobně ještě dříve, než tam proniklo křesťanství, později byly zatlačeny do pásma na sever od jezera Tana, kde si tito tzv. Falaša uchovali svou náboženskou tradici až do přítomnosti (MOSCATI, *Civilizace*, p. 291). K nim česky Zdeněk POLÁČEK, „Falašové – věrní vyznavači judaismu“, in: *NO* 50 (1995), num. 8, pp. 297-300. Podrobněji Louis RAPOPORT, *The Lost Jews: Last of the Ethiopian Falashas*, New York: Stein & Day, ²1983; Steven KAPLAN, *Les Falashas*, Turnhout: Brepols, 1990; David KESSLER, *The Falashas. A Short History of the Ethiopian Jews*, London: Cass, ³1996.

bývá pokládána spíše za prvek africký) a konečně i prvky křesťanství koptského.

Odštěpením od říšské (později římské) církve se etiopská církev stala terčem snah o pokatolictění. Misie do Habeše měly svá náboženská i politická specifika. Nejednalo se totiž o snahu o pokřesťanštění pohanů nebo jinověrců, ale o rekatolizaci křesťanů, a křesťanství v Habeši zakotvilo dokonce dříve než u většiny Evropanů. Stejně tak zdejší obyvatelé nebyli (většinou) „divochy“ na úrovni doby kamenné, s jakými se misionáři setkávali např. v Americe, ale soubor etnik, kterému bylo po válkách s islámskými státy na jihu a také s pohanskými Oromo²⁵⁷ ve 14.-16. století vlastní jisté „národní sebevědomí“²⁵⁸ a který tvořil centralizovanou říši pod vládou křesťanského panovníka. Misijní aktivity římské církve, jdoucí proti domácímu křesťanství, jež bylo v Etiopii vždy i nástrojem a symbolem suverenity a svébytnosti politické, paradoxně ještě více oslabovaly obtížné postavení zdejších „bratrů v Kristu“, již tak dost sužovaných okolními muslimy a pohany, a integritu státu vůbec.

Rodící se moc islámského chalífátu už v 7. století izolovala habešský stát od zbytku křesťanstva, odřízla jej od něho na severu i od možnosti námořního kontaktu na východě. V důsledku trvajících misijních intervencí římské církve během evropského středověku a raného novověku se Etiopie sama dále uzavírala před světem. Unionistické snahy Říma zesílily v 16. a 17. století, kdy pod vlivem jezuitů císař Susneos (1607-1632) veřejně vyznal katolickou víru. Po deseti letech byl však svržen a jezuité r. 1632 vyhnáni.²⁵⁹ Na jejich

²⁵⁷ O tomto etniku dříve nazývaném Galla viz např.: Mohammed HASEN, *The Oromo of Ethiopia (a history, 1570-1860)*, Trenton: The Red Sea Press ²1994, zejm. pp. 18-47.

²⁵⁸ Gianfranco FIACCADORI, in: Walter KASPER et al. (red.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. I, Freiburg - Basel - Rom - Wien: Herder, 1993, p. 1145.

²⁵⁹ Podrobně Philip CARAMAN, *The Lost Empire: the Story of the Jesuits in Ethiopia 1555-1634*, London: University of Notre Dame Press, 1985. Dějiny misie sepsal v portugalštině její účastník Jerónimo LOBO: *The Itinerário of Jerónimo Lobo*. Transl. by

místo v 17. a 18. století nastupovali kapucíni²⁶⁰ a františkáni.²⁶¹

4.5.2 Okolnosti vedoucí k vyslání do Etiopie

Františkáni se aktivně snažili do této obtížně přístupné země proniknout, šlo ale o pokusy, které dosud vždy skončily nezdarem nebo jejichž výsledky neměly delšího trvání. Proto když do káhirského ústředí přišlo pozvání od samotného etiopského císaře, byla to událost nanejvýš nadějná. Pokusíme se ji aspoň v hlavních rysech postihnout.

Předně je zjevné, že tato příležitost nespadla z nebe. Citujme úsporné vyjádření prefekta misie Jakuba Římaře z Kroměříže v jeho *Diurnaliích*: „24. května přišel znenadání posel či královský sluha etiopského krále a přinesl mi zapečetěný královský list, zavnutý do brokátového obalu opatřeného zvenčí kusem papíru s pečetí a arabským nadpisem: „Od Jeho Císařské Výsosti císaře Jasu Adiama Seggeda, syna Kafy Messiha Saggiada, pánům Evropanům“. Doručitelem toho dopisu byl můj dobrý přítel jáhen Michael, kterého jsem chtěl roku 1749 na jeho žádost poslat do Říma ještě s jeho druhem – jistým knězem Janem Tabagou, který po návštěvě Svaté země přišel do Říma a čile zde pobýval, avšak pan Michael se vrátil do Etiopie a po uskutečnění královské výpravy přišel a předal mi řecky psaný dopis, jehož pouhý nadpis byl v italštině [...]“.²⁶² Ještě výmluvnější je jiná Římařova poznámka z jeho *Diurnalií*, datovaná již

Donald M. LOCKHART, notes and introduction by C. F. BECKINGHAM, London: The Hakluyt Society, 1984 (second series, vol. 162).

²⁶⁰ Cfr. např. Ignazio DA SEGGIANO OFM Cap., *L'opera dei cappuccini per l'unione dei cristiani nel vicino oriente durante il secolo XVII*, Roma: PIO, 1962 (OCA, vol. 163).

²⁶¹ K františkánským misiím obecně: Marcellino DA CIVEZZA, *Storia universale delle Missioni Francescane*, voll. I-XI, Roma – Prato – Firenze, 1857-1895; LEMMENS, *Geschichte*.

²⁶² ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 210r. *In margine* nadepsáno: „Littera regis Æthiopiæ delata a Michæle Ebn Filataus“.

do 4. ledna téhož roku: „4. ledna se Etiop pan Girgis Preri odebral do Etiopie; dal jsem mu 13 zlatých – deset jsem dal panu Lotfimu Seide za kapitána, který popluje lodí ze Suezu do Džemba a bude panu Girgisovi dávat jídlo a z Džemba do Džiddy ho pošle na vlastní náklady. Tak tedy odešel s úmyslem přesvědčit krále, aby si vyžádal misionáře a řemeslníky. Od Svaté kongregace měl na obživu 40 skudů.“²⁶³

Dopis byl datován 18.10.1750 v Gonderu a o jeho obsahu víme opět jen to, co o něm napsali sami misionáři. Dochoval se nám v několika prepisech a v překladech do latiny a italštiny.²⁶⁴ Po květnatých titulech a osloveních císař lituje toho, že zatímco v dávných dobách Evropané do jeho země přicházeli, za jeho předchůdce nemohli, „ale dnes, v mé době mohou přijít bez jakéhokoli nebezpečí a všeho strachu [...] a přijdou-li mistři zkušení v uměních nebo řemeslech, přijmu je se vší radostí a poctou, stejně tak pokud přijdou kupci, budou požívat všech svých privilegií a cti“.²⁶⁵

V dopise není řeč o misionářích. Můžeme ale snad věřit Římařovi a opřít se i o to, že vzhledem k osobnímu vztahu mezi Římařem a Michaelem byla věcná rovina jasná. Římař navíc doslova píše, že dopis byl napsán řecky, aby ho Turci nemohli přečíst a že pro jistotu to hlavní měl posel vyřídit ústně – že totiž císař stojí o „učené a svaté misionáře, kteří by dokázali řešit náboženské problémy a vysvětlit všechny pohnutky k oddělení orientálních národů od Říma, a to

²⁶³ ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 208r. *In margine* nadepsáno: „Girgis Preri redit ad Æthiopiam“. PRUTKÝ naopak uvádí, že šlo o spontánní císařovo rozhodnutí (*Itin.*, f. 232r: „[...] imperatori, qvi impulsu proprio expressum cum litteris emisit nuncium Michaelem nomine“.).

²⁶⁴ Latinský překlad nabízí ŘÍMAŘ v *Diurn.* (f. 210rv; s původní hlavičkou v italštině) a PRUTKÝ v *Itin.* (f. 232rv, tj. kap. 85 prvního dílu), italský překlad uvádí ŘÍMAŘ v dopise Propagandě datovaném 15.8. (edice kopie z káhirského epistolaria v: *Lettere*, pp. 197-198) a možná i PRUTKÝ v *Descriptio compendiosa* (podle: SOMIGLI, „Spedizione“, pp. 131-132; který ho, zřejmě zkráceně, cituje).

²⁶⁵ Podle: ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 210r. PRUTKÝ (*Itin.*, f. 232v) k tomu dodává ještě lidi „schopné v rozličných vědách“ (*capaces variarum scientiarum*).

především Koptů a alexandrijského stolce“.²⁶⁶ Právem v tom můžeme slyšet touhu císaře odhalit příčiny současného stavu etiopské církve a církevněprávní závislosti jeho země na Egyptu (nesporně se vztahem k politice), z níž se nakonec Etiopie vymanila až roku 1959.

Jakub Římař reagoval téměř bezprostředně, protože už 8. července dostihlo misionáře v Džirdže psaní, kterým otec prefekt povolával Martina a Remedia do Káhiry, aby se připravili na vyslání do Etiopie. Na cestu z Džirdži se vydali již 11. července a do Káhiry dorazili vzhledem Martinově zlému zdravotnímu stavu až 30. července.²⁶⁷

Než se budeme zabývat náležitostmi a průběhem misijní výpravy, je nutné si povšimnout toho, komu byl onen císařův list vlastně adresován – Prutký ani Římař se nesnaží zapírat, že příjemcem měl být „představený Svaté země, strážce Božího hrobu“,²⁶⁸ tedy představený františkánů observantů ve Svaté zemi. Etiopský císař mohl stěžet vědět o „nové“ organizaci egyptské misie, pod níž nyní spadala i Etiopie; avšak i v době dosud spojené Kustodie Svaté země, tedy před rokem 1697, byla misie do Etiopie v kompetenci bratrů reformátů, třebaže pod jurisdikcí observantského představeného v Jeruzalémě. S tímto vědomím se Římař věci chopil a stejně o tom píše i Prutký.²⁶⁹

²⁶⁶ Tolik v dopise Propagandě z 3.3.1752 (*Lettere*, p. 209: „[...] che li fossero mandati Mis.i dotti e santij, che fossero capaci a risolverli dubij della religione, e spiegarli tutti i motivi della divisio.e delle nazio.i orientali dalla Chiesa Romana e particolarm.te della Nazio.e Cofta, e Sede Alexand.a“.).

²⁶⁷ O doručení dopisu a odchodu z Džirdži PRUTKÝ v *Itin.* (f. 220r), o příchodu do Káhiry PRUTKÝ (*ibidem*) i ŘÍMAŘ (*Diurn.*, f. 211r).

²⁶⁸ ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 210r: „Al reverendis(sim)o padre presidente di Terra S. Excel<l>entis(sim)e magister divinæ providentiæ P. rev(erend)e presidente [!] SS. sepulchri D(omini) n(ost)ri Jesu (Chris)ti“; PRUTKÝ, *Itin.*, f. 232v: „Reverendissime pater præsidens Terræ Sanctæ, excellentissime magister, divina providentia pater reverendissime sacratissimi sepulchri Domini nostri Jesu Christi custos“.

²⁶⁹ K vymezení misijní působnosti viz Exkurz 1. Cfr. ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 196 a PRUTKÝ, *Itin.*, f. 232r.

Expedici měl kromě Remedia Prutkého coby superiora čili viceprefekta tvořit Martin Lang, jenž byl ale těžce nemocný a teprve „na poslední chvíli“ se uschovil.²⁷⁰ Doplnit ji měl Antonius ab Aleppo, původem Syřan a melchitský křesťan, 18.3.1743 přijatý do české františkánské provincie,²⁷¹ vynikající znalec orientálních jazyků. Jeho jmenování bylo dodatečné – právě kvůli stavu otce Martina, u něhož si Římař nebyl jistý, zda cestou nezemře. Antoniova vynikající znalost arabštiny měla být užitečná také proto, že etiopský císař prý měl v arabštině zálibu. Protože však otec Martin v slzách úpěnlivě prosil, aby byl přece jen vyslán, expedici nakonec tvořili všichni tři.²⁷²

Když Římař 24. srpna vystavoval vysílaným bratřím jmenovací dekret²⁷³ a tři dny nato se s nimi loučil, nemohl jistě nemyslet na svoji vlastní výpravu, která ztroskotala v bouřlivé situaci po zabití jeho tří spolubratrů (viz níže). Zároveň se tentokrát jednalo o jednu z jeho posledních starostí v roli prefekta a jeho více než třicetiletého působení v misijním úřadu vůbec. Ještě na podzim toho roku totiž požádal Propagandu o uvolnění ze služby a návrat do vlasti, kde by dožil poslední roky života, protože už se necítil ani na službu běžného misionáře.²⁷⁴

²⁷⁰ Strastiplnou cestu z Džirdži do Káhiry líčí Prutký (*Itin.*, f. 220r). Také Římař pochyboval, že bude Martin schopen odejít do Etiopie a chtěl býval jít místo něho (*Diurn.*, f. 211r; bylo mu k sedmdesáti!).

²⁷¹ K tomu NA, ŘF, num. inv. 2070, cista 64, f. 15.

²⁷² O Martinovi cfr. ŘÍMAŘ v *Diurn.*, f. 211r („timendo de P. Martino, ne moriatur [...]; erat nimium disfactus et nolebam eum mittere timendo, ne moriatur in itinere, sed cepit lacrymare, unde ad suas lacrymas ipsum dimisi“) a *Lettere*, p. 199 (tam také o lásce etiop. císaře k arabštině).

²⁷³ NA, ŘF, num. inv. 2070, cista 64, f. 17.

²⁷⁴ Žádost připojena k dopisu pro Lercariho z 21.9.1751, v kopii zachovanému v káhirském epistolariu (*Lettere*, p. 203 – italsky), kde o sobě píše: „[...] quasi inabile ad occupare il posto di semplice Miss.o n. meno che di Pref.o delle Miss.ní“; přepsána i v *Diurn.* (f. 214v – latinsky). V jeho slovech slyšíme únavu i roztrpčení nad chováním některých bratrů z observantské rodiny působících ve Svaté zemi, kteří u Propagandy napadli prefektův postup ohledně vyslání misionářů do Etiopie. On sám s nimi měl spory ohledně Etiopie už od počátku svého působení v Egyptě (např. *Itin.*, p. 141v).

4.5.3 Exkurz 2: Etiopská výprava Jakuba Římaře

Římař sám měl už s misíí do Etiopie osobní zkušenost. Když přišel v srpnu 1712 jako nováček do Egypta²⁷⁵, měl se hned vydat za P. Liberatem Weissem ofm, krajanem z rakouské provincie, a účastnit se jeho již druhého pokusu o proniknutí do Etiopie²⁷⁶ v rámci celkově sedmé františkánské expedice. Tehdy bylo však jeho vyslání odloženo, což mu umožnilo navštívit Svatou zemi, kam byl povolán jako zručný varhanář i varhaník.²⁷⁷ Odtamtud se vrátil 19. června 1715 a 7. září se přece společně se spolubratry P. Theodosiem Wolfem a P. Apollinarem de Tridento vydal na cestu do Etiopie,²⁷⁸ aby se připojil k slibně se rozvíjející misii vedené Liberatem Weissem, který v zemi pobýval už od května 1712 a žádal o vyslání dalších misionářů.²⁷⁹ Putovali s karavanou do Suez a odtud lodí přes Džiddu. Avšak doslova před branami Etiopie, v Mokce, kam dospěli 10.4.1716 a sešli se s bratrem P. Jacobem ab Oleggio, jenž se z etiopského Gonderu vrátil, aby obstaral proviant, je zastihla neblahá zpráva o ukamenování všech tří etiopských misionářů, k němuž došlo 3.3.1716 nedaleko Gonderu.

²⁷⁵ Okolnosti svého prvního vstupu na egyptskou půdu a příchodu do Káhiry líčí na ff. 44v-50r svého *Itin.*

²⁷⁶ Weiss Káhiru opouštěl již 3.11.1711. První cestu absolvoval v l. 1705-1710. Tehdy volil trasu vnitrozemím, proti proudu Nilu. Kvůli ozbrojenému konfliktu v království Sennar (přibližně dnešní severní Súdán; cfr. Osbert Guy Stanhope CRAWFORD, *The Fung Kingdom of Sennar (with a Geographical Account of the Middle Nile Region)*, Gloucester: John Bellows Ltd., 1951.) však nemohli pokračovat v cestě na jih, byl se spolubratry dokonce zajat a nakonec se vrátil po Nilu do Káhiry. Přehledný itinerář obou cest v: OTHMER, „Portugiesische Bericht“, p. 344-345).

²⁷⁷ Viz jeho *Itin.*, ff. 109v -141r. V praxi byla tato pouť povolována jen bratřím, kteří již své poslání v misii splnily, jak to doslova uvádí např. PRUTKÝ (*Itin.*, f. 187v). Jak ukázaly následné události, Římař tím unikl palmě mučednictví.

²⁷⁸ O zahájení cesty ŘÍMAŘ, *Itin.*, f. 148v; o přípravách a vybevení i o darech nesených císaři *ibidem*, ff. 145r-148r.

²⁷⁹ Již v dopise z počátku roku 1712 žádá po Propagandě 4 další misionáře: APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, vol. 2 (1699-1720), ff. 391-393.

Římař se tedy stal jedním z prvních svědků poprav, jež svým obětím nakonec vynesla připsání *in numerum servorum Dei*²⁸⁰. Pro vstup do země to byla situace krajně nepříznivá. Oba bratři se vydali zpět do Evropy a po plavbě kolem Afriky nakonec 28.4.1721 přistáli v Ostende.²⁸¹ Není známo, co během tak dlouhé doby Římař podnikal – deníkové záznamy pro toto období si s největší pravděpodobností nevedl. Zřejmě po návratu do Říma sepsal zprávu, v níž se snaží shrnout důležité náležitosti každé další výpravy do Egypta a Etiopie.²⁸²

4.5.4 Na cestě do Habeše²⁸³

Tolik jen na okraj Římařovy zainteresovanosti a zkušeností. Výprava vedená otcem Remediem odešla z káhirského konventu 27. srpna 1751,²⁸⁴ tedy sotva měsíc po příchodu Remedie a Martina z jejich působiště v Horním Egyptě.

²⁸⁰ Misii tvořili ještě bratři Samuel Marzorati da Biumo a Michael Pius a Zerbo. Společný beatifikační proces byl dovršen r. 1983. Dokumentace je shrnuta v *Positio*.

²⁸¹ Otázka, zda Římař vstoupil na etiopskou půdu, či nikoliv, zaměstnávala již Petráčista Pečlivou analýzou rukopisu *Descriptio Æthiopiæ seu Abissiniæ* z Římařova *Itineraria* (v něm inkriminované deníkové pasáže scházejí), nakonec vyvodil, že nikoliv. (cfr. PETRÁČEK, „Jakub Římař“ a „Aufenthalt“) Naše současná pramenná základna je bohatší o prameny z APF i NA; na jejich základě je zřejmé, že Římař do země skutečně nevstoupil. Zároveň Petráček správně usoudil, že navzdory právě řečenému, nelze Římařovi upřít autorství analyzovaného textu.

²⁸² *Breve relatio et succincta notitia missionum et itinerum Asiæ, Africæ et Americæ ex meo Itinerario extracta candidoque et sincero calamo conscripta* (APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, vol. 3 (1721-1840), ff. 17r-19v). Nedokončeno; nesignováno, ale rukopis je nepochybný; adresát nejmenován přímo („Sua Excellencia“); cizí rukou datováno do r. 1721.

²⁸³ V několika následujících podkapitolách se budeme vyhýbat naraci, která by nebyla ničím než převyprávěním odpovídající části Prutkého *Itin.*, jež je sice téměř jediným pramenem pro toto období, ale zároveň dostačujícím a v brzké době bude publikováno *in extenso* i v českém překladě.

²⁸⁴ Sám PRUTKÝ uvádí (*Itin.*, f. 233r) 21. srpna; důvěřujeme spíše Římařovi, Prutký se mohl po letech při sepisování díla podle zápisků z cesty snadno přehlédnout.

Avšak ještě dříve než odešli, zemřel 12. srpna v Achmímu Remediův druh z římských studií – P. Servatius Cupers, jenž se podle Římařových slov během jednoho roku tolik zdokonalil v arabštině, že byl schopen už zpovídat a kázat.²⁸⁵ S odchodem dalších tří bratří do Etiopie se počet misionářů v Egyptě povážlivě snížil, k tomu ještě další dva byli mimo službu ze zdravotních důvodů; v krátké době tedy egyptské misii ubylo šest misionářů, téměř polovina někdejšího stavu. Prefekt Římař se proto 21. září musel prostřednictvím již zmíněného dopisu pro tajemníka Lercariho obrátit na Propagandu, aby poslala jiných šest misionářů, „neboť tři z přítomných odešli do Etiopie, otec Servatius přešel do lepšího života, otec Remigius je už naprosto neschopen a slepý a otec Jeremiáš byl kvůli své nemoci již ze služby propuštěn“.²⁸⁶

„Dostali s sebou 720 skudů – 360 na dva roky dopředu a 360 skudů jako cestovné. Pro krále jsem jim dal mnoho darů, jako například umělecky kovaný zámek vyrobený v Brně, hřebíčkový [či karafiátový], skořicový a muškátový olej, černobílé obrázky Panny Marie ze Sidónu, tři [drahé] kamínky atd.“. Tolik Římař ve svých *Diurnaliích*.²⁸⁷ V dopise Propagandě datovaném 21. září navíc uvádí dva kalichy, bohoslužebná roucha, misály, tři svazky Písma v latinsko-arabské verzi a tři malé kolínské konkordance, zarámovaný obraz sv. Marka a velký kříž přinesený z Jeruzaléma, a zároveň žádá o poslání dalších peněz, které by mohly být po řeckých katolících poslány za misionáři, protože už samotná cesta do Džiddy je stála mnoho peněz.²⁸⁸ Prutký v *Itin*. jen sumarizuje, že si s sebou do truhel

²⁸⁵ ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 211r.

²⁸⁶ *Lettere*, p. 202: „Perche 3 delli presenti sono partiti p. Etiopia, il P. Servazio è passato a miglior vita. Il P. Remig.o si è fatto del tutto impotente e tutto cieco ed il P. Geremia p. causa della sua malatia è già licenziato“.

²⁸⁷ ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 211r.

²⁸⁸ *Lettere*, p. 200. Římař žádá Propagandu o uhrazení těchto výloh a totéž opakuje i v dopise Lercarimu ze stejného dne (*Lettere*, p. 201).

zabalili potřebné bohoslužebné náčiní, knihy a léky.²⁸⁹ Až v při líčení prvních dnů v Gonderu ještě zmiňuje, že u sebe měli i Řeholi.²⁹⁰

Misijní výprava zvolila cestu pouští do Suezu a odtud lodí po Rudém moři přes Džiddu a Džembo do Mitsiwy na východoafrickém pobřeží. Prutký přesto do svého *Itin.* zařadil jako 84. kapitolu prvního dílu itinerář cesty z Alexandrie přes Káhiru po Nilu až k severní hranici Etiopie.²⁹¹ Tento itinerář se shoduje s itinerářem, který ve svém rukopise zanechal Jakub Římař²⁹² a Prutký ho odtud s největší pravděpodobností opsal. Z itineráře je patrné, že cesta po Nilu z Esny do Sennaru trvala 41 dnů a odtud to bylo na severní hranici Etiopie pouhé tři čtyři dny.²⁹³ Obyčejně se prý plavilo až k pevnosti ed-Dér vzdálené od Esny 6,5 dne a odtud se šlo s karavanou do Sennaru, nebo bylo možno využít splavnosti Nilu až k Wádí Halfa, která leží další tři dny plavby od ed-Dér.²⁹⁴ Cestu z Káhiry do Etiopie by tedy bylo možné absolvovat za přibližně dva měsíce „a pro cestovatele bývala tato trasa kratší a pohodlnější, ale dnes všichni kvůli tyranským vládcům volí cestu s karavanou přes pouště, kudy kráčel izraelský národ, a přes Rudé moře [...]; pokud se totiž ve výjimečných případech jde po Nilu a přes Sennar, všude jsou tyranští vládcové, velice suroví vymahači poplatků a na delších pouštních úsecích se vyskytují i výteční loupežníci. Nadále se tedy na tuto cestu vydávají lidé – a především křesťané – jen velice zřídka, aby nepřišli o majetek a život, jak je to jinak zvykem“.²⁹⁵ Těmito slovy Prutký dostatečně vysvětluje, proč volili cestu delší, ale – jak se nakonec ukázalo – neméně svízelnou.

²⁸⁹ PRUTKÝ, *Itin.*, f. 220v.

²⁹⁰ PRUTKÝ, *Itin.*, f. 278r.

²⁹¹ *Itinerarium de Alexandria Ægypti usque in Æthyopiam* (PRUTKÝ, *Itin.*, ff. 220v-232r).

²⁹² ŘÍMAŘ, *Diurn.*, ff. 248r-257v.

²⁹³ Cfr. ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 257v a PRUTKÝ, *Itin.*, ff. 231v-232r.

²⁹⁴ Cfr. ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 257r a PRUTKÝ, *Itin.*, f. 230v.

²⁹⁵ PRUTKÝ, *Itin.*, f. 232r. O nástrahách cesty vnitrozemím také na f. 84r, ll. 9-16 a f. 275r, ll. 10-13.

Misionáři tedy vyčkali, než se zformovala karavana, aby se 30. srpna 1751 vydali na pouť do Suez. Naskytla se jim při tom těžko představitelná podívaná. Prutký v *Itin.* s obdivem popisuje: „[...]když ten povel přišel, během jediné čtvrt hodinky bylo tolik tisíců zvířat naloženo a všichni lidé se prepásali na cestu, nasedali na osly, koně, někteří na dromedáry, mnozí pak na velbloudy a ve vší rychlosti a vzorném pořádku se vydali na cestu. [...] karavana] čítá obyčejně nejméně sto tisíc a často i více lidí“. Prutkým uvedený počet poutníků a zvířat přitom nemusí být příliš nadsazený, vždyť např. dobře informovaný egyptský autor ‘Abd el-Qádir el-Džazírí, jenž působil jako sekretář káhirske karavany a sepsal v polovině 16. stol. podrobné pojednání o fungování káhirskeho úřadu pro pouť do Mekky, už k roku 1279 uvádí 40 tisíc účastníků, portugalský anonymní autor z r. 1580 pak hovoří o zhruba 50 tisících lidí a 40 tisících velbloudů.²⁹⁶

Když dospěli do Suez, obtížně sháněli loď, aby se nakonec s mnoha ústrky ze strany poutníků do Mekky a také s útrapami náročné plavby dostali 30. listopadu až na ostrov Messawa (čili Mitsiwa) u etiopskeho pobřeží, který byl spolu se severními oblastmi Etiopie od poloviny 16. století součástí Osmanske říše (nedaleké Dahlacké ostrovy byly v držení muslimů už od 7. století). Z Messawy, jak sám uvádí, dostal Římař od svých kolegů poslední dopis.²⁹⁷ Vyslaní misionáři ale zůstávali v jistém kontaktu s káhirskeým ústředím i během své cesty po Rudém moři – buď pomocí korespondence, nebo zprostředkovaně, jak svědčí např. Římařova poznámka v již citovaném dopise monsignorovi Lercarimu

²⁹⁶ Nové vydání al-Džazírího knihy vyšlo r. 1384 hidžry (tj. 1964/5 po Kr.) v Mekce pod názvem *Durar al-fawá'id al-Munazzama fí achbár alhádždž ve tarík Makka al-mu'azzama*. Citujeme podle: Suraiya FAROQHI, *Herrscher über Mekcista Die Geschichte der Pilgerfahrt*, München – Zürich: Artemis Verlag, 1990, p. 63.

²⁹⁷ ŘÍMAŘ, *Diurn.*, f. 211r: „[...] pervenerunt ad insulam Messaue die 30. 9bris, unde ultimas recepimus litteras“. Jedná se zřejmě o tentýž dopis, který P. Paulus ab Agnona zmiňuje v dopise Prutkému 31.7.1752 – prý byl odeslán z Messawy 4. prosince 1751 a přišel v půli července 1752 (*Lettere*, p. 235).

z 30.12.1751: „U příležitosti návratu karavany z Mekky jsme obdrželi zprávu, že naši otcové šťastně dorazili do Džiddy.“²⁹⁸ Jiný dopis poslaný z Džiddy potom musí mít Římař na mysli v dopise kardinálu Caraffovi 5. května 1752 – byl prý doručen cestou přes Quseir na rudomořském pobřeží a pak přes Faršút po Nilu až do Káhiry, a došel proto až v dubnu. Dopis 2. února v Quseiru předal obchodníkovi s obilím řecký katolík jménem Abrahim Balbeki, který k němu zjevně připojil ještě vlastní dopis, kde doplňuje putování misionářů až po příjezd do Messawy a domýšlí, že už v prosinci by mohli dorazit do Gonderu.²⁹⁹

Misionáři se však dlouho nemohli dočkat císařského povolení ke vstupu do země, proto jim namáhavá cesta členitým vnitrozemím na císařský dvůr sídlící v Gonderu začala až 25. února 1752.³⁰⁰ Kráčeli cestou přes provincii Dobaruu, tedy o něco jižnější trasou, než kterou posléze zvolil skotský dobrodruh James Bruce (1730-1794).³⁰¹ Také díky tomu není dnes možné některá z Prutkým uváděných míst (zejm. v kap. 13) identifikovat.³⁰²

4.5.5 Na císařském dvoře v Gonderu

Do Gonderu – sídelního města etiopských císařů – františkáni přišli 19. března 1752. Byli přijati s radostí a vlídně a hned následující den obdrželi audienci u císaře.

Císař Ijasu II. byl jejich příchodem nadšen a věnoval celé hodiny rozhovorům s nimi. Při příchodu do Etiopie ovšem nikdo z misionářů

²⁹⁸ *Lettere*, p. 206.

²⁹⁹ *Lettere*, p. 214: „[...] (come scrive un n.ro catt.o greco, d.o Abrahim Balbeki, il q.le ci spedì q.ste loro lettere in data 2 Feb. per il porto Cosseir [...]) [...] si suppone, che nel Mese Xbre saranno stati arrivati in Reggia Guondar“.

³⁰⁰ Císařův dopis reprodukuje latinsky v: *Itin.*, f. 266rv.

³⁰¹ Cfr. James BRUCE, *Travels to discover the source of the Nile, in the years 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, and 1773*, voll. I-V, Edinburgh: J. Ruthven, 1790.

³⁰² Cfr. A-B, p. 76, n. 5.

neuměl amharsky a hovořili proto arabsky přes tlumočníka.³⁰³ Vzhledem ke spěšnému vyslání do země se na to připravit ani nemohli.

Zejména zprvu jim bylo umožněno vcházet do kontaktu jen se služebnictvem, časem i s lidmi z omezeného okruhu úředníků a hodnostářů. Později se prý vídali a hovořili s císařovou matkou-královnou Mentewab; často diskutovali zejména o náboženských a církevních otázkách, a byli dotazováni na poměry v Evropě.

Prutký uvádí, že kromě císaře a císařovny se prý stýkal také s jeho komorníkem (či pokladníkem), s ministry a vysokými úředníky, s učiteli, dokonce i s významnými knězi a mnichy,³⁰⁴ a rozmlouval s nimi o víře. Dobře si uvědomoval, jak je důležité naklonit si císaře,³⁰⁵ získat pro katolickou víru nejprve jeho a tím snadněji pak i celou zemi. Vycházel při tom z praxe fungujících státních útvarů s centralizovanou mocí. Tento model, vlastní Evropě 17. století, byl však v Habeši, kde měl císař již velmi slabou pozici, neaplikovatelný. Události později potvrdily, jak se misionář mýlil.

Lékařské dovednosti prý přiváděli k misionářům velké množství lidí obojího pohlaví, z nichž ne každý žádal pouze vyléčení, ale také vedení ve věcech víry. Svými lékařskými úspěchy si získali misionáři jejich i císařovu náklonnost.³⁰⁶ Přesto museli být opatrní – například

³⁰³ K první audienci Prutký poznamenává: „non adhuc multum callendo Æthyopice“ (f. 275v); k 22.3 píše: „adhuc non possederam Abbyssinorum linguam“ (f. 278r). Také během cesty, v Syre, jim posloužil arabsky hovořící Turek (f. 271r).

³⁰⁴ *Itin.*, f. 339v, ll. 27-28: „Etiam ipsi regni majores ministri et officiales, mei familiares, mihi enarrabant [...]“ – *Itin.*, f. 343v, ll. 14-16: „Sæpius cum præcipuis eorum literatoribus privatim domi, aliquoties cum primariis ecclesiarum congressus fui rectoribus [...]“

³⁰⁵ *Itin.*, f. 372r, ll. 14-15: „[...] caute fuerat procedendum, [...], ac specialiter imperatoris lucrandi animum maximæ erat artis [...]“

³⁰⁶ *Itin.*, f. 372r, ll. 8-11: „[...] tantum confluum utriusque sexus in nostram habitationem cernere fuerat, ut non solum curandi a variis corporis langvoribus, verum etiam instruendi in fidei dogmatibus [...]“ – *Itin.*, f. 372r, ll. 16-19: „[...] misericors Deus tantum curandi morbos elargitus est modum, ut omnes e variis morborum squaloribus liberarentur, affectum non solum populi, sed et imperatoris

bohoslužby konali tajně ve dvě či tři hodiny ráno.³⁰⁷

Prutký měl zřejmě oprávněnou naději na velké misijní úspěchy. Císaře v *Itinerariu* charakterizuje jako velmi přívětivého, tichého, od přirozenosti mírného a ve všem poddajného;³⁰⁸ má dokonce dojem, že Ijásu II. je silně nakloněn katolicismu. K jeho prosazení by ale bylo potřeba vojenské podpory z Evropy.³⁰⁹ A tak mu prý císař vyjádřil své niterné přání, aby se misionář odebral zpět do Evropy k papeži Benediktu XIV. a zajistil vojenskou pomoc.³¹⁰ Prutký se chtěl do Evropy vypravit po skončení dešťů koncem září 1752; jeho cesta měla vést habešským vnitrozemím k Rudému moři, po něm do Egypta a přes Středozemní moře do Livorna a Říma.

Misionáři byli ale nakonec vypovězeni. Prvotní důvod zřejmě nebyl – i podle Prutkého líčení – náboženský, ale mocenský či ekonomický. Dlouhodobě prý totiž trvaly neshody centrální moci s provinciemi, zejména při odvádění daní. Po císařově nátlaku se jeho sestra, spravující provincii Godžam, postavila do čela odbojníků, vypustila prý obvyklou pomluvu, že katolíkům za eucharistii slouží vepřové sádlo a psí mozek a že se na těchto obřadech podílí i císař, který se sám stal katolíkem.³¹¹ Tím dostal ryze politický spor dimenzi

affluenter lucratus [...].“ – Je dosti nepravděpodobné, že v těchto případech šlo o prosté lidi, kteří by s misionáři diskutovali o náboženských otázkách.

³⁰⁷ *Itin.*, f. 372^r, ll. 4-6: „[...] nec non ministerium nostrum persolvendi, quod hactenus semper secrete circa horam noctis mediæ secundam aut tertiam rite persolvimus [...].“

³⁰⁸ *Itin.*, f. 440^v, ll. 15-17: „[...] multum benignus, clemens ac naturali inclinatione mansvetus, ad omnia flexibilis [...].“

³⁰⁹ *Itin.*, f. 440^v, ll. 17-20: „[...] dummodo alicujus Europei monarchæ juvaretur viribus armis ei succurrendo, facile totum Æthypiæ regnum svavi Jesu Christi jugo subjiceretur, quia maxime fidei catholicæ inclinatus [...].“

³¹⁰ *Itin.*, f. 372^r, ll. 20-25: „[...] sua interna apperuit imperator desideria pro ulteriori fidei incremento me ut suum legatum ad summum pontificem pro tunc Benedictum XIV. expedire volendo, [...] assistentiam Europeorum anhelando militum, ut eo inducti sub debita obedientia, securius erga sedem Romanam [...].“

³¹¹ *Itin.*, f. 371^r, ll. 1-5: „[...] antiqua catholicis imputata infamia, [...] nostram eucharistiam de pingvedine porci ac cerebro canis confectam, jam suo fratri

církevně-kompetenční, abúna (tj. etiopský metropolita) se přidal k povstalcům, tlak veřejnosti byl zřejmě také značný. Oporu měli odbojníci prý i v císařovně-matce Menteuab. Rozhodující úlohu ale nejspíše sehrál alexandrejský patriarcha, když prý v listě abúnovi pohrozil, že císaře exkomunikuje, nevyžene-li co nejrychleji Evropany. Prutký zde vychází ze slov císaře, jenž právě touto pohrůzkou před ním obhajuje své rozhodnutí misionáře vypovědět ze země. Vážnost situace dokládá Prutký poznámkou, že vyobcování z církve se Etiopové bojí ze všeho nejvíce.³¹² Tomuto tlaku císař nemohl zřejmě legitimně vzdorovat – kdyby byl exkomunikován, jeho politická moc by se zhroutila docela.

Ve svém posledním rozhovoru s císařem 2. prosince, jak jej Prutký reprodukuje formou přímých řečí, navodiv tak dojem skutečného dialogu, mu ostře vytýká zodpovědnost za důsledky vyhoštění misionářů. Oni přece chtěli přivést lid jeho země na cestu spásy, jsou však vyháněni, a z toho se bude muset císař jednou sám zodpovídat. Prutký tu opětovně vyjadřuje názor, že mimo katolickou církev není spásy.³¹³ „Proto se obávám, že vy, Habešané, uslyšíte slova rozhněvaného Boha, který lká: ›kolikrát jsem chtěl shromáždit tvé syny jako kvočna svá kuřátka pod křídla, a ty jsi nechtěl,“³¹⁴ hrozí ještě císaři s použitím evangelijní citace.

imperatorī a nobis Franco seu catholico facto communicatam illumqve nobis fore similem [...].“

³¹² *Itin.*, f. 372^v, ll. 20-26: „[...] ›vos [...] totum conclamat regnum, ideo non amplius exortam componere qveo rebellionem, tanto magis, cum archiepiscopus a suo patriarcha serias obtinendo litteras vestram expulsionem per vim urget mihi excommunicationem minando, nisi vos qvantocyus e regno expellam; magis enim Æthyopes qvam totius mala mundi excommunicari horrescunt [...].“

³¹³ *Itin.*, f. 375^v, ll. 22-26: „[...] ›vobis seriam æternæ salutis veram non inculcavisse viam, qvam in præsentiarum nullam aliam veram qvam catholicam, unice salvificam, Romanam apostolicam contestor, extra qvam nulla salus [...].“

³¹⁴ *Itin.*, f. 375^v, ll. 26-30: „[...] ideo timeo valde, ne vos Æthyopes verba irati Dei gemebundi audiatīs: ›qvoties volui congregare filios tuos, qvemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluištī (Matth. 23,31), loqvebar.“ Správně se jedná o odkaz na *Mt* 23,37.

Domácí duchovenstvo při svém tradičně velkém vlivu na veřejný život představovalo sílu, které nemohl císař legitimně vzdorovat. Pro život církve i existenci státu byla v Etiopii velmi zásadní sakrální jednota církve a státu. Císař byl až do r. 1974, kdy bylo svrženo císařství a provedena odluka církve od státu, zároveň i představitelem církve. To je jedním z klíčů k pochopení fatality sepětí sakrální a profánní sféry v Etiopii.

Vcelku racionálně hodnotí Prutký výsledky svého působení při šíření katolické víry. Přiznává, že „sklizeň nebyla dosud vyzrálá“ a postavení misionářů zůstalo vratké.³¹⁵ Přesto prý bylo v době odchodu misionářů mnoho lidí, jak laiků, tak kněží i předních mnichů, velmi blízko přijetí katolické víry, o níž se toužili něco dozvědět.³¹⁶ Prutký snad při hovorech s duchovními nabyt dojmu, jak sám říká, že své omyly uznávají, pouze se neodvažují otevřeně uznat primát římské církve, když pozice misionářů je tolik křehká.³¹⁷ Vojenská přítomnost Evropanů by konvertujícím Etiopům zaručila bezpečí a misionářům další úspěchy.

Vedle lékařské činnosti na dvoře a rozhovorů s císařem se Prutkému podařilo shromáždit nesmírné množství autentických informací a zkušeností o zemi, její fauně a flóře, o zvycích, náboženství apod., což s odstupem let vtělil do kapitol svého *Itineraria*. Možná dokonce navštívil nedaleké jezero Tana, z něhož na

³¹⁵ *Itin.*, f. 372^r, ll. 12-13: „[...] qvia tamen necdum messis matura nec firmus in regno positus fuerat incolatus [...]“

³¹⁶ *Itin.*, f. 443^r, ll. 16-21: „In nostro expulsionis ex imperio discessu plurimos rep<p>eri dispositissimos pro suscipienda fide catholica monachos et sæculares, [...], avidos expertus audiendæ doctrinæ catholicæ animos etiam principalium monachorum magno zelo ac desiderio flagrantium [...]“

³¹⁷ *Itin.*, f. 343^v, ll. 17-19: „[...] redactos in angustias errata sua fuisse confessos, dixisse tamen non audere se Romanæ ecclesiæ primatum palam confiteri.“ – *Itin.*, f. 443^r, ll. 21-24: „[monachi] sæpe in secreto ad pedes se prosternendo obedientiam summo Christi vicario spondebant, dummodo nos missionarii stabiles ac firmi in imperio subsisteremus.“

jihovýchodě vytéká Modrý Nil (kap. 33).³¹⁸

4.5.6 Vypovězení a návrat do Evropy

Nakonec byli tedy misionáři po devíti měsících 12. prosince 1752 vypovězeni. Když Prutký žádal císaře o možnost zůstat v zemi a jen se na čas, do zklidnění situace, uchýlit do bezpečné provincie, usiloval tím vlastně o něco, co vyzkoušel už Weiss se svými druhy r. 1715, když je Jostos odklidil do Tigré.³¹⁹

Za pozornost stojí také Prutkého tvrzení, že po vypovězení z Gonderu ještě měsíc čekali v nejmenovaném muslimském městě v provincii Dobarua na rozhodnutí nadřízených, až nakonec dva Etiopové při návratu z pouti do Jeruzaléma přinesli list od prefekta egyptských misí, který je informoval o záměrech Propagandy a vybídl k návratu, když už není naděje na další působení a poměry jsou nebezpečné, aby mohli podat papeži zprávu o misii, náboženské situaci apod., které nebyly v Evropě už dlouho k dispozici. Přitom z káhirskeho epistolaria víme, že prefekt Paulus ab Agnona o nich neměl žádné zprávy od doby, kdy se vylodili na etiopském pobřeží, a ještě 18. května 1753, kdy už Remedius a Martin byli na cestě z Messawy do Mokky, píše prokurátorovi misí Francescovi Fortunatovi, že stále nepřišla žádná zpráva od spolubratří z Etiopie, a to ani poté, co dorazili dva spěšní poslové z Mekky a Džiddy se všemi dopisy. Konejší ho prý jen to, že nepřišly ani žádné jiné dopisy z Etiopie (ani od Řeků, kterých je v zemi mnoho a mají ve zvyku své lidi v Káhiře informovat o novinkách).³²⁰

³¹⁸ Při jeho popisu používá slov P. Liberata Weisse ofm, který v zemi byl za vlády Josta (1711-16) a Davida III. (1716-21), 3.3.1716 zde byl s dvěma dalšími misionáři a jedním dítětem jako heretik ukamenován na hoře Abbo, pochován v Gonderu. Prvním z Evropanů u pramene Nilu byl také misionář – jezuita P. Pedro Pæz roku 1613.

³¹⁹ Cfr. *Positio*, pp. xxxi.

³²⁰ *Lettere*, p. 252.

Zpáteční cestu do Massawy nastoupili 26. ledna 1753 za doprovodu císařské eskorty, která je měla chránit. V Gonderu zůstal pouze Antonius ab Aleppo, kterého císař pozdržel pro jeho vynikající znalost arabštiny, aby přeložil Pentateuch. Z Messawy pokračovali lodí úžinou Báb al-Mandab přes Cejlon do Puttuččeri na východoindickém pobřeží. Odtud další lodí 20.10.1753 kolem Madagaskaru a Mysu Dobré naděje přes souostroví Velkých Antil u amerického pobřeží do Francie, kde přistáli 26.5.1754.³²¹

Prutký s Langem poté cestovali do Říma, kde Prutký jako vedoucí expedice podal Propagandě zprávu a obdržel povolení k návštěvě domovské provincie.³²² Cestoval přes Trident, Innsbruck, Salzburg, Linz, České Budějovice do Prahy, kam dospěl 4. října, a odtud přes Brno (kde se nejspíše setkal s Římařem) a Znojmo do Vídně.³²³

K etiopské expedici máme ovšem k dispozici i svědectví dvou zbývajících účastníků, otců Martina a Antónia. Martin Lang po příjezdu do Říma zaslal 19. srpna 1754 historiografu české provincie Severinu Vrbčanskému do Čech dopis popisující pobyt v Gonderu.³²⁴ Otec Antonius sepsal 3. června 1754 zprávu pro Propagandu, kde shrnuje všechny okolnosti své zpáteční cesty z Etiopie.³²⁵

4.5.7 Exkurz 3: Možnosti a předpoklady budoucí misie v Etiopii podle Prutkého

Etiopská část Prutkého *Itineraria* je ideální k detailnějšímu a konkrétnímu nahlédnutí toho, jak se autor stavěl k staroorientálním

³²¹ *Itin.*, f. 431r.

³²² Zde v kapitole 73. druhého dílu *Itineraria* končí část psaná Prutkým vlastnoručně, přesně v půli f. 445r.

³²³ Celá cesta jen stručně načrtnuta v kap. 73 (ff. 444v-445v).

³²⁴ Cfr. MALY, „Visit“.

³²⁵ APF, SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia*, vol. 3 (1721-1840), ff. 335r-336v. Cfr. také BM XVII, p. 250.

křesťanům, mezi které byl jako misionář vyslán.³²⁶ Zde se pokusíme nastínit aspoň jeho z vlastní trpké zkušenosti vycházející názory na budoucnost katolických misí do Etiopie.

V kontextu svých snah o poskytnutí světla pravé víry všem nepochybuje Prutký o nutnosti vytrvávat v úsilí o získání Habeše pro katolickou víru. Jaké naděje tedy dával případnému budoucímu misijnímu působení římskokatolické církve v Habeši? Pro odpověď na tuto otázku má mezi analyzovanými kapitolami zvláštní význam 72. kapitola (*De modo, quo missionarii in futurum manere possent in Abyssinia*), kterou autor sepsal na žádost Propagandy. Domnívám se tedy, že tím spíše jsou v ní formulovány názory a cíle, které mohl Prutký pokládat nejen za užitečné, ale očekávat je také jako splnitelné.

Jaké vybavení nebo podmínky tedy podle jeho mínění musí mít příští misie, aby mohla být úspěšná? Zřejmě na základě vlastní zkušenosti uvádí Prutký dva důležité předpoklady. Prvním je vytrvalost a odhodlání misionářů, kteří budou do Habeše vysláni. Bude nutné, aby neochvějně čelili každé pohromě, třeba i kruté smrti.³²⁷ Velmi užitečným je, jak si Prutký také ověřil, když misionáři mohou uplatnit nějaké praktické řemeslo nebo dovednost, např. v oblasti medicíny, či mají někoho s takovými znalostmi k dispozici.³²⁸ Tyto požadavky se tedy týkaly osobnostních kvalit misionářů.

Za druhou a hlavní podmínku úspěchu považuje Prutký přítomnost misionáře s biskupským svěcením, jenž by byl největším přínosem k zabezpečení misie.³²⁹ Jeho úloha by spočívala, můžeme-li

³²⁶ Analýzu Prutkého pohledu na etiopské křesťanství a křesťany jsme provedli v nepublikovaném článku „Etiopské křesťanství“, jeho pojetí bohužel na toto místo koncepčně nepatří, v mírně upravené podobě využijeme pouze jeden oddíl.

³²⁷ *Itin.*, f. 444^v, ll. 5-7: „[...] constantes, intrepides animo ad supportandum fortiter omne eveniens malum, ipsam etiam crudelem mortem [...]“

³²⁸ *Itin.*, f. 444^v, ll. 7-9: „[...] sint idonei aliquarum artium missionarii aut tales secum conducant magistros, ob quorum necessitatem etiam ipsi patientur, sint medicinae ac chyrurgiae doctores [...]“

³²⁹ *Itin.*, f. 444^v, ll. 11-12: „Ad securius permanendum in Abyssinia summe profecturum missionariorum aliquem episcopali pollere dignitate [...]“

soudit podle Prutkého slov, ve dvou základních okruzích: v úloze jurisdikčně mocenské a nábožensky praktické. Biskup by předně mohl vzdorovat abúnovi. Jsa s ním na stejné úrovni církevní hierarchie, mohl by poskytnout útočiště těm, kteří by stáli na straně misionářů proti domácí hierarchii a hrozila by jim exkomunikace.³³⁰ Jde zřejmě o „nejsilovější“ z úloh biskupa, které mu Prutký ve svých plánech určil. Protože by mohl biskup udělovat duchovní svěcení, získal by tak jistě i nové domácí jáhny a kněze, čímž by se pozice evropské misie dále upevnila.³³¹ Tento „domácí dorost“ by měl mnohem blíže k domorodým Etiopům a snáze by je přivedl k pravé víře.³³²

Další dvě výhody přítomnosti biskupa jsou v rovině nábožensky praktické. Světící pravomoc biskupa by prý mohla za prvé zajišťovat oleje, které jsou nezbytně nutné pro udělování některých svátostí a jichž je v Etiopii nedostatek.³³³ Tamější mniši i kněží si prý jistě budou vážit také lepších, rychlejších a pečlivějších služeb, než jim poskytuje současný abúna. Misionáři v čele s biskupem jim totiž v křesťanské nauce, v lásce, při bohoslužbě a církevních obřadech poslouží lépe než on.³³⁴

Další přednosti vyplývající z přítomnosti katolického biskupa

³³⁰ *Itin.*, f. 444V, ll. 19-23: „[...] episcopali obedire auctoritati, qva sola rebellionis tempore missio sustineri poterit, neqve fulminata ad missionarios expellendos excommunicatio habitura effectum, si missionis episcopus populum territum sua solidaverit auctoritate [...]“

³³¹ *Itin.*, f. 444V, ll. 25-27: „[...] proinde missionarii aliqvem capaciorem convertendo, instructum in sacerdote ordinando, magnum promovendæ fidei nasciscentur iuvamen [...]“

³³² O této praxi více v: Metodío CAROBBIO DA NEMBRO, OFM Cap., „Genesi e sviluppi del clero nativo etiopico fino alla costituzione della gerarchia“, in: *ED* 13 (1960), pp. 296-327.

³³³ *Itin.*, f. 445r, ll. 11-13: „Robur adhuc addet catholicus episcopus sacros consecrando liqvores, qvibus omni tempore carent Æthyopes [...]“

³³⁴ *Itin.*, f. 445r, ll. 5-10: „Accedit ad hæc prompta monachorum ac ecclesiasticorum voluntas, dum experientur sibi melius, promptius et accuratius serviri a missionariis in doctrina Christiana, charitate, divinis officiis ac ecclesiasticis cæremoniis qvam a suo proprio præsule archiepiscopo [...]“

jsou již spíše psychologické a „estetické“. Prutký se domnívá, že Habešané k misionářům přilnou poté, co spatří církevní hierarchii a obřadní náležitosti. Jelikož Prutký považuje římský ritus za krásnější a slavnostnější, předpokládá dále, že lidé budou s radostí sledovat římské biskupské obřady, kterých jim abúna nemůže dopřát.³³⁵ Zde opět vidíme, jak velkou váhu přikládal Prutký obřadům, způsobu jejich konání i působivosti dojmu. Snad také vycházel z postřehu, že Etiopové, stejně jako Afričané vůbec, mají zálibu v bohatosti slavností. Spíše tím však chtěl spojit pragmatické s ortodoxním a měl na mysli rituální opravdovost, správnost a jedinečnou, jinde nepřítomnou platnost náboženských obřadů, jak to vysvítá ze zmínky o svěcení olejů: „[...] a v posvěcovacím obřadu poznají nádheru svaté církve římské jako jediné pravé učitelky, která vysílá světlo do celého světa.“³³⁶

Prutký se v 72. kapitole (vycházející ze zprávy pro Propagandu z 3. 1. 1757) již nevrací k možnosti vojenského zásahu, jak se na něm údajně s císařem v r. 1752 dohodl.

Jeho plán s biskupem vychází z osobní zkušenosti, kdy se ho prý před nuceným odchodem z Habeše přátelé, a to nejen císařští ministři, ale také mniši a kněží, velmi často ptali, zda není mezi misionáři někdo s biskupským svěcením. V takovém případě by prý byli ochotni, i proti vůli císaře, hájit jejich setrvání a bezpečnost.³³⁷

³³⁵ *Itin.*, f. 444^v, l. 34 – f. 445^r, l. 1: „[...] summe gavisura natio cæremonias intuendo episcopales Romanas magis decoras ac solemniores [...].“

³³⁶ *Itin.*, f. 445^r, ll. 13-15: „[...] atqve eas videndo cæremonias dignoscent sanctæ Romanæ ecclesiæ splendorem tanquam solius veræ magistræ totum illustrantis orbem [...].“

³³⁷ *Itin.*, f. 445^r, ll. 19-24: „[...] persæpe a nostris interrogati familiaribus, ministris imperialibus non solum, sed etiam a monachis ac sacerdotibus ecclesiasticis, an quis nostrum episcopali insignitus dignitate, etiam contra imperatoris ac populi rebellis voluntantem nos in eorum districtibus conservavissent [...].“

4.6 „*Vadam et revertar ad fratres meos in Ægyptum, ut videam, si adhuc vivunt*“ aneb podruhé v Egyptě

Do Říma a potažmo do misí v Egyptě se Prutký vracel přes Vídeň, kam dospěl 25. října téhož roku. Dva dny nato absolvoval svou první audienci u císařského páru, Marie Terezie (1717-1780) a Františka Štěpána (1708-1765). Šlo o setkání vsutku fatální, které mělo rozhodujícím způsobem ovlivnit životní osudy misionáře.

4.6.1 Audience u císařského páru

Zdá se, že na podzim roku 1754 Prutký navštívil Vídeň poprvé v životě. Kapitola 74 druhého dílu *Itineraria*, nazvaná *O mém příchodu do rakouské Vídně*, z níž budeme čerpat většinu informací, se totiž začíná slovy: „Již dlouhá léta jsem toužil uvidět Vídeň“.³³⁸ Tím není sice řečeno, že Prutký v městě nikdy před tím nebyl, ale z jeho vlastního líčení víme, že předešlou cestu z Říma do Čech, na přelomu srpna a září téhož roku, konal přes Salzburg, Linz a České Budějovice. O první cestě z Čech do Itálie, podniknuté r. 1749, nevíme zatím nic bližšího, i tak by ale pět let asi jen těžko nazval „mnoha lety“.

Zásadnější otázka ovšem zní takto: proč a jak se misionářovi dostalo audience u samotného císaře? Jak vysvítá z průběhu audience, šlo o první setkání Prutkého a císaře. Audience byla soukromá, což je podtrženo rukopisným přípisem „privatam“ a je dostatečně patrné i z jejího vylíčení. Prutký k okolnostem stručně uvádí: [...] byl jsem dne 27. října, což připadlo na neděli, díky přízni nejznamenitějšího pana hraběte de Khevenmüller uveden k Jeho Císařské Výsosti a byl velmi laskavě přijat k soukromé audienci“.³³⁹ Ani slovo o osobní motivaci pro setkání s císařem. Zásadní osobou je zřejmě jmenovaný hrabě,

³³⁸ Kap. 74 na ff. 445v-447r, citace z f. 445v: „Multis abhinc annis cupidus Viennam videndi“.

³³⁹ Prutký, *Itin.*, f. . 445v.

kterým nemůže být myšlen nikdo jiný než člen starodávného a vlivného rodu Khevenhüllerů, jehož jméno Prutký mírně zkomolil. U dvora se v té době pohyboval hrabě Joseph Khevenhüller-Metsch (1706-1776), jenž byl na postu Obersthofmarschalla v častém kontaktu s císařem a díky svému vlivu mohl misionáře snadno uvést. Hrabě (od r. 1763 kníže) si po 35 let vedl deník o každodenním dění u dvora. V tomto vzácném kulturněhistorickém prameni můžeme číst poměrně podrobně i o císařově denním programu, ale o Prutkém není v inkriminovaných pasážích žádná zmínka.³⁴⁰ Přesto je uvedená hypotéza velmi pravděpodobná – hrabě Joseph se navíc z návštěvy Ladendorfu vrátil do Vídně právě v den, kdy Prutký do města dorazil, tj. 25. října 1754, a také císař byl tou dobou skutečně přítomen.³⁴¹ Samostatné úřední záznamy o audiencích nebyly v této době bohužel ještě vedeny a mezi *Ältere Zeremonialakten* se žádoucí doklad nenachází. Obecně lze totiž poznamenat, že z audiencí se v ÄZA nacházejí jen záznamy k výše postaveným osobnostem (nuncius, ministři, vyslanci apod.), pak také např. ceremoniální předpisy, ale ani v nich není nižšímu duchovenstvu věnován prostor.³⁴² Nezbyvá než uzavřít, že šlo o ryze soukromou audienci bez státnických spojitostí a tedy bez potřeby pořádit o tom úřední zápis.

³⁴⁰ Deníky byly vydány v osmi svazcích v letech 1907-1972; období, kdy Prutký pobýval ve Vídni, je obsaženo ve svazku třetím: KHEVENHÜLLER-METSCH – SCHLITTER, *Tagebuch*, pp. 206-224). Životopisné údaje přejímáme z WURZBACHA, *Lexikon*, pp. 211-212). Možnost, že by mohlo jít o někoho jiného z rodu Khevenhüllerů, není pravděpodobná; synové knížete Josepha zahájili kariéru u dvora až později (cfr. WURZBACH, *Lexikon*, pp. 220-221).

Mezi korespondencí Františka I. v ÖStA se mj. nalézají koncepty dopisů pro Khevenhüllera (HHStA, HA, Fam. Korr. A, K. 25, Konv. 3).

³⁴¹ Cfr. KHEVENHÜLLER-METSCH – SCHLITTER, *Tagebuch*, pp. 206-207.

³⁴² Prošli jsme ÖStA, HHStA, ÄZA. Marné bylo i pátrání v aktových indexech: ÖStA, HHStA, OMeA, Index 1 (*Alphabetischer General=Index für die Akten vom Jahre 1537 bis einschliessig 1769. I. Abtheilung*). Za poznámku stojí, že také Římař byl k audienci u císaře (Karla VI., 22.2.1711) přijat pod patronátem šlechtického dobrodince, hraběte Leopolda ze Šterberka – cfr. ŘÍMAŘ, *Itin.*, f. 2r.

Pak si lze položit i další otázku: jak se Prutký mohl seznámit s Khevenhüllerem? Snad přes některého českého šlechtice. Tou dobou pobýval ve Vídni např. olomoucký kanovník Ignác z Rollersberka, u něho Prutký dokonce bydlel, ale více se o něm nerozepisuje.³⁴³ Je snadno představitelné, že ho s hrabětem seznámil i někdo další. Světlo do problému by mohlo vnést studium archiválií jmenovaných osobností.

Na průběhu prvních dvou audiencí, jak je Prutký líčí, se nezdá být nic výjimečného. František I. byl znám svým zájmem o vědy, umění a všechno nové, proto nás nemusí zarážet ani jistě nepředstíraný zájem o misionářovo líčení – jeho obsah nás také zvlášť nezaujme. Přesto bylo jejich setkání výjimečné. Nejen že Prutký absolvoval dvě soukromé audience ve dvou po sobě následujících dnech, ale navíc hned první den sloužil mši svatou v schönbrunnské kapli (zda v přítomnosti císařského páru, není zřejmé) a ve dnech následujících mu bylo dovoleno seznámit se se sbírkami císařského kabinetu. Během svého pobytu ve Vídni se pak opakovaně scházel s císařem k rozhovorům. O čem spolu hovořili, nevíme. Prutký se zmiňuje pouze o tom, že císař byl zvědavý na jeho cesty po Orientě a dodává: „A protože jsem ve Vídni pobýval delší dobu, bylo mi ještě několikrát dovoleno nezaslouženě požívat svrchovaně štědré blízkosti Jeho Veličenstva“, a podobně na jiném místě: „[...] byl jsem zahrnut audiencemi a početnými milostmi od obou svatých Císařských a Královských Výsostí“.³⁴⁴

4.6.2 Z Vídně do Egypta

Prutký musel být hluboce zaujat osobním stykem se svým učeným panovníkem a dvorské prostředí i bohaté sbírky na něho jistě zapůsobily, ale jak sám uvádí, „pobývat ve Vídni sedmdesát dnů bylo

³⁴³ PRUTKÝ, *Itin.*, ff. 445v-446r.

³⁴⁴ Obě citace z: PRUTKÝ, *Itin.*, f. 446v.

už víc než dost.“³⁴⁵ Když tedy 18.1.1755 konečně opouštěl rezidenční město, aby se z pověření Propagandy vrátil do misií, dal mu císař pro soukromou potřebu sumu sta zlatých.³⁴⁶ Netušíme, z jakého „fondu“ nebo zdroje, odpovídající účetní záznam se nám v archivním materiálu nepodařilo nalézt.³⁴⁷ Nejpravděpodobnější je proto možnost, že císař peníze daroval „z vlastní kapsy“.³⁴⁸ Na cestu dostal Prutký také doporučující dopis či cestovní pas a nakonec mu byla císařem uhrazena i cesta až do Alexandrie.³⁴⁹ Původně se chtěl ubírat přes Istanbul, ale když došla zpráva o smrti sultána, raději volil cestu po moři. Avšak ani doklad o vystavení jediného z obou postupně vydaných cestovních pasů není v HHStA k dispozici.³⁵⁰ Stejně tak nám není znám originál takového pasu, dochován je až Prutkého pas na cestu do Petrohradu, vystavený ve Vídni 3.3.1766.³⁵¹

K Prutkého cestě přes Benátky roku 1755 dodejme ještě několik jeho vlastních slov: „Zde jsem byl nejvznešenějším císařským dvorem doporučen císařskému ministrovi panu hraběti z Rosenberka a panu obchodnímu konzulovi, byl jsem velice pěkně přijat a zdržel se tu tři dny.“³⁵²

³⁴⁵ PRUTKÝ, *Itin.*, f. 446v: „Septuaginta dies Viennæ existere satis superqve fuit“.

³⁴⁶ PRUTKÝ, *Itin.*, f. 447r: „[...] superaddendo pro mea propria dispositione centum aureos“.

³⁴⁷ Prošli jsme: ÖStA, HHStA, OMeA-Protokolle, vol. 22 (1753-1754) a 23 (1755-1756); OMeA-Index 1 (1537-1769); ÖStA, HHStA, OKäA-Indizes, vol. 132 (1744-1776).

³⁴⁸ O příjmech a výdajích komory jsme informováni prostřednictvím GHKZA, odkud např. víme, že osobní císařův příjem k poslednímu dni prosince 1754 činil 7000 zlatých (ÖStA, HHStA, GHKZA, vol. 1 (1752-1754), oddíl *Aufsgaab zu Ihro Kayl:Königl:Maytt. allerhöchsten Handen*, nestránkováno), stejnou částku obdržel i k poslednímu lednu *pro Januario*; 100 zlatých pro Prutkého mezi výdaji nenalezeno.

³⁴⁹ PRUTKÝ, *Itin.*, f. 447r: „verum etiam omne iter per mare et terram usqve `in` Alexandriam Ægypti augustissimus clementissime exsolvi jussit“.

³⁵⁰ Cfr. ÖStA, HHStA, Reichshofrat, Gratia und Feudalia, Passbriefe - ve jmenných indexech (Archivbehelf I 34) Prutký nenalezen.

³⁵¹ NA, ŘF, num. inv. 376. S vlastnoručním podpisem císařovny.

³⁵² *Itin.*, f. 447r, ll. 24-27: „Ibi cæsareo ministro d(omi)no comiti de Rosenberg nec non d(omi)no consuli commerciorum ab augustissima aula recomendatus triduo me detinens, optime excipiebar.“

Pro následující oddíly je nám jediným zdrojem informací Prutkého *Itinerarium*.³⁵³ Díky němu víme, že Prutký po vyplutí z Livorna dorazil ve vrcholícím létě 23. června 1755 do Alexandrie, kde ho přivítala úmorná vedra, takže se několik dní musel aklimatizovat. Potom obvyklou cestou přes Rosetu zamířil do Káhiry, kam se dostal 14. července, tedy na svátek jednoho z největších františkánských světců – sv. Bonaventury.

Ačkoli podle svých slov toužil odejít opět do Džirdži, bylo potřeba, aby jako schopný organizátor zůstal v Káhiře, protože současný prefekt otec Paulus ab Agnona se chystal odjet v polovině srpna do Říma vyřídit důležité otázky v Propagandě a určité spory mezi benátským konzulem v Egyptě a Kopty. Až do děsivého zemětřesení 13. února následujícího roku a surového napadení třemi janičary na ulici se prý neudálo nic zvláštního. Když se však otec prefekt v Římě zdržoval už téměř celý rok bez valného výsledku, zatímco ho bylo potřeba v Egyptě, vydal se Prutký 2. července 1756 znovu na cestu.³⁵⁴

K cestě do Říma ho prý přiměl viceprefekt Josephus de Sassello s odůvodněním, že otec Remedius se vyzná v záležitostech římské kurie.³⁵⁵

Philipp Joseph Graf Rosenberg-Orsini (1691-1765), od května 1754 císařský vyslanec v Benátské republice, když před tím působil ve stejné funkci už v Prusku, Petrohradě, Holandsku, Anglii a Portugalsku. Cfr. např. WURZBACH, *Lexikon*, pp. 18-19, kde však pro nástup do funkce uveden květen 1753.

³⁵³ *Itin.*, ff. 448r-450r.

³⁵⁴ Tyto a následující osudy jsou líčeny v 77. kap. *Itineraria* (ff. 450r-452r).

³⁵⁵ „Qvare denuo a P. vicepraefecto Josepho de Sassello Romam ascendere sol<|>icitabar, utpote jam in Romana curia notus.“ (*Itin.*, f. 450r) O této otázce nám není známo nic bližšího kromě faktu, že Prutký po návratu z Etiopie 22. srpna 1754 absolvoval audienci u papeže Benedikta XIV., při níž hovořili o právě skončené expedici. – cfr. *Itin.*, f. 444

4.7 „*Etiam inter Christianos milites fructiferam fore missionem*“ aneb *ve službách císaře Františka I. Štěpána*³⁵⁶

4.7.1 Potřetí do Egypta – do služeb císaře

Po ročním pobytu v Egyptě bylo tedy potřeba, aby Prutký znovu podstoupil obtížnou cestu do Evropy. Posledního července 1756 vyplul z Alexandrie a po složité cestě přes Rhodos, Maltu, Livorno a po čtyřicetidenní karanténě 17. listopadu dorazil do Věčného města.³⁵⁷ Tehdy nemohl tušit, že se do Egypta už nikdy nevrátí.

Odebral se do konventu San Pietro in Montorio, kde se setkal s prefektem. Když nakonec vše úspěšně vyřídil, pospíchal zpět do misií. Z Livorna, hlavního přístavního města Toskánska, se chtěl v březnu 1757 plavit do Alexandrie, ale mezitím ho dostihl dopis od Propagandy s novým pověřením – byl na císařovu žádost určen za vojenského kaplana florentských jednotek. Prutký v *Itinerariu* (kap. 82) obhájí význam nového poslání vůči své touze vrátit se do Egypta tak nápadně, až se zdá, že sám sebe přesvědčuje a chlácholí.³⁵⁸ Ačkoli o jeho novém poslání bylo rozhodnuto již v březnu či dubnu,

³⁵⁶ Obsah této a části předešlé kapitoly vznikl jako výsledek badatelského stipendia na vídeňském Institut für Ägyptologie (dr. J. Holaubek) v rámci česko-rakouského stipendijního programu Aktion během zimního semestru 2005-2006. Viz DOSPĚL, „Fr Remedius“.

³⁵⁷ Cesta z Alexandrie do Říma líčena v kap. 77-81 (ff. 450r-457v).

³⁵⁸ *Itin.*, f. 457v, ll. 30 - f. 458r, ll. 14: „Officium hoc mature discutiendo et pretiositatem animarum simul trutinando variis agi|tabar pro et contra argumentorum momentis. [...] mente recogitans: „etiam inter Christi|anos milites fructiferam fore missionem“. Resolutus igitur pro primario capellano campestri, divinæ sperabam parere voluntati, taliter sine propriis meritis mecum disponenti, quamvis longissimo tempore internos senserim stimulos et scrupulos me ad gentes barbaras prius fuisse a Deo vocatum.“

svého úřadu se Prutký ujal až 5. prosince.³⁵⁹ Co se dělo během té doby, nevíme. Je ale nanejvýš pravděpodobné, že se Prutký snažil rozhodnutí zvrátit. V pražském provinčním archivu je uložen dopis řádového generálního ministra P. Clementa de Panormo, v němž Prutkému dává svolení vstoupit do císařských služeb a vysvětluje opodstatněnost nového pověření. Prutkého nabádá k zachování výnosů Tridentského koncilu a dalších konstitucí, odkazuje ho na místní představené všude, kam se s vojskem dostane. Prutký totiž přestal být misionářem a byl tedy vyvázán z moci prefekta, zároveň se ale nevracel pod moc provinciála, ale přecházel pod vojenskou správu. Ministr mu dále ukládá povinnost každý druhý rok žádat o potvrzení tohoto povolení. Dopis je datován 31.12.1757.³⁶⁰

Že se Prutký opravdu zdráhal nastoupit službu vojenského kaplana, je dobře patrné z toho, že ještě v únoru 1758 byly do S. C. k této záležitosti doručeny dva dopisy. V prvním z nich plukovník toskánského regimentu La Tour en Woivre 14. února kardinálský sbor žádá o uvolnění Prutkého pro službu kaplana. Činí tak podle přání císaře, ale je si vědom papežského nařízení, podle kterého musí misionář nejprve dokončit dvanáctiletou službu, k čemuž Prutkému scházejí ještě čtyři roky (misionářem od r. 1750).³⁶¹ Krátce nato, 21. února, Prutký již jako vojenský kaplan líčí, jak se vše odehrálo, upozorňuje Propagandu na to, že za kaplana byl povolán bez své vůle, dokonce vyslovuje obavy z maření času, zatímco by mohl získávat duše nevěřících v misi. Nechce být neposlušný a ujišťuje, že zůstává věrný misijnímu poslání a připravený se do Egypta vrátit

³⁵⁹ *Itin.*, f. 458r, ll. 15-16: „[...] die 5. Decembris anno 1757 primariae legionis caesareo-Florentinae spiritualem curam suscepi.“ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 5, p. 7: „Adveni Florentias in servitium imperiale 5. Decembris anno 1757“.

³⁶⁰ NA, ŘF, num. inv. 1992, K. 62, f. 10, ll. 11-18: „Cumque itaque sacra Cæsarea Majestas imperialis te capellanum et confessarium in suis copiis destinaverit, ut piis exhortationibus, exemplaritate vitæ et sacramentorum administratione [...], debitam et opportunam ad id facultatem tibi facimus.“

³⁶¹ APF, SOCG, vol. 777, f. 43rv.

podle toho, jak rozhodne Propaganda.³⁶² Kauza však vyžadovala autoritu samotného papeže – o jeho rozhodnutí se dočítáme v aktech všeobecného zasedání konaného 17. dubna 1758, kde se konstatuje, že papež odmítá privilegium udělit, Propaganda tedy věc uzavřela konstatováním, že se má dodržet papežské nařízení.³⁶³ Jak to, že se Prutký nakonec přece ujal služby vojenského kaplana, je nám nejasné, zatím nám to neosvětluje žádný pramen. Ať už podněty byly jakékoli, v Prutkého reakci a výše citovaném úryvku z *Itineraria* shledáváme jeho oddanost papežské kongregaci, řádovým představitelům a v neposlední řadě svému panovníkovi. Zda Prutký chtěl za každou cenu do Egypta, nebo zda o nový post stál a jeho vyjádření jsou hraná, nedokážeme na základě dostupných pramenů rozsoudit.

4.7.2 Vojenským kaplanem

Proč císař tolik stál právě o Prutkého, uvádějí ve svých dopisech pro S. C. jak plukovník La Tour tak sám Prutký, jenž to později rozvádí i v *Itinerariu* – rozhodující byly misionářovy jazykové znalosti, pro duchovního v mnohonárodnostních vojenských jednotkách nezbytné. Prutký totiž ovládal mj. němčinu, francouzštinu, italštinu, latinu, češtinu i slavonsčinu (tj. snad chorvatštinu).³⁶⁴

Prutký byl určen k toskánskému pěšímu pluku (*Toscanisches Infanterie-Regiment*), jenž se skládal ze tří pěších a jednoho granátnického praporu, vždy o šesti setninách – do císařských služeb vstoupil r. 1757 a byl rozpuštěn v červnu 1763.³⁶⁵ K tomuto pluku jsou ve vídeňském Vojenském archivu dochovány tzv. Monaths Tabellen,

³⁶² APF, SOCG, vol. 777, f. 42r, ll. 5-7: „[...] avanzai alla sua emin(enz)a le mie premurose domande, per non perder' il tempo pretiozo senza il frutto spirituale, di spedirmi per la mia missione d'Egitto.“ Psáno ve Florencii.

³⁶³ APF, Acta, vol. 128, f. 145r, ll. 13-20: „La Santita di N(ost)ro Sig(nor)e ha proibito la concessione di tali privilegi [...]. Servetur constitutio SS. d(omi)ni n(ost)ri“.

³⁶⁴ APF, SOCG, vol. 777, f. 43r; APF, SOCG, vol. 777, f. 42r; *Itin.*, f. 458v.

³⁶⁵ Základní informace o pluku v: WREDE, *Geschichte*, p. 619.

tedy podrobné měsíční rozpisy stavu vojska včetně obsazení jednotlivých postů, a to pro období od listopadu 1760 do června 1763.³⁶⁶ V každém z nich (tj. celkem v 16) je mezi štábními funkcionáři v kolonce „caplan“ uveden Remedius Prutký, nejčastěji jako „pater Remedius ordinis St. Francisci“. Jak je patrné ze zápisů pozic vojska i z líčení samotného kaplana, putoval Prutký pět let po bojištích Sedmileté války v Německu a Slezsku, dostal se i do Čech a byl svědkem krvavých bitev u Glatz, Schweidnitz a Landshut.³⁶⁷

Po skončení války strávil Prutký s florentským vojskem dva klidné roky v Sieně a rok ve Florencii – tehdy také sepsal své *Itinerarium*. Posledním pramenným svědectvím o jeho působení v císařských službách jsou osvědčení, která si postupně vyžádal od různých duchovních a světských představených. Některá existují v originálech, jiná v Prutkého opisech. Takto se dochoval opis potvrzení a doporučení florentského biskupa z 27.2.1758, kdy měl Prutký s pěším regimentem odejít z Florencie do Německa.³⁶⁸ Dále máme dvě původní potvrzení od sienského arcibiskupa Alexandera Cervini – z 2.6.1764³⁶⁹ a 5.7.1765³⁷⁰ –, kde se vyzdvihují kaplanovy morální kvality a starostlivost o svěřené duše. Dochováno je také osvědčení od plukovníka de Theillier z 12.12.1763, kde je podobně vyzdvihována Prutkého obětavost jako lékaře i kněze během celých

³⁶⁶ ÖStA, KA, Musterlisten und Standestabellen, cista 11.322.

³⁶⁷ *Itin.*, f. 458v, ll. 3-6: „[...] in Germaniam proficisci coactus fuerim. Ubi quinque continuis annis belli calamitates experiri, diversis cruentis conflictibus et vellicationibus uti ad Glacium, Schuidnicium, Landshutum etc.“

³⁶⁸ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 34, p. 1.

³⁶⁹ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 37: „[...] testamur [...] Remedium a Praga [...] esse religiosum optimis ecclesiasticisque moribus præditum [...] summa cum laude suum munus prædictum exercentem et animarum saluti ejus curæ commissæ religiose, pie et adamussim inservientem [...]“; jeho kopie je v: NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 34, p. 1.

³⁷⁰ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 39; od předešlého se liší jen v nepodstatných drobnostech.

pět let služby u vojska.³⁷¹ A konečně máme k dispozici propouštěcí osvědčení generálmajora La Tour en Woivre z 20. ledna 1766, v němž se uvádí, že Prutký dostal svých povinností s horlivostí, vytrvalostí a vzorně.³⁷²

Otec Remedius doufal, že klidně dožije ve službě císaři u jeho velkovévodského dvora ve Florencii,³⁷³ a mj. od něho očekával, že zajistí publikaci jeho *Itineraria*, ale nenadálá císařova smrt 18.8.1765 vše změnila. S nástupem jeho syna Petra Leopolda (*1747) do úřadu velkovévody toskánského (1765-1792), pozdějšího císaře Leopolda II. (1790-1792), byly vojenské jednotky redukovány³⁷⁴ a Prutký se opět hlásil u Propagandy; ve svých třiapadesáti letech byl vyslán jako prefekt misí do Petrohradu. To už je ale jiná kapitola.

4.7.3 Exkurz 4: František Štěpán – patron umění a věd

František Antonín Štěpán Lotrinský (8.12.1708, Nancy - 18.8.1765, Innsbruck), poslední domorodý vévoda lotrinský jakožto *François III, duc de Lorraine, de Bar etc.*, později také velkovévoda toskánský a císař Svaté říše římské národa německého byl pozoruhodnou osobností. O

³⁷¹ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 24, ll. 3-10: „[...] daß der Pater Remedius de Boemia, deß Ordens St. Francisci, als Kayßer. Toscanischer Capellan durch 5 Jährige Campanien in Teuschland von anfang biß zur Ende deß Kriegs den ristricten pristlich beýstand, dem gantzen Toscanisch-löbl(ichen) Regment geleistet, in allen Kranckeithen, Hospitalern, wie auch denen Plesirten, [...] in administrirung deren SS. sacramenten [...]“; Prutký's Latin transcription in: NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 34, p. 2.

³⁷² NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 27: „Le rév(érend) pere Rimedio, [...] ayant remplié les devoirs de son emplois avec zele, assiduité et exemplairement, je lui ai donné a sa requisition cet attestat etant la pure verité signé Florence ce 20me Janv(ie)r. 1766.“ Jeho kopie v: NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 34, pp. 1-2.

³⁷³ *Itin.*, f. 458v: „*Florentiis*, [...] ultimos vitæ meæ restantis cogitavi finire dies“.

³⁷⁴ *Itin.*, f. 459r, ll. 2-4: „[...] succedente in magnum ducem Hebruriae filio ejus Petro Leopoldo omnes militares copiae Florentinae una cum suis pastoribus reductae fuere.“

rodné vévodství lotrinské³⁷⁵ přišel r. 1737 po tzv. válce o polské dědictví (1733-1735)³⁷⁶ v rámci jednání o nástupnictví na polský trůn - dostal ho Stanislaus Leszczyński za to, že se 27.1.1736 vzdal nároků na polský trůn, na němž seděl saský kurfiřt August III.; František Štěpán naopak získal nástupnictví velkovévodství toskánského,³⁷⁷ které po smrti posledního z rodu Medici, velkovévody jménem Gian Gastone 12.7.1737, připadlo jako léno opět Říši. Zanedlouho nato, 12.2.1736, se konal sňatek Františka s Marií Terezií³⁷⁸, načež se František 13.2.1737 úředně zřekl vévodství lotrinského a barského - ve prospěch Stanislause Leszczyňského, po jehož smrti mělo připadnout Francii, přičemž Františku Štěpánovi a jeho rodině zůstal zachován titul, erb a výsady lotrinských vévodů.

V důsledku těchto politických událostí došlo k velkému kulturnímu přesunu z Lotrinska (hl. město Lunéville) do Toskánska a později do Vídně. Bývalý vévoda s sebou kromě movitého majetku rodu odvedl mnoho umělců, učenců i inženýrů, architektů, zahradníků, knihovníků³⁷⁹ a řemeslníků.³⁸⁰ U vídeňského dvora

³⁷⁵ Cfr. Michel PARISSÉ (ed.), *Lothringen. Geschichte eines Grenzlandes*, Saarbrücken, 1984.

³⁷⁶ Cfr. Pierre BOYÉ, *Un roi de Pologne et la couronne ducal de Lorraine. Stanislas Leszczyński et le troisième traité de Vienne (etc.)*, Paris: Berger-Levrault, 1898.

³⁷⁷ Cfr. Rita TEZZELE, *Der Übergang des Großherzogtums Toskana von den Medici an die Lothringer*, Phil. Diss., Wien, 1986. Pod vládou domu lotrinského zůstalo velkoknížectví až do roku 1859.

³⁷⁸ *Své volo si před oddávajícím (copulatore) papežským nunciem řekli v augustiniánském kostele vídeňského Hofburgu 12. února 1736. Ceremoniální náležitosti se nalézají v: ÖStA, HHStA, ÄZA, cista 37 (1735-1737 II). O politických souvislostech Renate ZEDINGER, *Hochzeit im Brennpunkt der Mächte. Franz Stephan von Lothringen und Erzherzogin Maria Theresia*, Wien - Köln - Weimar: Böhlau, 1994.*

³⁷⁹ Srov. Maria Mannelli GOGGIOLI, „La Biblioteca palatina medico lotaringia ed il suo catalogo“, in: *Culture del Testo* 3 (1995), pp. 135-159.

³⁸⁰ Více v: Renate ZEDINGER, „Lothringen - Toskana - Mitteleuropa. Kulturtransfer als Folge eines Ländertausches (1737-1765),“ in: *Österreichisches Italien - Italienisches Österreich? Interkulturelle Gemeinsamkeiten und nationale Differenzen vom 18. Jahrhundert bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*, hrsg. v. Brigitte MAZOHL-WALLNIG u.

kolem sebe pak vytvořil kruh vědců a umělců.³⁸¹ Své sbírky nejprve převezl z Lotrinska do Florencie, kde našly jen přechodný domov v Palazzo Pitti, než byly převezeny do srdce monarchie, když se František Štěpán r. 1745 stal císařem. Remedius Prutký navštívil císaře v Belvederu právě v době čilého stavitelského ruchu – krátce po dokončení menažérie, Velké oranžerie, kdy velkými úpravami procházel celý zámecký park, budována byla skvostná Holandská zahrada, atd.³⁸² Prutký sám se zmiňuje pouze o tom, že měl od listopadu 1754 do února 1755 možnost strávit řadu týdnů na dvoře a seznámit se s velkolepými sbírkami mnohostranně orientovaného císaře.

4.7.4 Otec Remedius a císař František I. Štěpán Lotrinský

Již jsme zmínili audience, které u císaře Prutký absolvoval, věnovali jsme se i kaplanování u florentských vojenských jednotek. Že císař František I. získal k Prutkému skutečně nezvykle vřelý vztah, potvrzuje i misionářův synovec Josef Octavian Prutký (1747-1814), premonstrát v Praze na Strahově, když v předmluvě ke zkrácenému a jím iniciovanému přepisu *Itineraria* mj. napsal: „A k tomu ho ještě obojí Výsost chtěla doma mít vymalovaného v živých barvách, jak se vrátil z Habeše – zarostlý a v arabském oděvu –, a nejen dovolila, ale

Marco MERIGGI, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1999, pp. 549-569.

³⁸¹ Více v: Theophil TROMBALLA, *Franz Stephan von Lothringen und sein Kreis*, Phil. Diss. Wien, 1955; Renate ZEDINGER, „Der „Lothringische Kreis““, in: *Lothringens Erbe. Franz Stephan von Lothringen (1708-1765) und sein Wirken in Wirtschaft, Wissenschaft und Kunst der Habsburgermonarchie*, hrsg. v. Renate ZEDINGER, St. Pölten, 2000, pp. 181-221.

³⁸² Cfr. např. Beatrix HAJÓS, *Die Schönbrunner Schlossgärten. Eine topographische Kulturgeschichte*, Wien – Köln – Weimar: Böhlau, 1995.

nařídila, aby si s ní přímo a nezprostředkovaně dopisoval.“³⁸³ Není pochyb o tom, že je tu myšleno jejich první setkání, roku 1754.

Bohužel, většina korespondence Františka I. byla po jeho smrti zničena, zůstalo jen torzo, v němž se dopisy od misionáře nenacházejí;³⁸⁴ a mezi dosud známou Prutkého korespondencí není jediný dopis příšlý od císaře.

Jeden nepřímý doklad o existenci korespondence nám přesto poskytuje sám Prutký, a to v dopise pro Propagandu z února 1758. Dozvídáme se v něm, že když po druhém návratu z misí pobýval v Itálii, dal o sobě císařovi písemně vědět.³⁸⁵

K načrtnutému vztahu Prutkého s císařem Františkem zbývá ještě doplnit čtyři dílčí postřehy:

³⁸³ SK, DA III 36, f. 8v, ll. 2-8: „Insuper utraque Majestas illum ex Abyssinia reducem barbatum, veste Arabica indutum, vivis coloribus ⁵ in domo sua depictum habere voluit, et ut cum illis directe et immediate corresponderet, non solum concesserunt, sed jusserunt.“

³⁸⁴ Korespondence byla zničena prý s vědomím nebo dokonce z příkazu císařovny, zbytky v: ÖStA, HHStA, HA, Fam. Korr. A, cista 25 (nejmladší z 1746); ÖStA, HHStA, HA, Sammelbände, cista 69 (výbor odeslané i přijaté korespondence z 1750's a 1760's, vesměs administrativní; ozdobně svázáno).

Zatím jen letmé pátrání po zmíněném obrazu či evidenci o jeho pořízení nebo uložení nebylo úspěšné. Hledali jsme v: ÖStA, HHStA, OKäA D, vol. 37 (*Verzeichniss deren auf den kaiser=königlichen Gallerie Böden vorgefundenen Bilder und Gemälde*, 1772); ÖStA, HHStA, OKäA D, vol. 26 (*Inventur über das [...] Primogenitur-Fideicommiss, bestehend aus [...] Landkarten, Zeichnungen und Kupferstichen aus den Familiengemälden, [...] in der k. k. Hofburg in Wien*; [1860]); ÖStA, HHStA, OKäA D, vol. 42 (*Inventarium der k.k. Gemälde-Gallerie im Belvedere, 1870 = Beilage Nr. 8 der General-Inventur von 1875*). Praktičtější jistě bude pátrat v moderních sbírkách, tedy „z druhé strany“. Platba za zhotovení obrazu nenalezena v: ÖStA, HHStA, GHKZA, vol. 1 (je tu i téměř celý r. 1755!) ani v edici J. Fleischera (1932) – práce je však výběrová a důraz klade na položky spojené s Maďarskem, proto by bylo užitečné hledat v: ÖNB, Handschriftensammlung, Geheime Kammerzahlamtsrechnungen 1749-1759 (10 voll.), přestože Fleischer tento pramen excerpoval.

³⁸⁵ APF, SOCG, vol. 777, f. 42r, ll. 12-13: „[...] S. M. Ces(àre)a al'quale pochi mesi avanti scrissi d'essere quantoprima per ritorno in Egitto [...]“. O dopise bude ještě řeč níže.

Jak jsme již uvedli, Prutký se s Františkem I. poprvé setkal 27. října 1754, tedy až po návratu z Etiopie. Poněkud zmatečně proto zní jeho tvrzení v *Itinerariu*, že při nuceném odchodu z Etiopie si do stříbrné krabičky schoval trochu pižma, aby je jako velkou vzácnost daroval císaři Františkovi. Než prý ale dorazil do Vídně, pižmo se samovolně vytratilo.³⁸⁶ Předpokládáme tedy, že Prutký se pro návštěvu císaře rozhodl už počátkem roku 1753, kdy se vracel z Etiopie.

Již zmíněný Josef Octavian, misionářův synovec, mj. uvádí, že Prutký zařídil, aby jeho dva bratři Václav a Vincenc směli studovat na vídeňské šlechtické akademii a byli povýšeni.³⁸⁷

Jak píše „redaktor“ v předmluvě k rukopisnému *Itinerariu*, chtěl ho Prutký věnovat císaři Františkovi a doufal, že on mu zaručí jeho publikování. Náhlá císařova smrt však zhatila nejen tuto naději.³⁸⁸

Pro úplnost heuristického přehledu po vídeňských archivních fondech ještě uveďme výsledky bádání v provinciálním františkánském archivu. V jeho rukopisném inventáři jsme našli jediný pramen s přímým vztahem k egyptskému misionáři z českých zemí, a sice Jakubu Římařovi (1682-1755), který byl Prutkého nadřízeným. Jedná se o autograf dopisu datovaného 10.3.1714 v Káhiře, v němž Římař informuje kvardiána ve Vídni o tom, že rakouský misionář Liberatus Weiss šťastně dorazil do Etiopie.³⁸⁹

³⁸⁶ *Itin.*, f. 294v, ll. 13-18: „[...] duas aut tres uncias [musci] Cæsareæ Majestati Francisco Primo in speciale donum securius adferre volens in argentea optime inclusi pixide, sed dum Viennam Austriae appu[ll]lissem, grati insolitiquæ præ | sentare credendo, pixidem inspiciens totum evolasse ac transpirasse reperi.“

³⁸⁷ SK, DA III 36, f. 8r, l. 15 – f. 8v, l. 1: „quod duos fratres meos, Wenceslaum et Vincentium in Academia nobilium Theresiana Windobonæ educari concessum, | | nobiles altius promoti etc. etc.“

³⁸⁸ *Itin.*, f. 6v, ll. 5-9: „[...] cui [= Francisco] etiam illud dedicare et sub ejusdem munificentissimo patrocinio tandem typis mandare in votis habuit. Verum ejus præmatura mors [...] vota hæc diremit.“

³⁸⁹ Cfr. [SCHULER], [*Archivum*], p. 22. Dopis má tuto signaturu: cista III, fasc. C, num. 5. Za možnost studia děkuji otci provinciálovi A. Bruckovi ofm a kvardiánovi G. Wegleitnerovi ofm.

Dopis však není na místě a není známo, kde se nyní nachází. Snad nebyl vrácen poté, co byly archiválie se vztahem k Weissovi poslány do Říma v souvislosti s procesem beatifikace jeho a dvou druhů, kteří byli u Gondaru 3.3.1716 ukamenováni.³⁹⁰

V předešlých pododdílech jsme se snažili podat komplexní obraz vztahů misionáře s císařským (a velkovévodským) dvorem a kombinovat za tím účelem výpovědi všech dosud dostupných pramenů. Právě počet dochovaných písemných pramenů nás vede k obecnému zamyšlení nad možnostmi pramenné doložitelnosti určitých událostí, skutečností a osob.

Poměrně dost písemných dokladů máme od samotného Prutkého, zejm. ve spojitosti s církevními úřady. Naopak ve vztahu k císaři zůstáváme na rozpacích. I když je totiž jisté, že např. korespondence misionáře s císařem existovala a její nedochování je prostě badatelská smůla, potvrzuje se, že doložitelnost „menších“ lidí (*humiliores*) ve dvorském prostředí je nesnadná. Solidní doklady máme až tehdy, když se Prutký zapojil do administrativy na poměrně vysokém postu kaplana celého armádního pluku – měsíční výpisy jsou nakonec jediným přímým pramenem, který máme prozatím k dispozici.

³⁹⁰ Proces byl zahájen 1933, uzavřen 1983. O posláni archiválií do Říma v: *Positio*, pp. vii-viii.

4.8 „Regimen sumpsi Petropoli“ aneb prefektem petrohradské misie³⁹¹

4.8.1 V novém úřadě

Vrátíme-li se k chronologické lince, nalézáme Remedia Prutkého zklamaného z toho, že mu nebude dáno dožít v poměrně klidné službě svému císaři. Nezbyvalo mu než se opět přihlásit u Propagandy.

Dekretem datovaným 17. prosince 1765 byl Prutký na čtyři roky jmenován prefektem františkánských misí v Petrohradě a přilehlých oblastech Ingrie a Livonie.³⁹² Jak se mělo brzy ukázat, šlo o post velice choulostivý, na který byl Prutký vybrán nejspíše kvůli svým zkušenostem a jazykové vybavenosti.

Díky misionářovu zápisníku víme, že z Florencie, kde tou dobou pobýval, se vydal na cestu 4. února 1766 a šel přes Bolognu, Ferraru a Terst.³⁹³ Poté se zdržel tři týdny ve Vídni, kde mu byl 3. března vystaven cestovní pas s vlastnoručním podpisem Marie Terezie.³⁹⁴ Z Vídně pokračoval přes Znojmo, Brno, Českou Třebovou a Velký Hlohov, který opustil 28. dubna.³⁹⁵ Přes Slezsko pak došel až do Petrohradu – uprostřed noci ve svátek Nejsvětější Trojice roku 1766.³⁹⁶

³⁹¹ Tuto životní etapu na základě pramenů dostupných v pražském konventním archivu zpracoval RYŠAVÝ („Reformatenmission“).

³⁹² NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 35.

³⁹³ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 5, p. 26b; celý itinerář na pp. 26b-29b.

³⁹⁴ NA, ŘF, num. inv. 376.

³⁹⁵ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 5, p. 27a: „[...] capitalis Viennæ, post 3. sept. ivi Znoymam, Brunam, Tropau, Ober Glogau abivi 28. Aprilis 766 [...]“.

³⁹⁶ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 5, p. 27b: „Idem die 28. per maris brachium navigavi, in Flumen Neva transcurrens, Petropolim adveni media nocte in festo SS. Trinitatis“.

Otěže úřadu prefekta přejal 1. července 1766 (podle juliánského kalendáře).³⁹⁷ Šlo o oblast sice křesťanskou, ale v prostředí většinového pravoslaví sousedícího s oblastmi zasaženými reformací o oblast z katolického pohledu misijní. Prefekt byl v oblasti bez existující sítě biskupství nejvyšším představitelem katolické církve, proto vykonával i některé funkce náležející jinak jen biskupovi.

Již 9. ledna byl Prutkému v Římě na zasedání Inkvizice v přítomnosti papeže vystaven dvojlist s řadou privilegií pro funkci prefekta. Obsahuje pravidla pro udílení odpustků, sloužení mše, vysluhování svátostí (s výjimkou kněžského svěcení a biřmování) atd. Pozornost dnes zaujmou nařízení ohledně „heretických“ knih – Prutký je smí vlastnit a číst, ale nesmí je půjčovat nikomu dalšímu; naopak mezi knihami, které ani on nesmí číst, se uvádějí spisy N. Machiavelliho a báseň Panna Orleánská.³⁹⁸ V pražském archivu je také uložena pergamenová listina pozdějšího data, ze 14. dubna 1767, kterou papež Klement XIII. uděluje Prutkému pětiletou fakultu i na udílení svátosti biřmování a posvěcování kalichů a dalšího bohoslužebného náčiní.³⁹⁹

Zásadním se pro následný vývoj událostí měl stát fakt, že katolíci zde žili v přísně centralizované monarchii pod vládou osvícenské carevny Kateřiny, která si oprávněně vysloužila přídomek Veliká. Carevna jakožto patronka pravoslaví nemohla mít zájem na vysloveně misijní činnosti františkánů, spíše je v zemi jen trpěla a jejich působení se mělo omezovat na poskytování duchovních služeb katolíkům. Panovnice zároveň nemohla trpět žádné rozmíšky uvnitř této komunity.

³⁹⁷ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 5, p. 39: „Regimen sumpsi Petropoli 1. Julii stylo antiquo anno 1766“.

³⁹⁸ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 33.

³⁹⁹ NA, ŘF, num. inv. 377.

4.8.2 Spory uvnitř katolické komunity

Petrohradští katolíci zastoupení františkány⁴⁰⁰ a laiky se už dlouhá léta střetávali v kompetenčních a jazykových sporech. Napětí vyplývalo z pestré národnostní skladby – vedle Poláků a Rusínů tu byli usazení především Němci, Francouzi a Italové. Spor se nevedl pouze uvnitř komunity, ale také vůči „římské politice“ – zejm. delegování prefekta, což bylo chápáno jako vměšování se do správy zdejší církve. Přinejmenším již P. Dominicus de Monte Marentio z římské provincie, jmenovaný prefektem r. 1756, musel odejít kvůli hrubým neshodám ve svém působišti. Místo něho r. 1761 nastoupil do úřadu prefekta jiný Ital – P. Hieronymus de Dauulo z benátské provincie,⁴⁰¹ kterého v prosinci 1765 vystřídal otec Remedius.

O tom, že Prutký od prvních chvil narážel na nevraživost zdejších katolíků, vypovídá např. to, že už 28. října 1766, tedy necelé tři měsíce po jeho příchodu, píše císařský komorník a ministr u carského dvora kníže Josef Lobkowitz potvrzení o bezúhonnosti a příkladnosti nového prefekta, poznamenávaje ovšem, že ani proti předešlému prefektovi, otci Jeronýmovi nic nemá.⁴⁰² Ve stejném duchu se nese i hromadný francouzsky psaný dopis již z 28. září adresovaný Propagandě.⁴⁰³

Věcné vysvětlení kauzy se nalézá např. v úvodu k jednání generální schůze v Propagandě 10. července 1769: Prutkého předchůdce byl odvolán po stížnostech na problematičnost jeho osoby a volné nakládání s církevními penězi. S novým prefektem Remediem do Petrohradu prý ale přišlo i několik řeholníků z německých zemí,

⁴⁰⁰ Do země přišli r. 1720 z pověření Propagandy náhradou za carem vypovězené Jezuity.

⁴⁰¹ KLEINHANS, *Historia*, p. 111.

⁴⁰² NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 36, p. 1.

⁴⁰³ APF, SOCG, vol. 824, ff. 139r-140r: „Nous soussignés déclarons que nous n'avons chargé personne de faire aucune plainte de notre part contre le pere Jérôme ancien supérieur de notre eglise catholique, non plus que contre le pere Remede de Prague, supérieur actuel de la même eglise, n'ayant aucune raison pour nous plaindre de leur conduite“. Cfr. NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 21.

což způsobilo roztržku s italskou většinou, která poukazovala na, to že Němci bez znalosti italštiny nedokáží plnit svou službu.⁴⁰⁴ V tom ohledu je třeba připomenout, že dva předešní prefekti byli Italové. V osobě oběma jazyky vládnoucího otce Remedia se dalo čekat zahlazení jazykových nároků obou stran. Avšak roztržka byla hlubší.

Situaci rozněcoval především jeden z německy hovořících řeholníků - P. Adolphus Franckenberg z rakouské provincie, jenž odmítal opakované výzvy Propagandy k návratu do své domovské provincie. Naopak se snažil nového prefekta kompromitovat - i v Římě. Ve stížnostech se hovoří mj. o tom, že Prutký o své vůli nakládá s financemi obce, říká nevhodné věci a dokonce se stýká v putykách s protestanty.⁴⁰⁵

Bouřlivé poměry neunikly carskému dvoru a tak 16. listopadu 1766 bylo vydáno prohlášení vyslovující nutnost zavedení nových pravidel pro katolickou obci; měla spočívat ve větší samostatnosti vůči Římu a naopak měly katolíky podřídit státní kontrole.⁴⁰⁶ Na tvorbě této reglementace se podílel i zmíněný otec Adolphus - to byl ostatně jeden z důvodů, proč zůstával v Rusku.

⁴⁰⁴ APF, Acta, vol. 139, f. 175rv (celé jednání na ff. 175r-202v): „Avendo fin dall'anno 1764 la comunità de'Cattolici dimoranti in Pietroburgo fatto replicate lagnanze contro il p(at)re Girolamo da Dauulo allora prefetto della missione quasi che egli, oltre a varii difetti personali, avesse anche quello d'appropriarsi i danari spettanti alla chiesa, fu da questa Sag(r)a [f. 175v] Cong(regazio)ne determinato di dargli p(er) successore il p(atre) Rimedio da Praga, [...] e di spedire insieme con esso alquanti religiosi presi dalle provincie di Germania, giachè la comunità med(essim)a composta p(er) la maggior parte de'Tedeschi asseriva di non poter essere ben servita da missionarii Italiani comunemente (sic) inesperti della lingua più necessaria [...]“

⁴⁰⁵ (Zřejmě) kopie takových stížností v: NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 28. Stejná obvinění se objevují také v dokumentech ke generální kongregaci konané 10. července 1769 (APF, SOCG, vol. 824, ff. 115r-129v).

⁴⁰⁶ Podle: FLOROVSKÝ, *Jesuité*, p. 337.

4.8.3 Vyhoštění a deportace posledního prefekta pro Petrohrad

Avizovaná pravidla pro katolickou komunitu byla nakonec vydána 12. února 1769 a vyhlášena před celou katolickou komunitou 2. dubna.⁴⁰⁷ Zásadní novotou, která se týkala i otce Remedii byl nárok na volitelnost funkce prefekta, kterého by měla Propaganda napříště pouze schvalovat. Prutký jakožto vyslanec Propagandy – podle vlastních slov – odmítl uznat takový státní diktát a žádal o stanovisko Propagandy.⁴⁰⁸

Ještě než se mohl nějakého rozhodnutí dočkat, odbojní misionáři v čele s tajemníkem ministerstva spravedlnosti a dvěma lidmi od policie přečetli otci Remedii carevnin příkaz k okamžitému opuštění Ruska; všechny klíče měl odevzdat právě otci Adolfovi. Pobral jen některé osobní věci a od brány hospice byl na státní výlohy eskortován až do Mitavie v Kurlandii.⁴⁰⁹

Právě načrtnuté peripetie tvoří složitou otázku nejen po náboženské stránce, ale žádají si i větší vhléd do problematiky carské politiky. Důsledné zpracování bude vyžadovat i evaluaci množství pramenů dochovaných k této kauze v APF – cenné bude zejména sledovat, jak Propaganda dlouhodobě hledala řešení petrohradské otázky.

⁴⁰⁷ Toto jedenáctihlavé *regulamentum* je v latinském překladu vloženo do *Itineraria* jako *Appendix* (na ff. 459v-464r) a nachází se v Prutském autografu i s úvodem v: APF, SOCG, vol. 824 (1769), ff. 175r-177v.

⁴⁰⁸ *Itin.*, f. 465r: „[...] humiliter supplicans, qvatenus executionem petitorum gratiose prolongarent, usqvedum Roma resolutionem, sina qva nil agere potest nec audet, obtinuerit“.

⁴⁰⁹ *Itin.*, f. 465v: „[...] sua Majestas jubebat, ut se in instanti ex imperio expediret et P. Adolpho omnes claves ecclesiae et hospitii consignaret. [...] ad expensas imperatricis conductus fuit usqve [[in]] Mietaviam, metropolim Curlandiae.

4.9 „*Post æstum solis refrigerium sempiternum*“ aneb *poslední pouť otce Remedii*

Přes Slezsko, Prahu a Terst zamířil Prutký do Říma, aby informoval o situaci v Rusku a okolnostech svého vyhoštění. V Římě se uchýlil jako obvykle do konventu na Zlatém návrší, jak svědčí dochované dopisy, které mu byly na tuto adresu doručeny.

Pro Propagandu vypracoval 26. srpna 1769 obsáhlou zprávu, která se v archivu APF dochovala v jeho autografu a nese nadpis „*Succincta relatio exilii dati patri Remedio a Praga præfecto missionum in imperio Moscovitico, ob novas leges ab imperatrice Russiae observari jussas, non tamen a dicto præfecto acceptatas*“.⁴¹⁰ Důvody svého vyhoštění včetně vzniku rozepře sumarizuje *ex post* i samotnému papeži.⁴¹¹

„Prací a dalekými cestami podlomen měl v úmyslu vrátit se do své mateřské provincie čili do Čech,“ čteme v dodatku k *Itinerariu*, který napsal zřejmě knihovník pražského konventu. Prutký byl totiž uvolněn ze služby a směřoval do Čech. Na cestu 11. listopadu obdržel od generálního ministra řádu jakousi propustku, která mu dala povolení odejít do své provincie a otce provinciála požádat o vhodné umístění; na cestu dostává tříměsíční lhůtu a končí se slovy „A Bůh mu žehnej a doprovázej ho“.⁴¹²

Prutký si 2. prosince před plánovanou cestou opatřil také papežské povolení světit v domácí provincii a všude, kam se dostane, kříže, mince a medailonky, o které je prý velký zájem.⁴¹³

Podle listu generálního ministra měl být otec Remedius doma nejpozději do poloviny února nadcházejícího roku. Cestu volil opět přes důvěrně známou Florencii. V dodatku k jeho *Itinerariu* se píše, že

⁴¹⁰ APF, SOCG, vol. 824 (1769), ff. 186r-189r (napsáno v San Pietro in Montorio).

⁴¹¹ APF, SOCG, vol. 824 (1769), ff. 182r-182v; nedatováno.

⁴¹² NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 15.

⁴¹³ NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 14.

ještě potřeboval uzavřít své záležitosti s Petrem Leopoldem, velkovévodou toskánským. Zde se uchýlil k bratrům františkánům – nejspíše do starobylého konventu Všech svatých u nábřeží řeky Arnu. „Smrtelně onemocněl – nevím zda na duchu, či na těle – a po pár dnech odevzdal svou duši Stvořiteli, a to dne 9. února roku 1770.“ Tolik z dodatku k jeho *Itinerariu*.⁴¹⁴ Zemřel ve věku 57 let a dodnes nevíme, kde byl pohřben.

K jeho nemoci nám scházejí přesnější informace, jen v jednom z provinčních katalogů zemřelých bratří se uvádí, že ho přepadla jakási nemoc hrudníku, z čehož si dovolíme vyvozovat, že mohlo jít o zápal plic.⁴¹⁵ Jistou nadějí na ozřejmení osudů otce Remedie během jeho posledních týdnů dává provinční archiv toskánských františkánů.

Uzavřeme posledními slovy jeho *Itineraria*:

„Kéž to Bůh učiní, aby ten, kdo viděl a procestoval tolik úžasných království, za odměnu uviděl také věčné království nebeské! Nepochybujeme, že se mu tak i stane.“⁴¹⁶

⁴¹⁴ *Itin.*, f. 465v-466r: „[...] in // lethalem morbum (nescio an animi, vel corporis) incidit et paucas post dies animam suam Creatori reddidit, nempe die 9. Februarii A. 1770“.

⁴¹⁵ NA, ŘF, lib. 417 (*Cathalogus pie in Domino defunctorum*), f. 124v: „[...] morbo quodam pectorali prostratus, sacramentis munitus, obiit [...]“.

⁴¹⁶ *Itin.*, f. 466r: „Faxit Deus, ut ille, qvi tot et tanta regna vidit ac peragravit, videat qvoqve pro mercede sua æterna regna cælestia, qvæ eidem obvenire non dubitamus“.

5 SPISY REMEDIA PRUTKÉHO

5.1 *Itinerarium*

Prutký je autorem řady více či méně původních spisů. Všechny se dochovaly v rukopisech a jsou většinou uloženy v Národní knihovně v Praze (dále jen NK ČR). Vedle nich existuje ještě Prutkého nečetná korespondence a zprávy, nacházející se především v archivech církevních institucí v zahraničí.

Své *Itinerarium* Prutký dopsal po skončení sedmileté války ve Florencii někdy v září 1765. Během cest si zřejmě dělal poznámky a k jejich uspořádání přistoupil až „v klidu“, jak svědčí jeho vlastní zmínky o tom, co v následujících kapitolách ještě hodlá popsat, a častá líčení s odkazy na „tehdejší“ události apod. Jak naznačují zmínky v textu a další jeho rysy (např. citáty z antických autorů, číslování kapitol, téměř žádné zkratky) a potvrzují slova neznámého pořadatele rukopisu (viz dále), Prutký od samého počátku hodlal své dílo vydat tiskem a s tímto zřetelem je také sepisoval. Nakonec se tak nestalo a *Itinerarium* zůstává i po bezmála 240 letech stále v rukopisu, ač bylo opakovaně prohlašováno za spis jedinečné hodnoty.⁴¹⁷

V pražské knihovně Královské kanonie Premonstrátů na Strahově se nachází výtah z *Itineraria* (sign. DA III 36; ff. 57r-112v), pořízený na objednávku misionářova synovce, strahovského premonstráta Josefa Octaviana Prutkého (1747-1814) františkánským kvardiánem Pavlem Wolfem, jehož dopis, připojený na ff. 53r-53v,

⁴¹⁷ KALISTA, *Cesty*, p. 249: „[...] mám za to, že cestopis Prutkého [sic!] představuje jeden z nejvýznamnějších kusů cestopisné literatury našeho baroka a že by porozumivý překlad jeho velmi obohatil naše známosti o této době“. PETRÁČEK, „Český přínos“, p. 68: „Tento spis Prutkého je nejen nejcenějším přínosem, jakým česká věda přispěla k poznání Ethiopie, je také jediným pramenem, který nám přináší zprávy z temné doby rozpadu ethiopské říše“. SOMIGLI, „L'Itinerarium“, p. 161: „È opera di giustizia rimediare al passato e fare conoscere il Padre“.

datuje pořízení výtahu do července 1789. V konvolutu s dalšími písemnostmi ho J. O. Prutký věnoval r. 1808 strahovskému opatovi Milonu Janu Grünovi (1751-1816), jak dokládá věnovací předmluva (f. 4^r) k celému konvolutu.

Po misionářově smrti byly všechny jeho rukopisy poslány do české provincie, kde se jich ujal neznámý spolubratr, jenž je opatřil titulními stranami (jak prozrazuje shodný rukopis; stejně u rukopisů Římařových), a aby prý Prutkého námaha nebyla marná a rukopis *Itineraria* nezapadl, „svedl“ ho alespoň do jednoho svazku a jeho i autorovy osudy zaznamenal v úvodním *Animadversiu* (f. 6^v) a na konci 82. kapitoly druhého dílu.⁴¹⁸ Jeho úloha se však neomezila na pouhé svázání volných listů rukopisu a na připojení titulní stany a *Animadversia*. Stejnou rukou je psán také přehled obsahu *Itineraria*, nadpis první kapitoly díla, text kapitol 73 (od její druhé třetiny) až 82 druhého dílu a *Appendix*. Identitu některých částí určí jazykový rozbor; předběžně se domnívám, že kapitoly 73-82 přepsal tento „pořadatel“ literární pozůstalosti podle Prutkého konceptu (ještě v ich-formě) a *Appendix* o ruské části Prutkého působení složil na základě jeho poznámek a oficiálních dokumentů. Onoho „pořadatele“ (v uvedené citaci na f. 459^r, l. 13: „alius“) můžeme předběžně považovat za knihovníka pražského konventu u Panny Marie Sněžné, kde byl poté rukopis po dlouhou dobu chován.⁴¹⁹

Rukopis *Itineraria* je svázán v dobových lepenkových deskách s koženým zvetšelym hřbetem, na jehož bílém nátěru je černý nápis *R. P. [Remedii] Itinerarium Missio[rum] Orien[ta]lium. MS. R [14]*. Rozměry stran jsou 14,5/17 × 21/23 cm; původně měly listy různé rozměry, jež

⁴¹⁸ *Itin.*, f. 6^v, ll. 29-31: „Ne vero labor maneret frustraneus et passim dispersus, in hoc volumen compactus est“; *Itin.*, f. 459^r, ll. 7-14: „Huc usque Itinerarium reverendi patris Remedii Prutky [...] propria manu (exceptis aliquibus ultimis foliis) conscriptum, cujus ulteriorem continuationem inopinata mors Florentiis anno 1770. die 9. Februarii secuba praecidit. Reliquum vitae ejus cursum in sequenti Appendice alius partim ex manuscriptis, partim ex relationibus fide dignis apposuit.“

⁴¹⁹ Mohlo jít o Prokopa Primera – cfr. Kašpar, „Knihovna“, p. 234.

byly upraveny pozdějším oříznutím (při vázání v jeden kodex pořadatelem Prutkého literární pozůstalosti?). Tím na ff. 404^r-435^v zmizela původní paginace, druhotná paginace tužkou zahrnuje celou druhou část *Itineraria*, také např. na ff. 431^v a 435^v je oříznut text spodní části folia; paginováno vždy na vnějším okraji strany nahoře; obě části *Itineraria* mají paginaci samostatnou; při průběžném stránkování došlo na několika místech k omylu, jindy se obě odlišné paginace (místy i trojí) vyskytují zároveň; pro odkazy je zachovaná paginace zcela nevhodná. Inkoust má nyní černou a hnědou barvu, nanesen je na obyčejný i hlazený papír po obou stranách listu. Na jedné stránce se vyskytuje nejčastěji 34-36 řádek, vsuvky jsou řešeny přehledně pomocí znaménka +, škrty nalezneme výjimečně. Text je velmi dobře čitelný, jen místy je četba ztížena prostoupením písma z druhé strany listu či zabíháním slov u vnitřních okrajů listů do vazby. Rukopis obsahuje 485 folií a jeho nově provedená foliace je následující:

- f. 1 vacat;
- f. 2^r titulní strana;
- f. 2^v vacat;
- ff. 3^r-6^r soupis kapitol 1. a 2. části spisu;
- f. 6^v *Animadversio* [*Připomínka*];
- f. 7^r nadpis první kapitoly první části *Itineraria*;
- ff. 7^v-18^v vacat;
- f. 19^r konec třetí kapitoly;
- ff. 19^v-232^v kap. 4-85 prvního dílu;
- ff. 233^r-459^r kap. 1-82 druhého dílu (ff. 292^{rv} a 382^{rv} vacat: na „vystřížených“ listech zbytky textu);
- ff. 459^r-466^r *Appendix* [*Dodatek*];
- ff. 466^v-467^v vacat;

ff. 468^r-483^v na rectu ilustrace,⁴²⁰ versa vacat;

f. 484^{r-v} vacat.

Tento rukopis považujeme za Prutkého autograf (vyjma částí sepsaných „pořadatelem“). Nasvědčuje tomu nejen uvedené sdělení „pořadatele“ a slova P. Wolfa, jenž spis označuje v dopise J. O. Prutkému za „scriptum autographum“,⁴²¹ přičemž ale mohl mít na mysli materiální podobu rukopisu stejně dobře jako jeho autorskou stránku, ale především následující okolnosti: *Itinerarium* očividně sepsaly dvě různé ruce, přičemž ta druhá nastupuje v druhé třetině 73. kapitoly (f. 445^r, l. 15) a pokračuje až do samého konce spisu. Přitom část psaná první rukou tvoří obsahově ucelenou jednotku, zahrnující celé Prutkého působení v Egyptě a Etiopii až po sumarizující kapitoly 71 a 72 včetně, a byla by vhodná pro samostatné publikování, o něž Prutký podle slov „pořadatele“ své literární pozůstalosti sám usiloval, když rukopis spolu se stem zlatých ještě r. 1766 na své cestě do ruské misie zanechal provinciálním cenzorům, aby ho připravili k vydání.⁴²²

Jednotlivé písemnosti (vesměs listy a poznámky) propriované v SÚA do Prutkého složky (karton 62, num. inv. 1992) nesou jeho charakteristický rukopis, což je svědectví nejprůkaznější.

Pokud jde o chybějící tři úvodní kapitoly, „pořadatel“ nás informuje o tom, že díky nezabezpečenému transportu Prutkého pozůstalosti z Florencie do vlasti se krom vzácného liturgického a lékařského náčiní ztratilo i úvodní ternio *Itineraria*;⁴²³ podobně se

⁴²⁰ O nich v *Itin.*, f. 6^v, ll. 31-33: „Tabulae æri incisæ (demptæ 8) conservantur in gvardianatu Pragensi, qvæ semel expressæ in fine operis hujus adnectuntur“.

⁴²¹ SK, DA III 36, f. 53^r, ll. 16-17: „[...] cum non deceat copiatorem mutare scriptum authographum [...]“.

⁴²² *Itin.*, f. 6^v, ll. 16-19: „Dum hoc caractere insignitus Moraviam transiisset volens opus præsens propriis sumptibus prelo dare, centum aureos deponi fecit et censores provinciæ expetiit“.

⁴²³ *Itin.*, f. 6^v, ll. 27-29: „Cujus religiosa supellex una suis manuscriptis et hocce Itinerario (excepto primo ternione, qvi deest) Pragam fuit transmissa“; *Itin.*, f. 466^r,

vyjadřuje (patrně na základě slov „pořadatele“) i Pavel Wolf na úvod svého výtahu.⁴²⁴ Skladba listů je však následující: samostatná předsádka – 1 ternio (ff. 1-6) – 1 senio (ff. 7-18), jež je na f. 7^r označeno jako první složka konvolutu. Pořadovými čísly, zapsanými vždy černým inkoustem vlevo nahoře na rectu prvního folia příslušné složky, jsou označeny i následující složky, a to od č. 2 na f. 19^r až po č. 46 na f. 452^r. Jde o číslování Prutkého, nebo „pořadatelovo“? Otázkou také zůstává, podle čeho „pořadatel“ nadepsal název první kapitoly (f. 7^r). Vzhledem k tomu všemu považuji dochovaný rukopis za Prutkého autograf.

Proč ale nebyl spis vydán ještě za jeho života? Prý kvůli nedostatku elánu cenzorů, neotesanému stylu *Itineraria*, gramatickým a syntaktickým chybám, tedy kvůli práci spojené s korekturami, načež si prý Prutký vyžádal rukopis i složenou částku poslat za sebou do Petrohradu, jak tvrdí neznámý „pořadatel“.⁴²⁵ V této souvislosti však mohou být důležitými i závěrečná slova *Animadversia*, kde tentýž „pořadatel“ doporučuje, aby nikdo zvenčí neměl možnost spis ve stávající podobě číst, leda by byla některá místa vypuštěna.⁴²⁶ Existuje snad souvislost mezi odmítnutím provinciálních cenzorů a uvedeným doporučením? Pak před námi vyvstává další otázka, a to po totožnosti či aspoň charakteru „nevhodných“ nebo „závadných“ částí *Itineraria*. Řešení by mohla přinést až soustavnější analýza celého spisu.

ll. 5-15: „Supellectilem suam qvandam levioris momenti in provinciam præmisit, qvæ constabat partim in suis plerumqve scriptis (prout est isthoc Itinerarium incompletum), partim in libellis, partim in vestimentis ecclesiasticis. [...] pretiosiora [...] post ejus mortem Bohemia amplius non vidit. Utrum Florentia, an vero auriga in via (cum cista aperta et reclusa Pragam appulerit) ea deglutiverit, noverint superi“.

⁴²⁴ SK, DA III 36, f. 57^r, l. 7: „Primus ternio hujus Itinerarii ex integro deest [...]“.

⁴²⁵ *Itin.*, f. 6^v, ll. 19-23: „Isti [sc. censores] vero partim ob cruditatem styli et defectum grammaticæ et syntaxis, partim ob tædium laboris in eo corrigendo animos desponderunt. Qvare author hoc suum opus Petropolim una cum summa pro eo imprimendo deposita remitti petiit, qvod et factum“.

⁴²⁶ *Itin.*, f. 6^v, ll. 33-34: „Nulli extraneo ad legendum, nisi qvibusdam expunctis, permittatur“.

Obsahově lze text *Itineraria* rozdělit do několika základních tematických okruhů. V první části jsou to: Egypt (kap. 3-32, 37-70), cesta na Sinaj (kap. 33-36), cesta z Káhiry do Jeruzaléma (kap. 71-81), pronásledování misionářů (kap. 82-83), cesta z Alexandrie do Etiopie (kap. 84), zvací dopis císaře (kap. 85). Ve druhé části: cesta do Etiopie (kap. 1-12), popis Habeše a Habešanů (kap. 13-53), arabské oblasti (kap. 54-57), východní Indie (kap. 58-62), cesta do Evropy (kap. 63-66), Evropa (kap. 67-75), dvě další cesty do a z Egypta a vojenské kaplanství (kap. 76-82), ruská misie a smrt autora (*Appendix*). Látka je sice řazena chronologicky, ale jednotlivé kapitoly jsou tematicky ucelené, takže *Itinerarium* má silně monografický charakter a má daleko k deníkové formě prostého cestopisu; obsahuje tyto kapitoly:⁴²⁷

Pars I: [De Ægypto, Arabia, Palæstina et Galilæa]

1. De primo infideles adeundi animo.
2. [sine titulo].
3. De Alexandria, Ægypti urbe olim celeberrima.
4. De ulteriori via versus Cairum.
5. De divisione Ægypti.
6. De insulis Damia, Delta et templo Isis.
7. De septima provincia et valle.
8. De Medio Ægypti.
9. De Novo Cairo.
10. De magno castello Novi Cairi.
11. De bey et septem portis aliisque rebus.
12. De bassa aliisque officialibus.
13. De regimine et solutione militum.
14. De exercitio eorum et lancearum.
15. De officialibus pedestrium et ordine in bellum eundi.
16. De solutione generalis aliisque tributis.
17. De contractibus, venditionibus et subsidiis.
18. De raritatibus Ægypti.
19. De pyramidibus.
20. De Sphinge idolo.
21. De mumiis.
22. De puteo Josephi.
23. De Nilo fluvio.
24. Quæ solemnitatis, dum scinditur seu aperitur Nilus.
25. De Nili crescentia, mensura et bonitate.
26. De arborum fructibus.
- 27.

⁴²⁷ Podle průběžných nadpisů kapitol v textu *Itin.* Soupis kapitol v úvodu rukopisu (ff. 3^r-6^r) totiž sepsal neznámý „pořadatel“ a jejich nadpisy se od originálních Prutkého titulů občas liší. (Také názvy obou dílů jsou sekundární.) Rozpis první části publikoval už VERNER, „Monuments“, pp. 373-374.

Genuina fornacum descriptio ac in eis pullorum generatio. 28. De animalibus et avibus Ægypti. 29. De Ægypto Superiore et septem ejus provinciis. 30. De deserto Thebaidis. 31. De deserto s. Macarii in Ægypto Inferiori. 32. De virtutibus lapidum aqvilinorum. 33. De via montis Sinai. 34. De sancto Sinai monte. 35. De ulteriori montis Sinai notitia. 36. De reditu e Sinai monte. 37. De reditu in civitatem Suess. 38. De antiqvissima civitate Antinoe. 39. De Thebaide Inferiore. 40. De religione Ægyptiorum seu Coftorum. 41. De patriarcha, episcopis Coftorum ac redditibus eorum. 42. De computatione annorum more Coftorum. 43. De baptismi sacramento. 44. De confirmatione et eucharistia. 45. De sacramento pœnitentiæ. 46. De extrema unctione et sacro ordine. 47. De sacramento matrimonii. 48. De circumcissione Coftorum. 49. In quo consistat Coftorum hæresis. 50. De cultu sanctorum. 51. De Coftorum jejuniis. 52. De ecclesiis et episcopis Coftis et multitudine civitatum. 53. De potentia imperatoris Turcarum. 54. De secta Mahomethanorum. 55. De præcipuis hujus sectæ punctis. 56. De vestitu mulierum. 57. De circumcissione Turcarum. 58. De festis ac erationibus Turcarum. 59. De jejunio, mosqvitis et lotionibus Turcarum. 60. De balneis Turcarum. 61. Quid nam sit nomen daruisch. 62. De cæremoniis mortuorum Turcarum. 63. De justitia Turcarum. 64. De aliquibus adhuc Turcarum usibus. 65. De natione Græca orientali. 66. De natione Hebræa. 67. De pecunia Cairi currente. 68. De caravana, calore et turbine. 69. De variis infirmitatibus ac ventis solitis. 70. Adhuc qvædam de caravana notatu digna. 71. De via a magno Cairo versus sanctam civitatem Jerusalem. 72. De sancta civitate Jerusalem. 73. De damno illato Jerosolymis ab hæreticis orientalibus. 74. De variis adhuc sanctuariis. 75. De monte Sion. 76. De sanctuariis extra urbem Jerusalem. 77. De civitate Bethlehem. 78. De sanctuariis extra Bethlehem. 79. De deserto s. Joannis aliisve sanctuariis. 80. De sacro Græcorum igne. 81. De

Galilæa. 82. De persecutione missionariorum. 83. De iudicando missionariorum delicto ac mortis sententia. 84. Itinerarium de Alexandria Ægypti usque in Æthyopiam. 85. De littera citatoria missionariorum in regnum Æthyopiæ.

Pars II: [De Abyssinia et Indiis Orientalibus]

1. De itinere versus Æthyopiæ regnum. 2. De civitate Sues. 3. De monte Sinai per Mare rubrum. 4. De adventu in civitatem Gidda. 5. De civitate Gidda. 6. De variis civitatis Giddensis rebus ac vestitu incolarum. 7. De civitate Mecca et caravanis. 8. Alia adhuc notabilia de domo Dei Mahomethanorum. 9. Peregrinatio in Medine ad corpus Mahomethi. 10. Adhuc quædam de hac terra et curis morborum notanda. 11. De ulteriori versus Abbyssiniam via. 12. De insula Messaua. 13. De habitu ab insula Messaua in Abbyssiniam. 14. De regni tertii capitali civitate Syre. 15. De adventu in civitatem regiam Gondar. 16. De origine Abbyssinorum. 17. De successione regum Æthyopiæ. 18. Unde proveniat nominatio imperatorum Prete Gian et quæ ferenda in Abbyssiniam? 19. De statu præsentis seu moderni Æthyopiæ. 20. Quanta sit hodie imperatoris Abbyssiniæ potentia? 21. De militibus et bellis Æthyopum. 22. De imperatoris vestitu, custodia, pallatio. 23. De modo dandi audientiam, vestitu reginæ ac quibusdam aliis rebus. 24. De tabula imperiali et modo manducandi. 25. De habitatione et sepultura filiorum de sanguine regio ac de parvulo Iasu. 26. De indole Abbyssinorum. 27. De communiori Æthyopum lingua. 28. Quinam Æthyopibus aer seu clima sit? 29. De segetibus et fructibus Abbyssinorum. 30. De piscibus et volatilibus. 31. De animalibus quadrupedibus. 32. De mineralibus et moneta Abbyssiniæ. 33. Genuina Nili ortus relatio. 34. Quæ sit Æthyopibus fides? 35. De extrema unctione, ordine et matrimonio. 36. De præceptis Decalogi. 37. In quibus antiquitus erroribus fuerunt Abbyssini, in iisdem adhuc

persisterunt. 38. De festis et cultu sanctorum. 39. De jejuniis Abbyssinorum. 40. Qvæ nam Æthyopibus vita? 41. Qvæ nam sint Æthyopum mores? 42. De victu, potu, aliis Æthyopum usibus. 43. De vermibus et eorum medicina. 44. De copiosis Æthiopiæ locustis. 45. De aliis adhuc quadrupedibus. 46. De curis infirmorum. 47. De persecutione missionariorum in Abbyssinia. 48. Littera expulsionis ab imperatore in lingua Æthyopica. 49. De reditu ex Æthiopia. 50. De monte Malmo et subsequens. 51. De adventu in Syre et alia loca. 52. De Serai civitate et Dobarua. 53. A Gondar reditus in insulam Messaua. 54. De abitu ex insula Messaua. 55. De civitate Mocha. 56. Adhuc qvædam de Mocha notanda. 57. Adhuc de variis in civitate Mochensi casibus. 58. De abitu Mochensi versus Indias Orientales. 59. De adventu in Indias Orientales. 60. De vestitu Indianorum ac eorum moribus. 61. De Indiarum fructibus. 62. De gentilium moribus ac defunctis eorum. 63. De abitu ex Indiis Orientalibus versus Europam. 64. De insula Bourbon. 65. De insula Ascensionis. 66. Diurnum quotidianum itineris per Mare Indicum. 67. De portu Orientis in Gallia. 68. De aliis adhuc per transitum Galliæ civitatibus. 69. De civitatibus Tolosa, Beziers, Agde et Cette. 70. De civitate Toulon seu Telo Martius aut portu Teloniensi. 71. Compendiosa relatio status missionis Æthiopiæ Sacræ Congregationi Propagandæ Fidei repræsentata. 72. De modo, quo missionarii in futurum manere possent in Abyssinia. 73. De abitu Roma versus Germaniam. 74. De meo adventu Viennam Austriæ. 75. De abitu Vienna Austriæ per Italiam. 76. De abitu Liburno in Ægyptum secunda vice. 77. De novo abitu de magno Cairo Romam. 78. De Archipelago et aliquot ejus insulis. 79. De insula Malta sive Melita aliisque minoribus. 80. De adventu in portum et civitatem Liburni. 81. De adventu tertio in sanctam urbem Romam. 82. De tertio reditu e sancta Urbe ad missiones et suscepto loco earum officio cappellanatus apud

militares copias Hebruriae. [83.] Appendix.

5.2 *Další rukopisy*

Descriptio compendiosa

- kde se dnes nalézá, není známo;
- Civezza uvádí (*Storia*, VII/3, p. 230), že otec Prospero našel rukopis na pultě jednoho pařížského knihkupce, zakoupil a poskytl Civezzovi;
- Somigli s ním pracuje v *Etiopia Francescana*, vol. I/2, a v soupisu literatury na straně 421 výslovně uvádí, že rukopis je v jeho rukách;
- Somigli z něho cituje v „Spedizione“;
- cituje ho také Montano (*Etiopia Francescana*, vol. II, např. pp. 132, 133 a 181);
- může být v Somigliho pozůstalosti v římském ústředním archivu, nebo v osobní pozůstalosti ve Florencii, protože po něm s rukopisem už nikdo nepracoval

Brevis extractus

- prokazatelný Prutkého autograf (28, tužkou číslovaných stran), zřejmě na- do/psal cestou z Indie, 5.11.1753;
- Kunský uvádí (p. 282), že Vilhum prý r. 1946 objevil na Strahově Římařova *Diurnalia*, a sám se jako první zmiňuje o Prutkého *Brevis extractus* - i když ne explicitně-, které se v nich nalézá;
- Malý („Visit“, p. 22, n. 23) ho prý připravil k publikování;

Z odborných a praktických rukopisů dochovaných pod jménem Remedia Prutkého zbývá uvést:

Catalogus verborum Arabicorum compendiosus;

Vocabularium linguae Gallicae, Arabicae et Abyssiniacae;

Doctrina Christiana Italo-Latino-Arabica [...];

Tractatus de chymia et alchymia;

Notata medica diversa pro usu p. f. Remedii Prutky;
Tractatus chymicus de lapide philosophorum;
Varia medicinalia, chymica, collecta et conscripta a p. Remedio
Prutky.

Misionářské relace

Z egyptské a etiopské misie:

[*Lettera del P. Remedio da Boemia, viceprefetto di Etiopia*]⁴²⁸ (Gonder, Etiopie, 1.11.1752 - 1754?; APF, SC - Africa centrale, Etiopia, Arabia, vol. 3, ff. 319r-320v);

Breve relazione del viaggio fatto in Etiopia dai PP. Remedio e Martino di Boemia ed Antonio di Aleppo dell'ordine de' Minori riff(orma)ti di S. Franc(isc)o e missionari di Propaganda Fide nell'Egitto (San Pietro in Montorio, Roma, 26.7.1754; APF, SOCG, vol. 759, ff. 171r-176r);

Relatio itineris in Æthyopiam (San Pietro in Montorio, Roma, 15.12.1756; APF, SC - Africa centrale, Etiopia, Arabia, vol. 3, ff. 351r-370v);

Brevis relatio status Æthyopiæ (San Pietro in Montorio, Roma, 3.1.1757; APF, SC - Africa centrale, Etiopia, Arabia, vol. 3, ff. 371r-378v);

Relatio fundamentalis missionis Ægyptiacæ (San Pietro in Montorio, Roma, 4.5.1757; APF, CP, vol. 123, ff. 143r-146v);

Z petrohradské misie:

Succincta relatio exilii dati patri Remedio a Praga præfecto missionum in imperio Moscovitico, ob novas leges ab imperatrice Russiæ observari jussas, non tamen a dicto præfecto acceptatas (APF, SOCG, vol. 824 (1769), ff. 186r-189r)

⁴²⁸ Dopis začíná oslovením, nikoliv nadpisem, uvedený název je moderní a přebíráme ho od Raineriho, který relaci *in extenso* publikoval.

Korespondence a drobné písemnosti:

- v APF: SOCG, vol. 824 (1769); vol. 777 (1758);

SC, Moscovia, vol. 10

- v NA: ŘF, num. inv. 1992, cista 62

6 ZÁVĚR

V předkládané práci se nám podle předsevzatého plánu podařilo vytvořit představu o životě a působení P. Remedie Prutkého, avšak teprve při syntéze jsme si museli uvědomit, jak široký úkol jsme si zvolili. Teprve během psaní jsme poznali, kolika dalším a původně neplánovaným aspektům je třeba se věnovat – aspoň okrajově, ke kolika jevům a událostem je nutné se vyjádřit, aby životní osudy konkrétního člověka byly srozumitelné. Tím obsah práce nepoměrně vzrostl.

Zároveň nás „pramenná nouze“ pro některé životní etapy v nejlepším smyslu donutila hledat odpovědi jinde. V tomto ohledu se potvrdila vzácná výpovědní hodnota rukopisů Jakuba Římaře, jenž sice také nepsal své řádky vždy bezprostředně, ale – snad z povahy svého úřadu – věnoval pozornost každodenním událostem a organizačním otázkám v misii.

Přesto jsme některé části biografie neměli možnost více prokreslit a zůstává úkolem budoucího bádání nalézt odpovědi i na otázky, které jsme občas jen nastínili. Zvláště naléhavé se nám to jeví v případě Remediova druhého pobytu v Egyptě a následných jednání v Římě, stejně tak i v případě všech souvislostí konfliktu v Petrohradě s využitím všech pramenů dostupných v APF.

Další možnosti bádání se tedy otevírají jak v pojetí tématu, tak v rozšiřování pramenné základny.

7 BIBLIOGRAFIE

7.1 Poznámka k citacím pramenů a literatury

Veden snahou o stručnost a přehlednost...

Prameny cituji vždy buď podle příjmení autora a zkráceného názvu díla, nebo podle názvu archivu - názvu fondu či sbírky - inventárního čísla či signatury - folia nebo strany, případně i řádku, a to v uvedeném pořadí.

Podčarové odkazy na literaturu jsou zpravidla tvořeny pouze příjmením autora/ autorky a prvním smysluplným substantivem z názvu, případně substantivem rozšířeným o důležité adjektivum - vždy bez členu. Celou citaci dokumentu obsahuje bibliografický seznam. Publikace citované v práci pouze jednou nebyly do bibliografického seznamu zahrnuty a na citovaném místě je uvádím v plné citaci.

Pro většinu edic, řad a časopisů a některé další publikace používám sigla, jež lze v plném znění nalézt níže. Sigla nebo zkratky používám i pro názvy institucí a sbírek (viz níže).

V citacích všech dokumentů jsem se rozhodl pro latinské výrazy, které mimochodem z větší části odpovídají také románským jazykům a angličtině, nebo jsou v nich přinejmenším srozumitelné a ani českému odbornému textu nejsou cizí.

Do kulaté závorky () jsem při citaci originálních textů rozváděl zkratky, případně psal méně obvyklá sigla.

Pro přepis latinského textu Prutkého *Itineraria* používám pravidla, která jsem vypracoval s ohledem na specifickou povahu rukopisu pro účely připravované edice; k dalším textům jsem přistupoval obdobně.

Arabská toponyma (kromě už vžitých) přebíráme podle pečlivé transkripce Colomba

Prameny citací v názvech kapitol:

- 3.1.: ŠUSTA, Josef, *Vzpomínky*, vol. I: *Léta dětství a jinošství*, Praha: Melantrich, 1947;
- 3.2.: NA, ŘF, lib. 269, f. 89r;
- 3.3.: Řehole sv. Františka, kap. 12 (1223);
- 3.4.: breve papeže Clementa IX. *Crediti nobis* (1668);
- 3.5.: PRUTKÝ, *Itin.*, f. 272v (II, cap. 14);
- 3.6.: Ex 4,18;
- 3.7.: PRUTKÝ, *Itin.*, f. 458r (II, cap. 82);
- 3.8.: Prutkého zápisník (NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 5, p. 39);
- 3.9.: nekrolog J. Římaře (NA, ŘF, lib. 417, num. inv. 765a, f. 79r).

7.2 Zkratky a sigla

V citacích pramenů a literatury používám tyto zkratky:

cap(ut) - kapitola

cfr. - conferatur - srov(nej)

cista - karton, krabice

ed(idit) - vydal/ editoval

f./ ff. - folium/ folia - list/y

fasc(iculus) - svazek

lib(er) - kniha

n(ota) - poznámka

num(erus) - číslo

num. inv. = inventární číslo

p./ pp. - pagina/-ae - strana/-y

r(ecto) - přední strana listu

red(egit) - uspořádal/ redigoval

v(erso) - zadní strana listu

vol./ voll. - volumen/ volumina - díl/ díly (něm. Band)

V citovaných originálních textech ponechávám nerozvedena tato sigla:

P(ater), PP. (= patres) = otec, otcové;

F(rater), FF. (= fratres) = (řeholní) bratr, bratři;

M(ultum) V(enerandus) P(ater) = vysoce ctěný otec;

R(everendus) P(ater) = ctihodný otec;

S(anctus), SS. (= sancti/ sanctissimus) = svatý, svatí/
nejsvětější;

B(eatus), BB. (= beati/ beatissimus) = blažený/ blahoslavený,
blažení/ nejblahoslavenější;

etc(aetera) = a další;

B(eata) V(irgo) M(aria) = blahoslavená Panna Maria;

A(nn/us, -o) = rok/ roku.

Zkratky a sigla pro instituce a fondy:

Acta = Acta Sacrae Congregationis (fond v APF)

APF = Archivio Storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide“, Roma

AVA = Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien

ÄZA = Ältere Zeremonialakten (fond v HHStA)

CFSOC = Centro Francese di Studi Orientali Cristiani, Cairo

CP = Congregazioni particolari (fond v APF)

GHKZA = Geheimes Kammerzahlamt (fond v HHStA)

HA = Hausarchiv, Wien

HHStA = Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien

KA = Kriegsarchiv, Wien

Lettere = Lettere della Sacra Congregazione (fond v APF)

NA = Národní archiv Praha

NK ČR, dep. OFM = Národní knihovna České republiky v Praze, deponáty Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří - františkánů

OKäA = Oberstkämmereramt (fond v HHStA)

OMeA = Obersthofmeisteramt [...] (fond v HHStA)

ÖStA = Österreichisches Staatsarchiv

PA Wien = Provinzarchiv der Wiener Franziskanerprovinz zum heiligen Bernardin von Siena

PIO = Pontificio Istituto Orientale/ Pont. Institutum Studiorum Orientalium, Roma

ŘF = Řád františkánů (fond v NA)

SK = Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů na Strahově

SC = Scritture riferite nei congressi (fond v APF)

SOA = Státní oblastní archiv

SOCG = Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali (fond v APF)

Zkratky a sigla pro časopisy a ediční řady:

AFH = Archivum Franciscanum Historicum (Quaracchi/Grottaferrata)

ArOr = Archiv Orientální (Praha)

BBB = Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Franciscano (Quaracchi)

CSCO = Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium (Leuven)

ED = Euntes docete - Commentaria Urbaniana (Roma)

JES = Journal of Ethiopian Studies (Addis Ababa)

OCA = Orientalia Christiana Analecta (Roma)

OCP = Orientalia Christiana Periodica (Roma)

RÆSO = Rerum Æthiopicarum Scriptorum Occidentales (Roma)

RdSE = Rassegna di studi etiopici (Roma)

SOC = Studi Orientali Cristiani (Cairo)

Zkratky a sigla pro řeholní řady:

OFM = Ordo Fratrum Minorum

Řád menších bratří, františkánů (františkáni)

OFMCap. = Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum

Řád menších bratří, kapucínů (kapucíni)

OFMConv. = Ordo Fratrum Minorum Conventualium

Řád menších bratří, konventuálů (konventuálové)

OMI = Congregatio Missionariorum Oblatorum B. V. M.

Immaculatæ

Misionáři obláti Panny Marie Neposkvrněné

OPraem. = Candidus et Canonicus Ordo Praemonstratensis

(Ordo Praemonstratensium)

Řád premonstrátských řeholních kanovníků
(Premonstráti či Norbertíni)

SCJ = Sacerdotes Cordis Jesu

SJ = Societas Jesu

Tovaryšstvo Ježíšovo (Jezuité)

7.3 Prameny nevydané

Národní knihovna České republiky v Praze, deponáty
Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří -
františkánů (NK ČR, dep. OFM)

PRUTKÝ, *Catalogus = Catalogus verborum Arabicorum compendiosus juxta
aplphabetum Italianum, licet non exacte in ordinem debitum, redactus,
plurimum t(ame)n in commodum et usum simplicem utiliter
conscriptus P. F. Remedii a Boemia, missionarii apostolici, in initio sui
in Girge adventus die 18. Septb. Anno Domini 1750. [sign. Yc 53]*

PRUTKÝ, *Descriptio viæ Æthiopiæ = PRUTKÝ, OFM, Remedius,
„Descriptio viæ Æthiopiæ“, in: PRUTKÝ, Doctrina, ff. 85r-91r.*

PRUTKÝ, *Doctrina = Doctrina Christiana cum quibusdam aliis dogmatibus
excerptis ex 4^{or} euangelistis conscripta in lingua Italica, Latina et
Arabica a P. Remedio Prutky, franciscano provi(nci)æ Bohemiæ et pro
eo tempore missionario apostolico in Ægypto. [sign. Ga 9]*

PRUTKÝ, *Itinerarium = R. P. Remedii Prutký, ord(inis) minor(um) S. P.
Francisci reform(atorum), provinciæ Bohemiæ S. Wenceslai, d(ucis) et
m(artyris), alumni, per plures annos Ægypti, Abyssiniæ, seu Æthiopiæ
aliarumque regionum adjacentium, deinde etiam Magnæ Russiæ
missionarii apostolici Itinerarium, in quo omnia imperia, regna et
provinciæ earumque principales civitates et oppida cum suis
antiquitatibus, raritatibus et memorabilibus, montes et valles, maria et
flumina, portus et promontoria, Scyllæ et Charybdes, scopuli et
vortices, svatilia et quadrupedia, pisces et feræ, auri-, argenti-, metalli
fodinæ ac diversa mineralia, gemmæ et lapides pretiosi, arbores et
fructus, herbæ et radices, aromata et medicamenta, esculenta et
potulenta, item populi et nationes earumque religio et ritus, mores et
consuetudines, vita et conversatio, vitia et virtutes utriusque sexus etc.
etc. fideliter et genuine describuntur. Quæ omnia memoratus Pr.*

missionarius oculis vidit, auribus audivit, nec non personali præsentia per novennem peregrinationem expertus est, deinde vero propria manu conscripsit et in duas partes divisit, cum adjunctis sedecim tabulis. [sign. Re 14]

PRUTKÝ, *Notata medica = Notata medica diversa pro usu P. F. Remedii Prutky, ord(inis) minor(um) S. Francisci reformator(um), missionarii apostolici in Ægypto et Abyssinia. [sign. Vc 46]*

PRUTKÝ, *Tractatus de chymia et alchymia = Tractatus de chymia et alchymia, conscriptus a M. V. P. Remedio Prutky, ord(inis) minorum S. Francisci reform(atorum), in Ægypto et Abyssinia missionario apostolico. [sign. Va 7]*

PRUTKÝ, *Tractatus chymicus = Tractatus chymicus de lapide philosophorum cum aliis secretis medicis conscriptis a R. P. Remedio Prutky, Ord. Minor. S. Francisci reform., pro tunc missionarii apostolici in Ægypto et Abyssinia [sign. Vb 74]*

PRUTKÝ, *Varia medicinalia = Varia medicinalia, chymica, collecta et conscripta a P. Remedio Prutky, Franciscano missionario in Ægypto, Abyssinia et Russia. [sign. [s. s.] 33]*

PRUTKÝ, *Vocabularium = Vocabularium linguæ Gallicæ, Arabicæ et Abyssiniacæ cum quibusdam intermixtis notatis conscriptum a P. Remedio Prutky, provinciæ Bohemiæ Franciscano et pro eo tempore missionario apostolico in Ægypto et Æthiopia. [sign. Yc 32]*

ŘÍMAŘ, *Itinerarium = Itinerarium missionum apostolicarum Orientalium Ægypti, Æthiopiæ seu Abissiniæ aliarumque regionum adjacentium manu propria conscriptum a R. P. Jacobo Ržimarž de Cremsirio ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum) provinciæ Bohemicæ S. Wenceslavi d(ucis) et m(artyris) alumno et patre aggregato, earundem missionum per 30 annos missionario apostolico indefesso, linguarum Orientalium professore, Dei et S. Congregationis de propaganda fide gratia in illis partibus vicario generali apostolico uti et protonotario apostolico, qui tandem laboribus et senio fractus ad provinciam rediit et in conventu nostro Brunensi s. professione et*

*sacerdotio jubilatus A. 1755 die 5. Junii piissime in D(omin)o obiit, ætatis suæ physicæ 73, religionis vero 55.*⁴²⁹ [sign. Re 13]

Catalogus librorum bibliothecæ Pragensis in conventu fratrum minorum sancti Francisci reformatorum S. Mariæ ad Nives, transcriptus et auctus anno 1815. [s. s.]

Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha (SK)

ŘÍMAŘ, *Diurnalia* = R. P. Jacobi Ržimarž a Cremsirio, *ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum), provinciæ Bohemiæ alumni, regnorum Ægypti, Abyssiniæ et provinciarum adjacentium missionariorum præfecti et vicarii apostolici etc. Diurnalia (ab anno 1725 usque ad A. 1752 inclusive) cum quibusdam itinerariis et visitationibus canonicis.* [sign. DE IV 5]

[PRUTKÝ, OFM, Remedius], *Brevis extractus regni Æthiopiæ*, in: ŘÍMAŘ, *Diurnalia*, ff. 258r–271v.

[WOLF (ed.), OFM, Paulus], *Itinerarium R. P. Remedii Prutký, ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reformatorum, provinciæ Bohemiæ alumni, per plures annos Ægypti, Abyssiniæ seu Æthiopiæ aliarumque adjacentium regionum, deinde etiam Magnæ Russiæ missionarii apostolici*, [Praha, 1789]. [sign. DA III 36, ff. 57r–112v + f. 53 (věnovací předmluva)]

⁴²⁹ Viceméně podle KALISTY (*Cesty*, p. 245), jehož znění považujeme za věrnější než PETRÁČKOVO (*Handschriften*, pp. 96–97). Úvodní folio rukopisu je dnes ztraceno.

Národní archiv ČR, Praha (NA)⁴³⁰

Fond Františkáni – provincialát a konvent, Praha, čili Řád františkánů –
(ŘF)

num. inv. 376 (cestovní pas)

num. inv. 377 (povolení ke svěcení křížů, růženců apod.)

num. inv. 1685 (Martinus Lang)

cista 62, num. inv. 1992 (Remedius Prutký)

cista 64, num. inv. 2070 (Jacobus Římař):

cista 65, num. inv. 2115 (Christianus Schneider)

lib. 104 (*Catalogus patrum et fratrum in alma provincia Bohemiæ ab anno
1590 usque ad præsens tempus [...]*)

lib. 115 (*Nomina patrum [...], 1682-1814*)

lib. 116 (*Nomina patrum et fratrum prov. Boh. ord. sti. Franc. iuxta
ingressum in ordinem annis 1706-1811*)

lib. 118 (*Libellus continens in se nomina patrum, clericorum ac fratrum
laicorum, nec non sancti monialium professorum, tam iuxta senium
quam alphabetum descripta*)

lib. 119, num. inv. 512 (*Specificatio*, tj. chronologický seznam řádových
kleriků)

lib. 131 (*Catalogus patrum*)

lib. 149 (ff. 38v-41r: *Nomina patrum et fratrum qui extra nostram
provinciam in Domino obierunt, 1717-1835*)

lib. 168 (*Catalogus Librorum Bibliothecæ Conventus Neo-Pragensis s.
Mariæ ad Nives, ordinis ff. minorum s. Francisci reformatorum, quæ
Anno Domini MDCLXXIX constructa, deinde anno MDCCXVI
restaurata [...], [1769]*)

lib. 269, num. inv. 662 (ff. 87r-125v: *Attestationes iuratæ a novitiis ante
professionem factæ*)

lib. 315 (*Calculi pp. studiosorum theologiam absolventium, 1733-1782*)

⁴³⁰ Do r. 2005 Státní ústřední archiv Praha.

- lib. 39 (*Protocollum conventus Plsnensis [...] pro conventu pragensi descriptum anno 1750*)
lib. 417, num. inv. 765a (*Catalogus pie in Domino defunctorum [...], 1716 - 1783*)
lib. 64 (*Archivum conventus Wratislaviensis noviter descriptum anno MDCCL*)

Fond Rodinný archiv toskánských Habsburků (RAT)

- RAT III (Petr Leopold), cista 43 (= *Affari ecclesiastici - Ecclesiastical affairs*)
RAT III (Petr Leopold), cista 46 (= *Militare e Marina Toscana - Army and navy of Toscana*)

Österreichisches Staatsarchiv, Wien (ÖStA)

Allgemeines Verwaltungsarchiv - General Administrative Archive (AVA)

- Unterricht/ Kultus, Alter Kultus, cista 76, vol. 26 (*Militärisches, Heeresgeistlichkeit, 1594-1775*)

Kriegsarchiv - War Archive (KA)

- Musterlisten und Standestabellen, cista 11.322 (*Toskanisches Inf. Rgt., 1760-1762 [1763]*)

Haus-, Hof- und Staatsarchiv - Family, Court and State Archives (HHStA)

- GHKZA, vol. 1 (1752-1754 [1755])
vol. 2 (1755-1757)

Habsburgisch-lothringische Familienarchive,

- Familienkorrespondenz A, cista 25 (František Štěpán)
Sammelbände, cista 2 (deníky Karla VI., 1707-1740)

- Sammelbände, cista 69 (korespondence Františka Štěpána)
- Hofarchive, ÄZA, cista 276 (Audienzen, Reichsrat, Delegationen, 1795-1829)
- ÄZA, cista 63 (V-IX 1764)
- ÄZA, cista 94 (1791-1799)
- OKäA, D, vol. 26 (soupis *fideicommissa* po smrti Františka I., 1860?)
- OKäA, D, vol. 37 (*Verzeichniss deren auf den kaiser=königlichen Gallerie Böden vorgefundenen Bilder und Gemälde, 1772*)
- OKäA, D, vol. 42 (*Inventarium der k.k. Gemälde-Gallerie im Belvedere 1870 = Beilage Nr. 8 der General-Inventur von 1875*)
- OKäA, Indizes, vol. 132 (1744-1776)
- OMeA, Index, vol. 1 (1537-1769)
- OMeA, Protokolle, vol. 22 (1753-1754); 23 (1755-1756)
- Staatenabteilungen, Ägypten, cista 1

Provinzarchiv der Wiener Franziskanerprovinz zum heiligen Bernardin von Siena, Wien (PA Wien)

- Archivium Franciscanum Viennense*, vol. I: *Archivium Provinciæ S. Bernardini in Austria, digestum et in hoc Albo descriptum a quodam Provinciæ sacerdote a venerabili definitorio h(umilli)mo patre Dionysio SCHULER, ministro generali annuente ad hoc opus specialiter deputato*; „*Archivium Franciscanum Viennense*, vol. II: *Archivium Conventus Viennensis ad S. Hieronymus [!] E. D.* [ms., katalog archivu]
- cista III, fasc. C, num. 19 (*Relatio martyrii Lib. Weiss [...]*; podle *Dějin Giacoma d'Albano*, ff. 118v-121v)

cista III, fasc. C, num. 5 (*Epistola P. Jacobi Ržimarž [...]; Káhira, 10. 3. 1714*)⁴³¹

Archivio Storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide“, Roma (APF)

- Acta, vol. 124 (1754)
 vol. 128 (1758)
 vol. 139 (1769)
- CP, vol. 105 (1698-1749: *Etiopia, Terra Santa, Egitto, Africa.....*)
 vol. 108 (1733-1750: *Egitto e Greci*);
 vol. 123 (22. 5. 1757 - 13. 2. 1758: *Ægyptus*);
 vol. 133 (1739-1764: *Orientali di Roma, Egitto, Copti,...*)
- Lettere, vol. 214 (1769)
 vol. 190 (1757)
- SC, *Africa centrale, Etiopia, Arabia:*
 vol. 2 (1699-1720)
 vol. 3 (1721-1840)
- Moscovia*, vol. 10
- SOCCG, vol. 759 (listy ke kongregacím konaným 9.9.1754,
 11.11.1754 a 2.12.1754)
 vol. 777 (listy ke kongregacím konaným 17.4. a 31. 7.
 1758)
 vol. 824 (listy ke kongregacím konaným 10. 7. a 24. 7.
 1769)

⁴³¹ cfr. Othmer, „Series documentorum“, num. 55; Grulich p. 138, n. 7; BM XVII, num. 5721; nebyl vydán v *Positio*?

The British Library, London

Additional Manuscripts, n. 19,335, ff. [I^r-II^v] + 1^r-8^v (*Breve relazione*; f. 8 vacat)

Additional Manuscripts, n. 19,309, ff. 219^r - 226^r (*Breve relazione*)

Uložení neznámo

PRUTKÝ, *Descriptio compendiosa = Descriptio compendiosa imperii Æthiopici et relatio missionum Æthiopiæ et Ægypti, excerpta partim ex Archivio Sac(ræ) Cong(regationis) de Propaganda Fide, partim ex archivio dictæ missionis, et de successu singularium rerum dictas missiones concernentium, auctore patre Remedio. [podle: MARCELLINO DA CIVEZZA, „Descriptio“]*

7.4 *Prameny vydané*

A-B = *Prutky's Travels in Ethiopia and Other Countries*, transl. and ed. by J. Henry ARROWSMITH-BROWN, notes by Richard PANKHURST [and Charles BECKINGHAM], London: The Hakluyt Society, 1991 (second series, vol. 174).

BECCARI, SJ, Camillo (ed.), *Rerum Aethiopicarum Scriptores Occidentales Inediti a saeculo XVI ad XIX*, vol. XIV: *Relationes et Epistolae variorum*, pars II, liber unicus: *Tempore missionis Gallicae S. I. et Tobiae Georgii Ghebragzer episcopi Adulensis (1697-1708, 1782-1815)*, Romae: C. de Luigi, 1914.

BECCARI, SJ, Camillo (ed.), *Notitia e saggi di opere e documenti inediti riguardanti la storia di Etiopia durante i secoli XVI, XVII e XVIII, con otto facsimili e due carte geografiche*, Roma: Casa Editrice Italiana, 1903. [= BECCARI (ed.), *Scriptores*, vol. I]

Biblia Sacra iuxta vulgatam versionem, edd. Robertus WEBER, Roger GRAYSON et al., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.

DOSPĚL, Marek, „Václav Remedius Prutký OFM – misionářem u pramenů Nilu, in: *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 13, 2003, č. 2, pp. 67-75.

Etiopia Franciscana nei documenti dei secoli XVII e XVIII (la Missione di Akhmim Fungi ed Etiopia, Prefettura del P. Francesco M. Passalacqua da Salemi), vol. II: 1691-1703. Per cura del Giovanni Maria MONTANO OFM, Quaracchi: Collegio di S. Bonaventura, 1948 (BBB, series III, vol. 2).

Etiopia Franciscana nei documenti dei secoli XVII e XVIII (preceduti da cenni storici sulle relazioni con l'Etiopia durante i sec. XIV e XV), vol. I/1: 1633-1643, vol. I/2: 1643-1681. Per cura del Teodosio SOMIGLI DI S. DETOLE OFM, Quaracchi: Collegio di S. Bonaventura, 1928 (BBB, series III, vol. 1/1-2).

- Giacomo D'ALBANO OFM, „*Historia*“ della Missione Francescana in Alto Egitto-Fungi-Etiopia, 1686-1720. Ed. dal Gabriele GIAMBERARDINI OFM, Cairo: CFSOC, 1961 (SOC Ægyptiaca).
- GIAMBERARDINI, OFM, Gabriele (ed.), „Lettere dei prefetti apostolici dell'Alto Egitto nel secolo XVIII“, in: *SOC Collectanea* 3 (1958), pp. 239-297; 4 (1959), pp. 213-338.
- GIAMBERARDINI, OFM, Gabriele (ed.), *I primi copti cattolici. Registri [1728-1748]*, Cairo: CFSOC, 1958 (SOC Ægyptiaca, vol. 12).
- GIAMBERARDINI, OFM, Gabriele (ed.), „Il primo registro dei copti cattolici“, in: *SOC Collectanea* 3 (1958), pp. 185-238.
- Ildefonso DA PALERMO OFM, *Cronaca della missione francescana dell'Alto Egitto, 1719-1739*. Ed. dal Gabriele GIAMBERARDINI OFM, Cairo: CFSOC, 1962 (SOC Ægyptiaca). [Je pokračováním *Dějín* Giacoma d'Albano]
- KALISTA, Zdeněk (ed.), *České baroko*, Praha: Evropský literární klub, 1941.
- KALISTA, Zdeněk (ed.), *Cesty ve znamení kříže. Dopisy a zprávy českých misionářů XVII.-XVIII. věku ze zámořských krajů*, Praha: Evropský literární klub, 1941 (Národní klenotnice, vol. 16). [Praha: Katolický literární klub, 21947]
- KHEVENHÜLLER-METSCH, Rudolf Graf - SCHLITTER, Hans (edd.), *Aus der Zeit Maria Theresias. Tagebuch des Fürsten Johann Josef Khevenhüller-Metsch, kaiserlichen Obersthofmeisters, 1742-1776*, vol. 3, Wien - Leipzig: Adolf Holzhausen - Wilhelm Engemann, 1910.
- KOLLMANN, Ignatius [= Hynek], *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia*, tomus I, pars I (1622-1623), Praga, 1923.
- KUČERA, KAREL - TRUC MIROSLAV, *Matricula facultatis medicae Universitatis Pragensis 1657-1783*, Praha: Univerzita Karlova, 1968.
- Lettere* = GIAMBERARDINI, OFM, Gabriele (ed.), *Lettere dei prefetti apostolici dell'Alto Egitto nel secolo XVIII*, Cairo: CFSOC, 1960 (SOC Ægyptiaca).

Marcellino DA CIVEZZA OFM (ed.), „Descriptio compendiosa Imperii Æthiopici et relatio Missionum Æthiopiæ et Ægypti, excerpta partim ex Archivio Sac. Cong. de Propaganda fide, partim ex Archivio dictæ Missionis. Et de successu singularium rerum dictas Missiones concernentium, auctore patre Remedio“, in: *Le Missioni Francescane in Palestina ed in Altre Regioni della Terra* 6 (1895), pp. 270-274, 459-467, 720-723; 7 (1896), pp. 117-123, 258-261, 372-379, 474-477.

Marcellino DA CIVEZZA OFM (ed.), „Due Lettere nel Negus Iiasus Adiam-Sagad“, in: *Le Missioni Francescane in Palestina ed in Altre Regioni della Terra* 2 (1892), pp. 385-387. [také o Prutkém]

PRUTKÝ, OFM, Remedius, *De Abyssinia et Indiis Orientalibus* – O Habeši a Východních Indiích. Latin edition, introductory treatise, commentary, and Czech translation by Marek DOSPĚL. Prague: KLP, 2007. [v tisku]

7.5 *Literatura*⁴³²

- BERÁNEK, Karel – UHLÍŘOVÁ, Věra, *Archiv české františkánské provincie, 1368 (1283) – 1950*, voll. I-III, Praha: Inventář SÚA, 1966.
- BM = STREIT, OMI, Robert – DINDINGER, OMI, Johannes (edd.), *Bibliotheca Missionum*, vol. XVI: *Afrikanische Missionsliteratur 1600–1699* (n. 2218–5151); vol. XVII: *Afrikanische Missionsliteratur 1700–1879* (n. 5152–7723), Freiburg: Herder, 1952.
- BOROVÍČKA, J. (rec.), *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia*. Tomi I. pars I. 1622-1623. Opera Ignatii Kollmann. Edidit comitorum Bohemiae deputatio. Pragae 1923. Str. 475. In: ČČH 29 (1923), pp. 212-217.
- COLOMBO, SCJ, Angelo, *La Nascita della Chiesa Copto-cattolica nella prima metà del 1700*, Roma: PIO, 1996 (OCA, vol. 250).
- DOSPĚL, Marek, „Etiopské křesťanství očima františkánského misionáře Remedii Prutkého (1713-1770)“, in: *Clavibus unitis* 1 (2004), pp. 77-109.
- DOSPĚL, Marek, „Fr Remedius Prutký OFM and the Holy Roman Emperor Francis I. Stephen“, in: Holoauebek, Johanna - Navrátilová, Hana - Oerter, Wolf B. (redd.), *Egypt and Austria III. The Danube Monarchy and the Orient (Proceedings of the Prague Symposium, September 11th to 14th, 2006)*, Praha: Set Out, 2007, pp. 51-63.
- DOSPĚL, Marek, „Františkáni Římař, Prutký a Schneider. Zdroje a možnosti interpretace jejich zpráv (nejen) o Egyptě 18. století“, in: *Pražské egyptologické studie* 3 (2004), pp. 25-37.
- DOSPĚL, Marek, „The Eighteenth Century Franciscan Missionaries of the Czech Crown Lands and Their First-Hand Accounts of

⁴³² Do seznamu jsme zahrnuli pouze tituly, které v práci citujeme opakovaně. Publikace, na které pouze jednou odkazujeme, jsou uváděny v plné citaci na tom kterém místě v textu.

- Levant, Egypt and Ethiopia in the Perspective of the So-Called Orientalism, in: Holaubek, Johanna - Navrátilová, Hana (redd.), *Egypt and Austria, I. Proceedings of the Symposium (31/8 to 2/9 2004) at the Czech Institute of Egyptology*. Prague, Set Out 2005, str. 31-42.
- DOSPĚL, Marek, *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském Itinerariu českého františkánského misionáře Václava Remedie Prutkého (1713-1770)*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2001 (diplomová práce).
- DURIGON, OFM, Natale, *L'“Istituzione“ dei Missionari nell'Ordine dei frati minori (studio storico-giuridico)*, Cairo: CFSOC 1959 (SOC Historica, vol. 3).
- BUDGE, E. A. Wallis, *A History of Ethiopia. Nubia and Abyssinia (According to the Hieroglyphic Inscriptions of Egypt and Nubia, and the Ethiopian Chronicles)*, voll. I-II, London: Methuen & Co. Ltd., 1928.
- FLEISCHER, Julius [= Gyula] (ed.), *Das kunstgeschichtliche Material der geheimen Kammerzahlamtsbücher in den staatlichen Archiven Wiens von 1705 bis 1790*, Wien: Krystall-Verlag, 1932. [= Quellenschriften zur barocken Kunst in Österreich und Ungarn, Bd. 1]
- FÖRSTER, Josef, „Alltägliche Missionsdienste der böhmischen Franziskaner in der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts“, in: Holaubek, Johanna - Navrátilová, Hana - Oerter, Wolf B. (redd.), *Egypt and Austria III. The Danube Monarchy and the Orient (Proceedings of the Prague Symposium, September 11th to 14th, 2006)*, Praha: Set Out, 2007, pp. 71-77.
- FÖRSTER, Josef, „*De primo infideles adeundi animo*. Nástin životní dráhy misionáře Remedie Prutkého před jeho odchodem do Etiopie roku 1751“, in: LF 129 (2006), num. 3-4, 309-331.
- FÖRSTER, Josef, „*Itinerarium Václava (Remedie) Prutkého: cestopis na rozhraní epoch (Literárněvědná studie na základě rozpracované*

- kritické edice díla)", in: *Auriga – ZJKF* 47 (2005), pp. 43-53 + 80-84.
- FÖRSTER, Josef, „*Sine experientia nihil sufficienter sciri potest. (Die Welt der Antike im Itinerarium von Remedius Prutký, 1713-1770)*“, in: *LF* 128 (2005), č. 1-2, pp. 65-74.
- FÖRSTER, Josef, „*Sine experientia nihil sufficienter sciri potest. (Svět antiky v Itinerariu Remedii Prutkého)*“, in: *Historia Franciscana*, vol. II: *Sborník textů*, redd. P. R. Beneš a Petr Hlaváček, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, pp. 204-213.
- FÖRSTER, Josef, „Václav (Remedius) Prutký (1713-1770): *Itinerarium*“, in: *Itineraria Posoniensia. Zborník z medzinárodnej konferencie Cestopisy v novoveku, ktorá sa konala v dňoch 3.-5. novembra 2003 v Bratislave*. Edd. Eva Frimmová – Elisabeth Klecker, Bratislava 2005, str. 152-158.
- Františkánské prameny*, vol. I: *Spisy sv. Františka a sv. Kláry*, přel. Markéta KORONTHÁLYOVÁ a Jiří Bonaventura ŠTIVAR OFM Cap., Velehrad: Ottobre 12, 2001.
- George (viscount) VALENTIA, *Voyages and Travels to India, Ceylon, The Red Sea, Abyssinia, and Egypt, in the Years 1802, 1803, 1804, 1805, and 1806*, voll. I-III, London: W. Bulmer and Co., 1809.
- GREIDERER, OFM, *Vigilius, Germania franciscana seu chronicon geographo-historicum ordinis S. P. Francisci in Germania [...]*, vol. I: *Germania Franciscana Orientali-Australis [...]*, Oeniponte [= Innsbruck]: Johannes Thoma, 1777.
- GRULICH, Rudolf, *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*, Königstein/Ts.: Institut für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien e. V., 1981.
- HAMMERSCHMIDT, Ernst (rec.), „Prutky's Travels in Ethiopia and Other Countries“, in: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University London*, vol. 58, num. 1, 1995, pp. 116-118.

- Historia franciscana. Katalog výstavy pořádané k 400. výročí příchodu bratří františkánů do kláštera Panny Marie Sněžné v Praze (1604-2004)*, Praha: Provincie bratří františkánů, 2004.
- HOLZAPFEL, OFM, Heribert, *Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens*, Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1909.
- JENŠOVSKÝ, Bedřich (rec.), *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia. Prodromus. Opera Ignatii Kollmann*. Edidit comitorum Bohemiae deputatio. Pragae 1939. Typis Gregerianis. Pag. 1-4 a I-DCXCVI + 124. In: ČČH 45 (1939), pp. 527-532.
- JIROUŠKOVÁ, Jana, heslo „PRUTKÝ Václav Remedius - český misionář“, in: FILIPSKÝ, Jan a kol., *Kdo byl kdo: čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*, Praha: Libri, 1999, pp. 409-410.
- JIROUŠKOVÁ, Jana, heslo „Římař Jakub Josef - český misionář“, in: FILIPSKÝ, Jan a kol., *Kdo byl kdo: čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*, Praha: Libri, 1999, pp. 425-426.
- KALISTA, Zdeněk, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha: Českomoravský Kompas, 1939.
- KAŠPAR, Jan, „Knihovna kláštera františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze (dějiny, knižní fond a současný stav)“, in: *Historia Franciscana*, vol. II: *Sborník textů*. Redd. P. R. Beneš a Petr Hlaváček. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, pp. 225-268.
- KLEINHANS, OFM, Arduinus, *Historia studii linguæ arabicæ et collegii missionum Ordinis Minorum in conventu ad S. Petrum in Monte Aureo Romæ erecti*, Quaracchi: Collegio di S. Bonaventura, 1930 (BBB, nuova ser., vol. 13). [v appendixu na pp. 429-474 edice vybraných archiválií]

- KOLLMANN, Hynek, „O badání českém v archivě kongregace de Propaganda fide“, in: *Zprávy Zemského archivu království Českého* 1 (1906), pp. 43-61.
- KOLLMANN, Ignatius [= Hynek], „O archivu Sv. Kongregace de propaganda fide“, in: *Časopis Musea království Českého* 66 (1892), pp. 423-442.
- KOLLMANN, Ignatius [= Hynek], *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia – Prodromus*, Praha: Comitiorum Bohemiae deputatio Typis Gregerianis, 1939.
- KOWALSKY, OMI, Nikolaus – METZLER, OMI, Josef, *Inventory of the Historical Archives of the Sacred Congregation for the Evangelization of Peoples or „de Propaganda Fide“*, Roma: Pontificia Universitas Urbaniana, 21983 (Studia Urbaniana, vol. 18).
- KOWALSKY, OMI, Nikolaus, „Tobias Georg Ghebragzer. Ein „schwarzer“ bischof im 18. Jahrhundert“, in: *Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft – Nouvelle Revue de science missionnaire* 15 (1959), pp. 198-204.
- KRÁSA, Miloslav – POLIŠENSKÝ, Josef (rec.), „Prutky's Travels in Ethiopia and Other Countries“, in: *The English Historical Review* 109 (1994), num. 434, pp. 1284-1285.
- KRÁSA, Miloslav – POLIŠENSKÝ, Josef, „Czech Missionary's First Hand Account of the 18th Century Ethiopia, Arabia and India“, in: *ArOr* 61 (1993), pp. 85-90.
- KRÁSA, Miloslav, „Počátky známosti Indie v českých zemích“, in: *Sborník historický* 18 (1971), pp. 149-181.
- KŘEČKOVÁ, Jitka, „Archiv české františkánské provincie“, in: *Historia Franciscana*, vol. II: *Sborník textů*. Redd. P. R. Beneš a Petr Hlaváček. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, pp. 214-224.
- KUNSKÝ, Josef, *Čeští cestovatelé*, voll. I-II, Praha: Orbis, 1961.

- LEMMENS, OFM, Leonhard, *Geschichte der Franziskanermissionen*, Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1929 (Missionswissenschaftliche Abhandlungen und Texte, vol. 12).
- MALY, Zbynek [= MALÝ, Zbyněk], „The Visit of Martin Lang, Czech Franciscan, in Gondär in 1752“, in: *JES* 10 (1972), num. 2, pp. 17–25.
- MANLEY, Deborah – RÉE, Peta, *Henry Salt – Artist, Traveller, Diplomat, Egyptologist*, London: Libri, 2001.
- Marcellino DA CIVEZZA OFM, *Saggio di Bibliografia geografica, storica, etnografica sanfrancescana*, Prato: Ranieri Guasti, 1879.
- Marcellino DA CIVEZZA, *Storia universale delle missioni francescane*, vol. VII/3: 1550-1700, Firenze: Tipografia di E. Ariani, 1894.
- MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav, *Kdo byl kdo: naši cestovatelé a geografové*, Praha: Libri, 1998.
- MARTÍNEK, Jiří – MARTÍNEK, Miloslav, *Kdo byl kdo: světoví cestovatelé a mořeplavci*, Praha: Libri, 2003.
- Memoria rerum* = METZLER, OMI, Josef (red.), *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria rerum. 350 anni a servizio delle missioni*, voll. I–III, Rom – Freiburg im Breisgau – Wien: Herder, 1971–1976.
- METZLER, OMI, Josef, „Foundation of the Congregation „de Propaganda Fide“ by Gregory XV“, in: *Memoria rerum*, vol. I/1 (1622–1700), Roma etc., 1971, pp. 79–111.
- METZLER, OMI, Josef, „Propaganda und Missionspatronat im 18. Jahrhundert“, in: *Memoria rerum*, vol. II (1700–1815), Roma etc., 1973, pp. 180–235.
- MOSCATI, Sabatino, *Staré semitské civilizace*, Praha: Odeon, 1969.
- NORDEN, Frederic Louis [= Frederik Ludvig], *Voyage d'Égypte et de Nubie*, voll. I–II, Copenhague: Maison royale des Orphelins, 1755.
- Orbis Seraphicus. Historia de tribus ordinibus a Seraphico Patriarcha S. Francisco institutis deque eorum progressibus per quatuor mundi partes [...] De missionibus fratrum minorum a Sacra Congregatione de*

- Propaganda Fide dependentibus*, vol. II/1, Quaracchi: Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1886.
- OTHMER, OFM, Cajus, „Der portugiesische Bericht über das Martyrium des P. Liberatus Weiss († 1716) (Novo triunfo da religião serafica)“, in: *AFH* 21 (1928), pp. 331-345.
- OTHMER, OFM, Cajus, „P. Liberatus Weiss, O. F. M., seine Missionstätigkeit und sein Martyrium (3. März 1716)“, in: *AFH* 20 (1927), pp. 336-355.
- OTHMER, OFM, Cajus, „Series Documentorum ad vitam, missionem ac martyrium P. Liberati Weiss O. F. M. (1675-1716), missionum aethiopicarum Praefecti Apostolici pertinentium ab anno 1675 usque ad finem saeculi XVIII.“, in: *AFH* 31 (1938), pp. 127-153, 440-457.
- PANKHURST, Richard - PEARSON, Tony, „Remedius Prutký's 18th Century Account of Ethiopian Tacnicides and Other Medical Treatment“, in: *Ethiopian Medical Journal* 10 (1972), num. 1, pp. 3-6.
- PAŘEZ, Jan, „Cestopisné prameny v rukopisné sbírce Strahovské knihovny“, in: Bobková, Lenka - Neudertová, Michaela (edd.), *Cesty cestování v životě společnosti - Reisen im Leben der Gesellschaft. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem: Universitas Purkyniana, 1995*, pp. 233-238; o Prutkém p. 235.
- PÁVOVÁ, Jindřiška, *Rukopisné památky české proveniencie k poznání zemí severovýchodní Afriky v 18. a 19. století*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1984 (dipl. práce).
- PETRÁČEK, Karel, „Český přínos k poznání Etiopů a jejich země“, in: *Československá etnografie* 6 (1958), pp. 55-68.
- PETRÁČEK, Karel, „Der angebliche Aufenthalt von J. J. Římař in Nordost-Afrika und der Verfasser von Descriptio Aethiopiae“, in: *Annals of the Náprstek Museum* 1 (1962), pp. 91-99.

- PETRÁČEK, Karel, „Handschriften zur Kenntnis Ägyptens und Abessinians im 18. Jhd. aus der Bibliotheca Pragensis in Conventu Fratrum S. Francisci Reformatorum S. Mariae ad Nives“, in: *ArOr* 23 (1955), pp. 90-98.
- PETRÁČEK, Karel, „Jakub Římař aus Kroměříž: Descriptio Æthiopiæ seu Abissiniæ (Land und Leute)“, in: *ArOr* 25 (1957), pp. 334-383.
- POLÁČEK, Zdeněk, „A Diachronic Analysis of Amharic Vocabulary on the Basis of V. R. Prutký's Manuscript“, in: *ArOr* 44, 1976, pp. 28-42.
- POLÁČEK, Zdeněk, *Diachronní analýza amharského lexika na základě rukopisu V. R. Prutkého*, Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1973 (dis. práce).
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Tisíciletá Praha očima cizinců*, Praha: Academia, 1999.
- Positio = Beatificationis seu declarationis martyrii servi Dei Liberati Weiss et 2 sociorum O. F. M. in odium fidei, uti fertur, anno 1716 in Æthiopia occisorum, positio super martyrio ex officio concinnata*, Romæ: Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum – Officium historicum, 1983.
- PROCHÁZKA, OFM, Jáchym, *Čeští františkáni v Habeši (podle cestopisu P. Jakuba Římaře a P. Reméda Prutkého z r. 1711 a 1754, který jest v rukopise uložen v archivu františkánského kláštera v Praze)*, Praha: Vyšehrad, 1937 (Rozmach dobré knihy, vol. 1).
- RAINERI, Osvaldo, „Le relazioni fra chiesa etiopica a chiesa romana (Lettere di Remedio missionario in Etiopia nel 1752-1753)“, in: *Nicolaus* 8 (1980), num. 2, pp. 351-364.
- Relatio et vota = Canonizationis servorum Dei Liberati Weiss et 2 sociorum O. F. M. Ref. in odium fidei, uti fertur, A. 1716 in Aethiopia occisorum relatio et vota congressus peculiaris super martyrio die 15 Decembris An. 1987 habiti*, Roma: Guerra, 1987.
- RYŠAVÝ, OFM, Richard, „Die Reformatenmission in Russland unter dem Missionpräfekten P. Remedius Prutký, O.F.M. (Mitte 1766 - 24. April 1769)“, in: *AFH* 27 (1934), pp. 179-223. [mj. edice archiválií pražského provinciálního archivu]

- SALT, Henry, *A Voyage to Abyssinia and Travels into the Interior of That Country, executed under the orders of the British Government, in the years 1809 and 1810 [...]*, London: F. C. and J. Rivington, St. Paul's Church-yard, 1814.
- SOMIGLI DI S. DETOLE, OFM, Teodosio, „L'Itinerarium del P. Remedio Prutky viaggiatore e missionario francescano (Alto Egitto) e il suo viaggio in Abyssinia 21 Febraio 1752-22 Aprile 1753“, in: *Studi francescani* 22 (1925), pp. 425-460.
- SOMIGLI DI S. DETOLE, OFM, Teodosio, „L'Itinerarium del P. Remedio Prutky, viaggiatore e missionario francescano (Alto Egitto) e il suo viaggio in Abissinia, 21 febraio 1752 - 22 aprile 1753“, in: *Congrès International de Géographie (Le Caire, Avril 1925). Compte rendu publié par le secrétaire général du congrès*, vol. V, Le Caire: IFAO - Société Royale de Géographie d'Égypte, 1926, pp. 157-195 + ii.
- SOMIGLI DI S. DETOLE, OFM, Teodosio, „La francescana spedizione in Etiopia del 1751-1754 e la sua relazione del P. Remedio Prutky di Boemia O.F.M.“, in: *AFH* 6 (1913), pp. 129-143.
- TRIULZI, Alessandro, „Franciscan Failings“ (rec. na *Prutky's Travels in Ethiopia and Other Countries*), in: *The Journal of African History*, vol. 34, num. 3, 1993, pp. 520-521.
- TROSSEN, SCJ, Jean-Pierre, *Les relations du Patriarche Copte Jean XVI avec Rome (1676-1718)*. Luxembourg: Imprimerie Hermann, 1948. [doktorská práce obhájená na Pontificium Institutum Orientalium Studiorum]
- VERNER, Miroslav, „Ancient Egyptian Monuments as seen by A Bohemian Missionary V. R. Prutký in the 18th Century“, in: *ArOr* 36 (1968), pp. 371-383.
- VERNER, Miroslav, „Staroegyptské památky, jak je viděl v 18. stol. český cestovatel Václav Remedius Prutký“, in: *Nový Orient* 22 (1967), pp. 83-85.

- VILHUM, František X., *Čeští misionáři v Egyptě a Habeši*, Praha: Československá společnost zeměpisná - Ing Rudolf Mikuta, 1946.
- VILHUM, František X., *Hrdinové vědy a víry. Misionáři zeměpisci*, Olomouc: Velehrad, 1947.
- VYSKOČIL, JAN K., *Šest století kostela a kláštera u Panny Marie Sněžné*, Praha: Atlas 1947.
- WRBCZANSKY, OFM, Severinus, *Nucleus minoriticus seu vera et sincera relatio originis et progressus provinciae Bohemiae conventuum et residentiarum, fratrum et sororum sanctimonialium Ordin. Minor. S. P. Francisci strict. observ. reform. in provincia sub patrocinio sancti Wenceslai ducis et martyris, per Bohemiam, Moraviam et Silesiam existentium, nec non fundatorum, capitulorum, commissariorum, provincialium aliorumque memoria dignorum ex archivis, protocolis et manuscriptis sedule collectorum compilatus*, Vetero-Pragae: Typis Joannis Caroli Hraba, 1746.
- WREDE, Alphons Freiherr von, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts*, vol. II: *Aufgelöste Fuss-Truppen*, Wien: L. W. Seidel & Sohn, 1898.
- WURZBACH, Constant von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750-1850 im Kaiserstaate und seinen Kronländern gelebt haben*, vol. 11, resp. 27, Wien, 1864, resp. 1874; reprod. 2001.

8 PŘÍLOHY

- I. překlad 1. kapitoly 2. dílu *Itineraria*;
- II. titulní strana *Itineraria*;
- III. první dvojstrana pastorační příručky z rukopisu *Doctrina Christiana* (f. 23v-24r) s italsko-arabskými otázkami ;
- IV. strana z rukopisu *Doctrina Christiana* (f. 96v) s modlitbami Otčenáš a Zdrávas v amharštině (včetně „transliterace“);
- V. Titulní strana relace, kterou Prutký předložil 26. července 1754 o své etiopské cestě Propagandě (APF, SOCG, vol. 759, f. 171r);
- VI. dekret jmenující Prutkého prefektem petrohradské misie (NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 35);
- VII. dvojstrana z Prutkého zápisníku se záznamem itineráře cesty přes Slezsko do Petrohradu r. 1766 (NA, ŘF, num. inv. 1992, cista 62, f. 5, pp. 28-29).

Příloha I

Itinerarium, vol. II, cap. 1 (ff. 233r-234v)

[f. 233r]

Putování do etiopského království

S pomocí Boží, vybaveni vším potřebným pro cestu do tolik vzdáleného království a zajištění oním příznivým dopisem jsme 21. srpna roku 1751 konečně opustili Káhiru. Odcházeli jsme se vši opatrností, aniž by se něco doneslo koptskému patriarchovi; také z Evropanů o našem odchodu věděl málokdo. Věci nám neslo šest velbloudů, jež jsme si pronajali po 270 medínech každého. Byli tak vypasení, že ačkoli každý unesl náklad o váze šestiset liber, měl k tomu na hřbetě unést ještě jednoho člověka. V tomto šťastném okamžiku našeho odchodu jsme pocítili nepopsatelné potěšení, vnitřní rozjařenost a srdečnou radost. Poté co jsme přečkali egyptské pronásledování a nezískali věnec mučednictví, považovali jsme se za opravdu šťastné, že se nám dostává nové naděje získat překypující milost Všemohoucího a být jí v budoucnu korunováni.

Velmi dobře jsme si byli vědomi toho, že etiopské království bylo po mnoho let širým rozběsněným mořem, rozbouřeným pro ty, kteří hlásají svaté evangelium. Přesto jsme pevně doufali, že s pomocí milosti Boží popluje loďka římskokatolické víry za příznivého větru, že rozvine své plachty, aby získala bohatou kořist tisíců duší vyrvaných z pekelné propasti. [f. 233v] Proto jsme tuto cestu, jakkoli strastiplnou, nastupovali v radostném duchu. Připojili jsme se k početné karavaně a kráčeli pouští, kterou kdysi putoval izraelský národ. Putovali jsme krásnou ale pustou plání, jež je vystavena palčivému slunci a není v ní kvítku ani trávy, stromu ani obilí ani vody ani chleba; jak to stojí v Genesi 1,2: „zemi prázdnou a pustou“.

Po třech hodinách cesty východním směrem jsme dorazili na místo Araby nazývané *Berke*. Zde jsme se zastavili u jezera, k němuž

každoročně dosahuje nilská záplava, provázená velkým srocením lidu. Celá karavana odpočívala shromážděna pod stany a tvořila tak vojenský tábor či pravidelně uspořádané město. Druhého dne bylo dáno znamení bubny, načež se všichni začali chystat na další cestu: nakládali velbloudy, usedali na ně a pak čekali na pokyn vedoucího karavany. Bylo obdivuhodné sledovat, že když ten povel přišel, během jediné čtvrt hodinky bylo tolik tisíců zvířat naloženo a všichni lidé se přepásali na cestu, nasedali na osly, koně, někteří na dromedáry, mnozí pak na velbloudy a ve vši rychlosti a vzorném pořádku se vydali na cestu.

Velitel karavany, nazývaný *Bassa Elcafle*, jel v doprovodu služebnictva a vojáků vpředu se svým vojenským oddílem a vždy znovu pobízel ke zrychlení ty, kteří zdržovali a zůstávali vzadu, aby nepadli do léčky Arabům a nebyli od nich oloupeni nebo zabiti, ale aby se jeden druhého snažili beze všeho zmatku předstihnout a horlivě až do západu slunce konali předsevzatý pochod. V hodině mohamedánské modlitby jsme obezřele zastavili a sesedli z velbloudů. Po vykonání modlitby, nazývané v této denní době *elmagreb*, jsme maličko [f. 234r] pojedli a po půlhodině jsme se s opětovným signálem bubnů znovu dali přímou cestou na pochod pouští, sedíce na velbloudech a vybaveni vodou v tzv. *zemzemia*, což není nic jiného než vak sešitý z pevné kůže a vysící z velblouda po obou stranách. Přestože by se zdálo, že voda uvnitř se musí díky slunečnímu záru vařit, člověk ji za takových tělesných útrap pije dychtivě.

Velbloudi jsou napadeni velkým počtem blech dvojího druhu - malými a většími. Jsou tmavé jako lískový oříšek, není jim vidět nožičky natož hlavičku; když jsou ale nasáté krví, je třeba mít se před nimi na pozoru, protože se ze slunce stahují do stínu a číhají na lidi. Když se pak z neopatrnosti dostanou k lidskému tělu, přilnou k němu tak důkladně, že je nelze drbáním dostat pryč. Ty malé natolik vnikají do masa, že se dají sotva rozpoznat a odstranit až do okamžiku, kdy

mají tělíčko naboptnalé nasátou krví. Pak je jejich odstraňování velmi bolestivé. Seděl-li tedy člověk na velbloudu, je nutné dávat si pozor, aby nevníkly do těla.

Pouze velbloudi se hodí na takovou cestu pouště, protože tím, že po celou dobu pochodu kráčejí naložení aniž by cokoli pili nebo jedli, plní skvělou službu, i když jsou to zvířata od přirozenosti nanejvýš rozmařilá a nesou jen tolik, kolik dokáží. Jsou-li totiž nákladem přetížení, dají to nejprve najevo tím, že se rozhlíží kolem dokola, tropí povyk, jakoby vržou zuby, potřásají hlavou, a pokud se jim neodlehčí, nesou svůj náklad ještě určitou vzdálenost, záhy ale padnou, více se už nepostaví a zemřou. Proto se po celé poušti nenachází nic než velbloudí kosti nebo pár tu a tam položených kamenů k vyznačení cesty pro poutníky.

Aby se zámožnější mohamedáni tolik neunavili, nechávají se přepravovat pohodlně v nosítkách položených přes dva velbloudy, zrovna jako se u nás nechávají nosit velmoži. Anebo používají koní, mul či oslů, může-li si kdo dovolit výdaje za krmivo a vodu pro tato zvířata. Majetnější ženy se pak přepravují ve dvou na velbloudu svázaných a zahalených sedátkách, nazývaných *muhié*; v nich lehce absolvují cestu, zatímco pohodlně sedí a společně se rozptylují. Avšak ubozí misionáři bez přístřešků i jiných cestovních vymožeností s námahou následují [f. 234v] karavanu a umdlévají v nepopsatelném žáru, v potu řinoucím se ve velkém množství z celého těla a s pocitem obrovské žízně, když voda je vzácná a pije se na velbloudech šetrně a po troškách. Celý organismus, strádající neustálou vyprahlostí těla, se proto v době polední občerstvovací zastávky jeví jako nemocný. Tělo se totiž při jízdě na velbloudu díky jeho špatné chůzi neustále natřásá, až to vypadá, že se páteř, krk a všechny údy lámou a působí tím takovou bolest a umrtvení, že cestující namísto jakéhokoli pohodlí zakoušejí nepopsatelná muka.

Během zastávek jsme brali za vděk trochou zteplalé vody a oboustranně pečeným chlebem a jen krátce jsme podřimovali - zčásti

únavou, zčásti díky ukrutné bolesti těla, částečně kvůli velkému počtu lupičů, kteří se v této poušti pohybují. Neustále jsme se měli na pozoru a rozhlíželi se kolem sebe, všichni semknutí dohromady, abychom neutrpěli ztrátu na svých věcech nebo na životech. Žádný poutník putující do Mekky a Medíny, aby navštívil falešného proroka Muhammada, se neodvážil absolvovat tento pouštní pochod mimo karavanu, jinak by jistě přišel o všechny věci i holý život. I když je totiž takováto karavana dobře ozbrojena a čítá obvykle nejméně sto tisíc a často i více lidí, dochází každoročně ke krádežím, jež působí nepozorovaně se přiblíživší lupiči. Co by se pak asi dělo, kdyby se na takovou cestu odvážili vydat jen dva nebo tři lidé?

My tři misionáři jsme uprostřed podrážděných mohamedánů vystupovali jako soukromé osoby a neodvažovali jsme se mezi nimi mnoho ukazovat. O každé pouštní zastávce jsme se raději v tichosti drželi na svém místě a sotva jsme se odvažovali zvednout hlavu, abychom nebyli od někoho nařčeni, že se snažíme spatřit jejich ženy.

R. P. Remedii Prutky,

Ord. Minor. S. P. Francisci Reform. Provincia
Bohemia S. Wenceslai P. et M. Alumni, per plures
annos Egypti, Aegypti, seu Ethiopia, aliarumq. Regio-
num adiacentium; deinde etiam Magnae Lusitaniae Mis-
sionarij Apostolici

ITINERARIUM

In quo

Omnia Imperia, Regna, et Provincia, earumq. prin-
cipaliores Civitates, et Opida cum suis antiquitatibus,
curialitatibus, et memorabilibus; Montes, et Valles, Maria
et flumina, Portus, et Promontoria, Scylla, et Charibdes,
Scopuli, et Vortices, Volatilia, et quadrupedia, Pisces,
et fera; auri-argenti-petalli fodina, ac diversa mi-
neralia; gemmae, et lapides pretiosi, Arbores et fructus,
herba et radices, aromata, et medicamenta, esculenta
et potulenta; Item: Populi et Nationes, earumque
Religio, et Litus, mores et consuetudines, Vita, et con-
versatio, vitia, et virtutes utriusq. Sexus &c. &c.
fideliter, et genuine describuntur.

Quae omnia memoratus S. Missionarius oculis vidit,
auribus audivit, nec non personali praesentia per nove-
nalem peregrinationem experitus est, deinde veri
propria manu conscripsit,
et in duas Partes
divisit.

Cum adjunctis sedecim Tabulis.

Doctrina Christiana.

R. Sei tu Cristiano?

R. Si: per via di Dio Grande.

R. Chi t'ha fatto Cristiano?

R. Ho Santo Battesimo.

R. Chi e' il Cristiano?

R. Quello il quale professa la fede di Cristo e della sua Chiesa.

R. Dove e' il Segno del Cristo?

R. e' il Segno della S. Croce.

R. Fatti il Segno della S. Croce.

R. in nomine Patris, & Filii &c.

R. Cosa contiene questo Segno della S. Croce?

R. contiene due Misteri principali: il primo mistero della

la Trinita di Dio, e umanita: il secondo mistero della Incarnazione di Gesù Cristo, e sua Qualificazione.

دفع المسمي

س أسمى أنت؟

ج نعم بفضة الله تعالى

س من عمالك مسيحيا

ج المعمودية المقدسه

س من هو المسمي

ج هو الذي يعتقد بايمان المسيح وكنيسته

س ما هي اشارة المسمي المظاه

ج هي وسم اشارة الصليب المقدس

س ارشم اشارة الصليب المقدس

ج باسم الابن والابن

س ماذا تحتوي اشارة الصليب هذه

ج تحتوي سري عن صفتي من الحقون . الاول س

توحيد الله تعالى وتبليته . والثاني س تجسد
خلفنا يسوع المسيح و صلته و مولده .

Handwritten text at the top left of the page, possibly a title or header.

Handwritten text in the upper right section, consisting of several lines of characters and words.

Handwritten text in the lower left section, appearing as a separate entry or note.

Handwritten text in the lower right section, continuing the list of characters and words.

Breve Relazione del viaggio fatto in
Etiopia dai PP. Remedio, e Martino di
Boemia, ed Antonio di Aleppo dell'
Ordine de' Minori Riformati di S.
Franc. e Missionari di
Propaganda fide nell'
Egitto.

171

Nel mese di Giugno dell'anno 1751. io P. Remedio di Boemia dell'
Ordine de' Min. Riformati di S. France. Missionario Aplica di Propaganda fide,
fui chiamato dalla Città di Girge, del Superiore Egitto in Gran-Cairo:
dove da quel Prefetto destinata fui in Etiopia, insieme dei PP. FF. Martino
di Boemia, e F. Antonio di Aleppo dello stesso mio Ordine. Ma riuscendo
affatto impossibile a porre persino ad estere il poter penetrare in quel Regno,
a ragione dei molti Arabi, che infestano le vie, il dì 28. Agosto,
in cui era determinata la Pellegrinazione della Caravana Turca a Meccae
Mecca, per adorarvi il suo falso Profeta Maometto; noi pure con detta
Caravana partimmo provveduti delle cose piu necessarie per fundarvi
una nuova Missione. Nello spazio di tre giorni passammo i Deserti di
Egitto, dove ne pane, ne acqua vi si ritrova per sostentare la vita: dovendo
ognun de' viandanti portar seco dal Gran-Cairo tutto il necessario, soste-
ntamento fino alla Città di Sues. In detti tre giorni patimmo un calori-
re insopportabile, per essere quel Deserto tutto piano, arenoso, vuoto, e
sterile. I Viandanti sono tormentati da una sete ardentissima, a
segno, che riposando la Caravana, si sente la natura del tutto spossata, e
languida pel gran calore, e sete. E siccome per l'ardore dell'Arena, non si
puo' camminare a piedi; ma bisogna necessariamente sedere sopra de' Cameli.

Decretum S. Congregationis de Propaganda Fide
habite die 17. Decembris 1765 —

R Eferente *R. P. D. Mario Marefusco Secretario*
Sacra Congregatio Præfectum Missionum PP. Ord. *minorum*
S. Fran. X. observantis in Civitate Lenoburgi,
et in Provincijs Ingris, Livonis, et adjacentibus ad H. m.
declaravit *S. Remedium à Traga ejusdem Ordinis*
cum autoritate ea, quæ ad Missionis regimen pertinent, ad præ-
scriptum Decretorum Sacræ Congregationis, & facultatum eidem
concessarum exercendi, & non aliàs, nec alio modo.

Datum Romæ die *et anno quibus supra*
Josepho M. Cardine Archiepiscopi

M. Marefusus Sed
35

